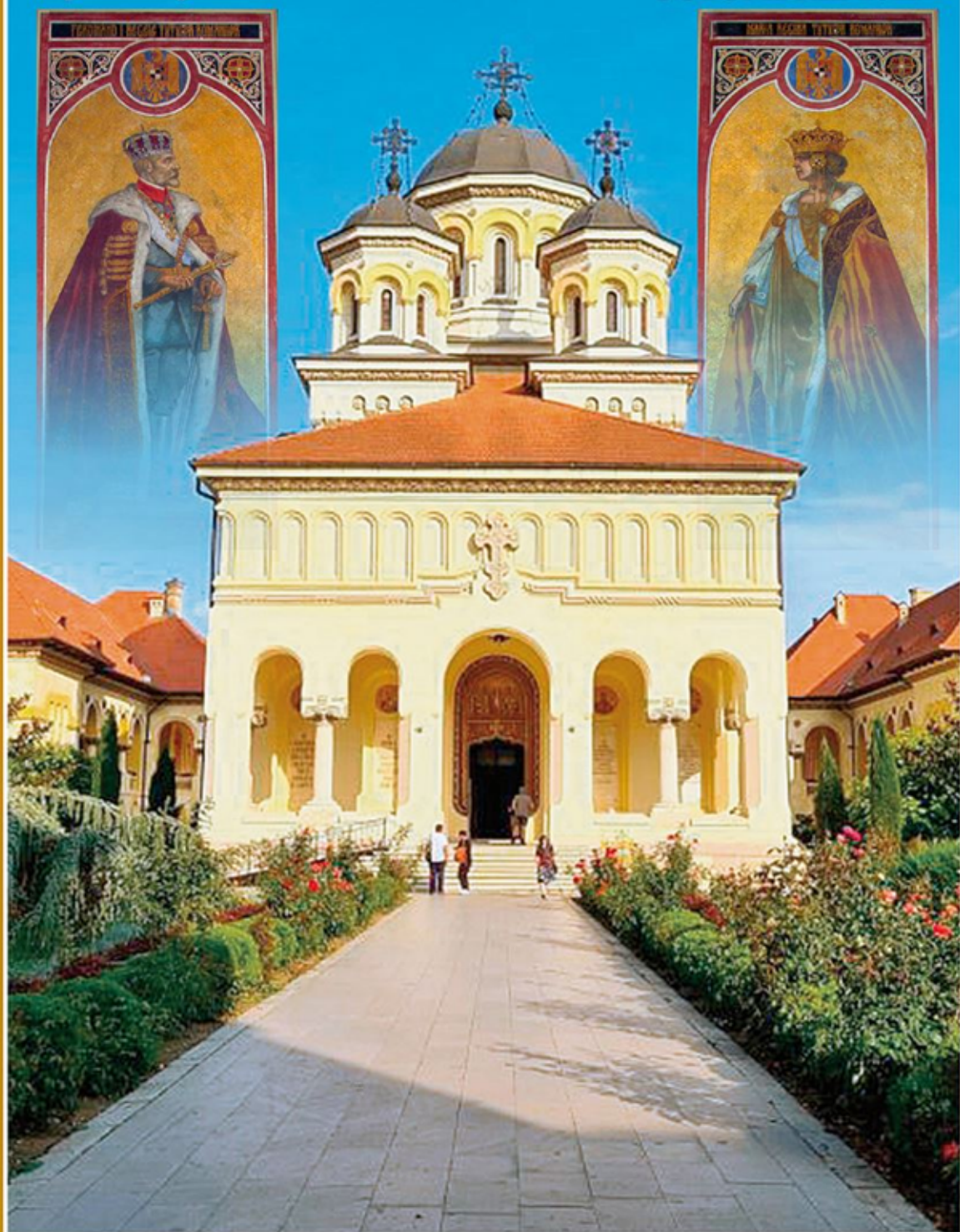

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2022

BIBLIOTECĂ
"ACADEMIEI"
ROMÂNE

Stenck

16

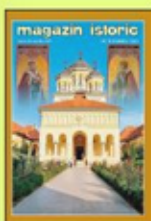
magazin istoric

Anul LVI – serie nouă – nr. 10 (667)
octombrie 2022

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

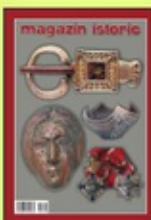
1 Catedrala Încoronării de la Alba Iulia este unul dintre monumentele cele mai reprezentative ale artei arhitecturale românești de după Marea Unire. Valoarea sa de simbol al unității naționale este dată de ceremonia care a avut loc la 15 octombrie 1922. În interior sunt pictate chipurile ctitorilor ei, regele Ferdinand Întregitorul și regina Maria, încoronați în sfântul lăcaș ca rege ai României Mari

2 La Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Române se păstrează acest chip al comitelui Johannes Zabanius, înnobilit de împăratul Leopold în 1698, ca Sachs von Harteneck. A fost una dintre victimele cele mai cunoscute ale sabiei călăului, în Piața Mare din Sibiu, din motive pe care le veți afla în paginile revistei

3 Fortificație însemnată a Transilvaniei, cetatea Alba Iulia a fost ridicată, pe locul castrului roman Apulum, între anii 1715 și 1738, în vremea împăratului habsburg Carol al VI-lea, cu șapte bastioane, după un plan al arhitectului italian Giovanni Morando Visconti, cu planuri aprobate la Viena. Sistemele de fortificații tip Vauban, mareșalul de la Curtea regelui Ludovic al XIV-lea și inginerul care a înconjurat Franța cu o centură defensivă puternică, au pătruns astfel, preluate de Habsburgi, și în principat (foto Kiki Vasilescu, sursa: <https://en.wikipedia.org>)

4 Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei își așteaptă vizitatorii să îi treacă pragul pentru a descoperi bogățiile din patrimoniul instituției. Printre ele: o cataramă cu cap de vultur, Cipău (jud. Mureș), epoca migrațiilor, perioada gepidă, începutul sec. VI d.H.; mască ecvestră de paradă descoperită în castrul roman de la Gilău (jud. Cluj), sfârșitul sec. II d.H.; vas de ofrandă, Cluj-Napoca (jud. Cluj), perioada mijlocie a Epocii Bronzului, Cultura Wietenberg, faza IIIb; Ordinul „Steaua României” (Mare Cruce), 1935, distincție primită de Alexandru Lapedatu (1876 – 1950)

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**

academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesci
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie nr. 13, mezanin,
camerile M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

octombrie 2022

ÎNCORONAREA MARII UNIRI

4 Prin grația
lui Dumnezeu
și voința națională
*Proclamația regelui
Ferdinand I la Alba Iulia*

5 Bucuria Încoronării,
prilej de scandal
*Pregătiri
pentru Alba Iulia,
octombrie 1922*

I. SCURTU

10 Arhitectul ziditor
al Catedralei
V.G. Stephănescu

M. IONIȚĂ

15 Rânduiala
ceremonialului militar
I. GIURCĂ

INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

20 Povești în fotografii
*Obiecte liturgice
în colecția
Al. Tzigara-Samurcaș*

A. POPESCU

INEDIT

23 Spectacolul risipelor
și scandalul nedreptăților
*I.G. Duca îl avertizează
pe regele Carol al II-lea*

D.-D. IANCU

72 Amintiri
despre tovarăși

TH. PÂSLARU,
T.D. LAZĂR

25 Povești tragice
din Piața Mare a Sibiului
Z.-K. PINTER

29 Armonie cotidiană
la Pelisor
M.-E. OPROIU

33 Refugiați
în propria țară
*Români din Bucovina
de Nord și Basarabia,
1940 – 1941
și 1944 – 1945*

M. GRIBINCEA

UN MUZEU SE PREZINTĂ

38 Muzeul Național
de Istorie a Transilvaniei
M. MITU

43 Diplomați suspecti
în ochii Securității
C. NIȚULESCU

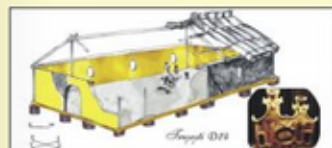
48 O carte de căpătâi
a istoriei Chinei
*Comentariile
lui Zuo Qiuming*
A.E. BUDURA

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

53 Muzeul viu al morții
M. MANOLACHE

56 Locuințele...
sanctuare
*Reinterpretări
în arhitectura de cult
din așezarea cucuteniană
Trușești*
A. KOVACS

EXCLUSIVITATE

60 Prăbușirea podului
pe care trebuia să treacă
revoluția mondială
Independența Letoniei
E. JĒKABSONS

65 O istorie pe lună

55 DE ANI

66 Răspunsurile
la concurs

67 Ruși și ucraineni:
o dispută identitară
I. BISTREANU

76 Nae Ionescu, invitație
la autenticitatea credinței
M. VASILEANU

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ...

80 Necuratul
între fulgere și tunete
G. ROȘU

82 Iubirile
mareșalului Vauban,
altele decât fortărețele
F. DOLGHIN

87 Sudiști și nordiști
la... Walldürn,
în Baden-Württemberg
A.-S. IONESCU

TRAISTA CU POVEȘTI

92 Meniul zilei
pentru un intelectual
**L. DUMITRESCU-
ALDEM**

HOOVER INSTITUTION

93 Poveștile
emigrației

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

79; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

PROCLAMATIA DE LA ÎNCORONARE

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională am moștenit Coroana României, după glorioasa domnie a Regelui Întemeietor.

Suindu-mă pe Tron am rugat Cerul să dea rod muncii, ce, fără regret, eram hotărât să închin iubitei mele țări, ca bun român și rege.

Pronia cerească a binecuvântat și prin bărbăția poporului și vitejia ostașilor ne-a dat să lărgim hotarele regatului și să înfăptuim dorul de veacuri al neamului nostru.

Am venit astăzi cu regina – care ne-a fost tovarășă în credință neclintită la răstiriște și la bucurie – ca printr-această sărbătoare să consacram în fața Domnului și a scumpului nostru popor legătura ce ne unește de-a pururea cu dânsul.

Punând pe capul meu, într-această străveche cetate a Daciei Romane, Coroana de oțel de la Plevna, pe care noui și glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, mă închin cu evlavie memoriei celor cari, în toate vremurile și de pretutindeni, prin credința lor, prin munca și prin jertfa lor, au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe acei cari au proclamat-o într-un glas și o simțire de la Tisa până la Nistru și până la mare.

Într-aceste clipe gândul meu se îndreaptă cu recunoștință către viteaza și iubita noastră armată.

Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca poporul nostru să culeagă în pace roadele lor binecuvântate și să propășească în liniște, frăție și muncă harnică.

Cu inima plină de dragoste și credință mărturisesc dorințele sufletului meu:

Vreau ca țărănimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei și al binelui obștesc.

Vreau ca muncitorimea, credincioasă patriei, să-și afle soarta tot mai prosperă într-o viață de armonie și de dreptate socială.

Vreau ca, în hotarele României Mari, toți fiii buni ai țării, fără deosebire de religie și de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale

tuturor românilor, ca să ajute cu toate puterile statul, în care Cel-de-Sus a rânduit să trăiască împreună cu noi.

Vreau ca românii din toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei depline înfrățiri naționale, să se folosească toți de legitima ocrotire a statului.

Vreau ca în timpul domniei mele, printr-o întinsă și înaltă dezvoltare culturală, patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație ce-i revine în renașterea Orientului european, după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări.

Sunt sigur că, în îndeplinirea marei noastre datorii, voi avea sprijinul tuturor bunilor fii ai țării, nedespărțiți în gând și în faptă în jurul Tronului.

Acestei sfinte misiuni, în neclintită unire cu poporul nostru, voi închina toate puterile mele de om și de rege și asupra ei chem, în această zi solemnă de înălțare sufletească, binecuvântarea celui A-Tot-Puternic.

(Alba Iulia, 15 Octombrie 1922)

Așa cum am văzut în prima parte a acestui articol, momentul Încoronării a fost precedat de puternice dispute politice.

ÎNCORONAREA REGELUI FERDINAND ȘI A REGINEI MARIA LA ALBA IULIA

IOAN SCURTU

După venirea liberalilor la putere, pregătirile privind Încoronarea au continuat. Generalul Constantin Coandă și-a dat demisia din funcția de președinte al Comisiei de Încoronare, în locul său fiind numit inginerul Anghel Saligny.

Principele Carol, regele Ferdinand și regina Maria, în 1921

Profitând de acalmia politică din timpul verii, Ion I.C. Brătianu a decis să aducă în actualitate problema Încoronării, demonstrând astfel opoziției că guvernul său se bucura de încrederea deplină a regelui. În ziua de 24 august 1922, a avut loc la Sinaia o festivitate – cu participarea a circa 50 de persoane – prilejuită de cea de-a 57 aniversare a zilei de naștere a regelui Ferdinand. Regina Maria avea să noteze: „După prânz, Brătianu ne-a adus vestea că Încoronarea

noastră urmează să aibă loc în 15 octombrie. Am fost foarte supărată și l-am întrebat cum de poate să-mi facă acest lucru, fără niciun fel de avertisment, și cum aş putea atât de repede să mă pregătesc pentru un astfel de eveniment atât de important pentru noi. El a spus că rațiuni politice au făcut să fie atât de urgent și că, întrucât s-a hotărât, el speră că eu îi voi ajuta din toate puterile. I-am spus că o să mă gândesc la aceasta.”

Conform celor stabilite de Comisie, Guvernul s-a îngri-

jit de cele necesare actului Încoronării. A fost pregătită Coroana regelui Ferdinand, care era cea din 1881, purtată de Carol I. Coroanei de Oțel, turnată din metalul unui tun otoman capturat la Plevna în timpul Războiului de Independență, i s-au adăugat trei pietre prețioase, reprezentând Basarabia, Bucovina și Transilvania. Reginei Maria i s-a părut prea simplă coroana purtată de regina Elisabeta și a dorit o coroană în stil bizantin și medieval românesc, din aur

Coroana regelui Ferdinand...

și cu multe pietre prețioase. A schițat ea însăși modelul și a fost comandată la un atelier de bijuterii din Paris.

Pentru ceremonia de încoronare au fost comandate două mantii, cea a regelui fiind făcută în străinătate, iar cea a reginei a fost croită în țară. Regina Maria scria la 7 februarie 1922: „Ne-am dus la Frau Roth să vedem costumele pe care le face pentru procesiunea Încoronării. Este o antipatică evreică bătrână, dar are desigur talent“. Mantiile erau confecționate din catifea și brodate cu fir de aur.

Familia regală și membrii Guvernului au vizitat de mai multe ori orașul Alba Iulia, vechea capitală a principilor medievali ai Transilvaniei, care era un orașel cu circa 10.000 de locuitori. Pentru a găzdui un eveniment național și chiar internațional s-au depus eforturi pentru realizarea unei infrastructuri corespunzătoare. De exemplu, gara din Alba Iulia avea doar două linii de cale ferată. S-a lucrat în ritm intens și au fost date în folosință 20 de linii pentru primirea

oaspeților și pentru gararea vagoanelor pe timpul șederii în oraș. Tot pentru acel eveniment au fost dărâmate o parte din Bastionul Mihail și din fortificație, pentru a se deschide panorama vestică a cetății. S-a construit un drum care lega gara de Cetate și asigura accesul mai ușor al coloanei oficiale.

La 30 septembrie 1922 a fost montată crucea pe turla bisericii, iar după încheierea lucrărilor în exterior, s-a continuat cu pictarea interiorului de către Costin Petrescu, cel care avea să realizeze și fresca de la Ateneul Român. Ceremonia de sfințire a catedralei s-a desfășurat în ziua de 8 octombrie 1922. A fost primul important lăcaș de cult construit după 1918 în Transilvania.

Sala Unirii a cunoscut modificări importante: la intrare s-a construit un portal monumental sub forma unui arc de triumf; vestibulul a fost mărit, adăugându-i-se o boltă în formă de cruce pe care au fost pictați Traian și Decebal; s-au constituit trei spații distincte. La capetele sălii a fost construit câte un șemineu. Pe semicercul de la cel de-al treilea spațiu au fost pictate portretele unor importante personalități din istoria

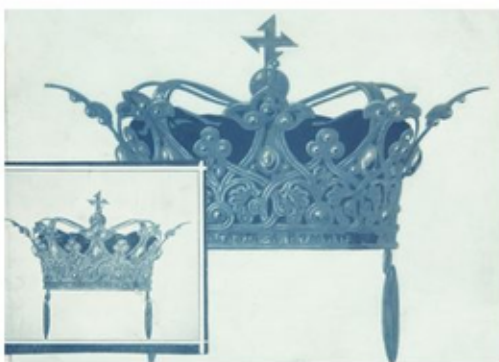
... și proiectul sceptrului pentru rege (cele două proiecte se păstrează în arhiva casei memoriale Costin Petrescu)

și cultura românilor: Basarab I, Dragoș Vodă, Iancu de Hunedoara, Matei Corvin, Horea, Cloșca, Crișan, Avram Iancu, Petru Maior, Andrei Șaguna, Ioan Lemeni, Alexandru Ioan Cuza, Carol I.

În București s-a lucrat la construirea Arcului de Triumf pe schelet din beton armat. La un picior al Arcului, fațada din-

spre nord, s-a stabilit să fie montate statuile a două perechi de ostași, fiecare având înălțimea de 5,50 m: un grup să reprezinte un militar roman și un militar dac, iar al doilea un ostaș din vremea lui Mircea cel Bătrân și unul din timpul lui Ștefan cel Mare. Pe fațada dinspre Sud trebuia să fie un ostaș din vremea lui Mihai Viteazul și un pandur din

... proiectul coroanei reginei Maria...

timpul lui Tudor Vladimirescu. Pe celălalt picior al Arcului urma să fie plasat un ostaș din 1859 și un dorobanț din 1877. Sus, pe arcadă, erau efigiile regelui Ferdinand și reginei Maria. În interiorul Arcului erau înscrise numele localităților în care românii au obținut victorii memorabile: Rovine, Baia, Valea Albă, Călugăreni, Guruslău, Șelimbăr, Plevna, Rahova, Măraști, Mărășești. Lucrările au înaintat greu, astfel că Arcul de Triumf nu a fost terminat în termenul prevăzut. După mai mulți ani de așteptare, lucrările au fost reluate în timpul domniei lui Carol al II-lea, dându-i-se o altă imagine și fiind inaugurat la 1 decembrie 1936.

Tot în București, s-au făcut amenajări în Parcul „Carol”, unde s-au creat noi alei pe care să se așeze mesele pentru ospățul celor 10.000 de primari, care urma să participe la serbările din București, și s-a ridicat o tribună în fața statuii lui Mihai Viteazul.

Prin grija Guvernului au fost realizate numeroase materiale de propagandă, precum medalii cu textele: „Regele Ferdinand Întregitorul – Etern uniți”, „Regina Maria – Țara Mea, Inima Mea”, „Ferdinand Regele României Mari și Maria Regina – Întâiul rege al tuturor românilor – Încoronarea sa la Alba Iulia. 15 octombrie 1922”. De asemenea, s-au realizat platouri din aramă, zeci de mii de farfurii și urcioare pe care au fost încrustate poza lui Ferdinand și a reginei Maria. Au fost tipărite serii de timbre cu Stema României, chipul regelui și al reginei, cu Catedrala Încoronării, cu efigia lui Mihai Viteazul și Ferdinand având

șapte valori (de la 5 bani la 6 lei). Au fost realizate portretele regelui și reginei într-un tiraj de 60.000 de exemplare, care au fost difuzate prin librării, dar și prin prefecturi și primării.

In timp ce Guvernul se străduia să rezolve o multitudine de probleme, pentru a asigura buna organizare și desfășurare a Încoronării, partidele din opoziție au continuat să conteste legitimitatea acestuia și a Corpurilor Legiuitoare. Partidul Național și Partidul Țărănesc au declarat că Ion I.C. Brătianu și partidul său au dat acestui eveniment caracterul unei „simple manifestații de partid”. Comitetul Executiv al Partidului Național a adoptat la 8 septembrie un comunicat în care anunța că, „în interesul apărării principiului monarhic și al înaltului prestigiu al dinastiei, nu va putea lua parte la aceste serbări.” La rândul său, Partidul Țărănesc a anunțat că nu va participa la festivitățile de Încoronare organizate de guvernul liberal. Ziarul *Aurora*, în articolul intitulat *De ce nu pot face liberalii Încoronarea*, aprecia: „E permis oare, sub regimul votului universal, ca Încoronarea să se facă sub prezervarea silnică a unui regim arbitrar în disprețul poporului? E permis ca miile de bătași și de insultatori ai țăranilor, care pozează azi în primari ai comunelor, să se adune în jurul regelui?”

Trăsura regală folosită la ceremonia Încoronării

E permis ca acel care a ucis cu tunurile pe țărani la 1907 să semneze, ca prim sfetnic al țării, actul Încoronării? E permis ca acel care a ordonat împușcarea muncitorilor de la 13 decembrie 1918 să prezideze celebrarea acestui act istoric? E permis ca cei care au acoperit sistematic asasinatelor: uciderea țăranului Biberiche, uciderea lui Leonte Filipescu, a doctorului Aroneanu să prezideze actul Încoronării?” Răspunsul Partidului Țărănesc era clar: „Nu. Nu e permis ca un neam întreg să fie ofensat. Nu e permis ca regele tuturor românilor să se Încoroneze sub auspiciile unui guvern și ale unui partid de teroare.”

Opoziția celor două partide și mai ales a Partidului Național, care a avut un rol decisiv în realizarea unirii Transilvaniei cu România, era apreciată de regina Maria la 4 septembrie 1922 ca fiind „absurdă”, întrucât „pentru ei noi am intrat în război”, iar „Încoronarea va fi la Alba Iulia, pe terenul lor [...] Este trist și foarte umilitor să nu avem pe toți ai noștri în jurul nostru, într-un asemenea moment.”

La sugestia reginei Maria, festivităților li s-a dat o dimensiune internațională, drept care au fost trimise invitații de

participare Caselor regale și președinților de republici din mai multe state europene. Regina scria: „Dacă proprii noștri oameni nu pot avea eleganța de a fi alături de noi într-o astfel de ocazie solemnă, dacă ura lor față de Brătianu este mai mare decât loialitatea lor față de noi, atunci trebuie cel puțin să le arătăm că noi suntem «solidari» cu țările din Europa.”

În ziua de 13 septembrie a fost definitivat „Programul Serbărilor Încoronării”, care prevedea: în ziua de 15 octombrie „regele și regina, împreună cu familia regală și capetele încoronate, principii și reprezentanții statelor străine, vor sosi la Alba Iulia.” Vor fi primiți de membrii Guvernului, misiunile străine, foștii prim-miniștri, președinții Corpurilor Legiuitoare cu soțiile și de reprezentanții autorităților locale. O companie de onoare, cu muzică și drapel, va da onorurile militare.

La ora 10.00, oficialitățile și invitații vor pleca spre Catedrala Încoronării, unde vor primi pe suverani. Cortegiul regal va porni peste 10 minute din gară spre catedrală. Aici vor ieși în întâmpinare reprezentanții misiunilor străine, principii, membrii Guvernului și ceilalți invitați în număr de 300, câți pot încăpea în biserică. Serviciul divin va fi oficiat de mitropolitul primat Miron Cristea, înconjurat de toți înalții prelați ai țării, mitropoliți și episcopi.

„După Încoronare – care va avea loc în interiorul catedralei [subl. I.S.] –, regele va ieși din biserică sub un baldachin (până la 40 m de catedrală, sub clopotniță) și se va prezenta poporului

*Arcul de Triumf,
în prima versiune*

îmbrăcat în mantie regală, cu coroana pe cap și cu toate însemnele regale.” Suveranul va citi – pe estrada de sub baldachin – Proclamația către popor, pe care apoi heraldii o vor citi în cele patru puncte cardinale ale orașului Alba Iulia.

După citirea Proclamației, regele se va întoarce în catedrală spre a depune însemnele regale și apoi va merge în apartamentele construite lângă biserică, timp în care invitații se vor deplasa în Sala Unirii. Ferdinand și Maria vor fi primiți la intrare și apoi vor trece „în sala de banchet, unde vor lua masa împreună cu invitații care au asistat la serviciul divin din catedrală”. Ceilalți invitați „vor lua masa în oraș”.

La ora 14.30 începea defilarea armatei, care ținea până la ora 17.00, după care regele, regina, principii, suita, membrii Guvernului și misiunile străine plecau spre București, unde soseau în gara Mogoșoaia în dimineața zilei de 16 octombrie.

În gara Mogoșoaia se forma „cortegiul Încoronării pentru

intrarea triumfală în Capitală.” Ordinea era următoarea: drapelele tuturor regimentelor; regele călare înconjurat de principele moștenitor Carol, principele Nicolae; capetele încoronate care vor asista la serbările Încoronării, misiunile străine, corpul diplomatic, ofițerii superiori și suita regelui; regina și principesele în trăsuri de gală și celelalte principese în trăsuri „à la Daumont”.

Cortegiul, care se încheia cu Regimentul de Escortă, se îndrepta spre Mitropolie, unde se oficia un serviciu divin, după care regele și regina, împreună cu suita, mergeau la statuia lui Mihai Viteazul, unde primeau defilarea cortegiului istoric și etnografic. Defilarea se încheia la ora 17.00.

După-amiaza avea loc un prânz la Palatul Regal, în timp ce muzicile militare și corurile cântau în toate piețele publice ale Capitalei. Seara era prevăzută retragerea cu torțe și luminații.

A treia zi era rezervată reprezentanților de gală și populare. Regele se deplasa la Arenele Romane, unde primea omagiile celor 10.000 de primari din România întregită. Societățile corale dădeau concerte, muzicile militare cântau în Parcul „Carol”.

La ora 12.00 începea ospățul primarilor, tot în Parcul „Carol”, unde toate aleile principale, acoperite cu scânduri, erau ocupate cu mese. Urmău o recepție la Palatul Regal și „reprezentățiuni teatrale și concerte simfonice”.

În esență, activitățile erau similare cu cele prevăzute în septembrie 1921. Singura deosebire majoră era că atunci se avea în vedere desfășurarea

festivităților pe parcursul a patru zile, dintre care două în Alba Iulia și două în București, iar acum erau prevăzute trei zile – una în Alba Iulia și două în București. Se cuvine menționat faptul că în ambele programe se prevedea ca Încoronarea să aibă loc în biserica din Alba Iulia.

În legătură cu rolul bisericii în desfășurarea Încoronării au apărut probleme complicate. Încă din vara anului 1921, mitropolitul primat Miron Cristea a elaborat un tipic de încoronare în care Biserica Ortodoxă Română avea rolul principal: ungerea regală urma să aibă loc în biserică, unde se desfășura și o impresionantă slujbă, cu participarea tuturor mitropoliților și episcopilor României și a unui cor de 200 de persoane. După acest eveniment, regele și regina, cu coroana pe cap și îmbrăcați cu pelerinele special comandate, urma să apară în fața mulțimii adunate la Alba Iulia.

Acest plan a trebuit modificat după ce Vaticanul a transmis prin nuntial papal, la 7 septembrie, că regele catolic nu poate fi încoronat într-o altă biserică și va fi „anatemizat” dacă nu va ține seama de această rânduială. Situația a devenit delicată, întrucât la Alba Iulia se construise o biserică ortodoxă numită a Încoronării. Regina Maria era revoltată de atitudinea celor de la Vatican: „Le-aș arunca cu religia lor în față și m-aș face pe loc ortodox.” Evident, Ferdinand – un catolic fervent – nu putea face un asemenea gest și trebuia găsită o soluție.

Au avut loc ample discuții purtate de rege, regină, mitropolitul primat Miron Cristea,

Mitropolitul Primat Miron Cristea

Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, Arthur Văitoianu, ministrul de Interne, Constantin Banu, ministrul Cultelor și Artelor, Nicolae Mișu, ministrul Casei Regale, Barbu Știrbey, apropiat de Casa Regală și de Ion I.C. Brătianu.

Având în vedere comunicarea Papei, nu a fost acceptată propunerea lui Miron Cristea ca regele și regina să fie încoronați în biserica ortodoxă. Ca urmare, s-a stabilit ca în biserică să aibă loc numai o slujbă de sfințire a coroanelor. Ministrul de Interne Arthur Văitoianu a propus ca la slujbă să participe și episcopii greco-catolici, dar Miron Cristea s-a opus, declarând că „biserica ortodoxă e numai ortodoxă și n-o poate încăleca alta. S-ar vătăma demnitatea ei. Niciun episcop n-ar admite asta. Așa ceva nu se poate. Noi suntem toleranți, concesivi, dar avem și demnitate, la care ținem”. Constantin Banu a susținut propunerea lui Văitoianu, dar Miron Cristea s-a opus cu îndârjire, afirmând că el avea ca păstoriți întru Iisus

Hristos milioane de ortodocși și că preferă să demisioneze decât să recunoască oficial că-i egal cu uniții. Nicolae Mișu, ministrul Palatului, a propus ca la această slujbă să participe toți clericii, indiferent de confesiune și religie: ortodocși, greco-catolici, catolici, „chiar și rabinul”. Miron Cristea s-a opus din nou, sub motiv că ar fi ieșit „un ghiveci religios”. El a afirmat că „va fi bine ca fiecare Biserică să slujească în biserica sa. Uniții ar fi bine să gate mai iute [slujba lor] și să vie în biserica noastră să asiste și ei în rândul românilor.” Această propunere a fost acceptată, dar Vaticanul a interzis uniților să intre în biserica ortodoxă, astfel că aceștia aveau să asculte slujba din afara catedralei.

După discuții, s-a decis ca Încoronarea să aibă loc sub un baldachin amenajat la o oarecare distanță de biserică. Mitropolitul primat a propus ca Ferdinand și Maria să fie conduși din biserică la respectivul baldachin de mitropoliți, Încoronarea să fie precedată de o slujbă religioasă în aer liber, regele și regina să îngenuncheze și să li se citească rugăciunea de încoronare. Propunerea nu a fost acceptată, întrucât Vaticanul se împotriva.

Pentru a nu dezvălui realitatea, s-a stabilit să nu se facă publice dezbaterile și să se comunice doar că s-a luat decizia ca Încoronarea să aibă loc afară, deoarece în Catedrala Încoronării încăpea prea puțină lume și evenimentul trebuia văzut de toți cei veniți să participe la acest moment istoric.

(Va urma)

CATEDRALA ÎNCORONĂRII ȘI ARHITECTUL EI VICTOR G. STEPHĂNESCU

Dr. MIOARA IONIȚĂ

Unul dintre primele și cele mai reprezentative monumente ale artei arhitecturale românești din Transilvania de după Marea Unire din 1918, totodată simbol al acestui remarcabil eveniment din istoria poporului nostru, este Catedrala Încoronării de la Alba Iulia. Ridicată într-un timp record, la sugestia istoricului Nicolae Iorga,

*Proiectul Catedralei Încoronării
așa cum îl gândea Victor G. Stephănescu;
desen cu semnătura arhitectului
publicat în Ilustrațiunea, nr. 5 din august 1921*

ea venea să reînnoade tradiția, instituită de Mihai Viteazul, a existenței unei catedrale ortodoxe în cetatea Bălgradului. În mod semnificativ, ea a primit hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”, pentru a cinsti și memoria primului unificator al Țărilor Române. De altfel, același Nicolae Iorga afirma la terminarea lucrărilor de construire a catedralei: „Azi nu numai că alături de catedrala catolică am refăcut biserica lui Mihai Viteazul, dar i-am dat, dacă nu patina, care e puterea vremii, măcar proporțiile care, unite cu ale edificiului, ale chiliilor înconjurătoare, pot înfrunta concurența”.

*Victor G. Stephănescu, căpitan
în timpul Primului Război Mondial*

Autorul proiectului după care s-a realizat Catedrala Încoronării respectând canoanele atât de cunoscute ale stilului neo-românesc inițiat de Ion Mincu este talentatul arhitect

Victor G. Stephănescu, una dintre personalitățile culturii românești pe nedrept acoperite de uitare, mai ales din motive politice, în cursul celor 50 de ani de dictatură comunistă.

PRIMEȘTE UN PREMIU RECENT ÎNFIINȚAT

Victor G. Stephănescu s-a născut, potrivit propriilor însemnări care sunt în posesia rudelor

afla încă în viață, la 14 martie 1877, la București, deși într-una dintre diplomele obținute în urma studiilor de arhitectură absolvite la Paris data nașterii sale apare ca fiind 4 mai 1876. Este cel mai mare dintre fiii compozitorului George M. Stephănescu, întemeietorul Operei Române, și, în același timp, unicul copil rezultat din prima căsătorie a acestuia contractată în 1876. Mama sa, Caliopei Petrescu, se stinge din viață după numai doi ani, răpusă de o boală necruțătoare. În anul 1883, George Stephănescu se recăsătorește cu actrița Alexandrina Gavalla, care-i va dăruia șase copii (Vinenția, Gheorghe, Mihail, Alexandru, Maria și Gabriel). După divorțul survenit în 1895, atât Victor G. Stephănescu, cât și numeroșii săi frați vitregi vor rămâne în întreținerea tatălui, cele mai frumoase amintiri ale sale din această perioadă datând din timpul vacanțelor petrecute la moșia moștenită de George Stephănescu în localitatea Căpățâneni-Aref, din județul Argeș.

Viitorul arhitect își face studiile la București, unde urmează cursurile gimnaziale la „Mihai Viteazul”, iar cele liceale la Colegiul „Sf. Sava”, în vara lui 1893 susținându-și examenul de bacalaureat. În 1894 îl întâlnim student al Facultății de Matematică și apoi al Politehnicii din Dresda, după absolvirea căreia pleacă la Paris. Aici, începând din 1897 și respectiv din 1898, frecventează cursurile Școlii de Bellearte și ale Școlii Speciale

Poarta de intrare – clopotniță a complexului Catedralei Încoronării în timpul lucrărilor de finisare exterioară; 26 august 1921

de Arhitectură din capitala Franței.

Realele calități dovedite pentru profesia de arhitect – talent și ingeniozitate – îi sunt recunoscute încă din studenție, când primește premiul de compoziție „Amfiteatru” pe anul 1900, premiu decernat de Școala Specială de Arhitectură din Paris „elevului care prin operele sale [...] a probat cel mai mare merit de compoziție arhitecturală”. La încheierea acestor strălucite studii, în 1901, este declarat arhitect diplomat al Școlii Speciale de Arhitectură din Paris. Pe baza Înaltului Decret Regal din 8 august 1912, la 1 iunie 1934 Consiliul profesoral al Academiei de Arhitectură din București, rector al acestei instituții, la acea dată, fiind arhitectul Petre Antonescu, decide „echivalarea acestei diplome de *plano* cu diploma națională de arhitect”.

La terminarea studiilor de arhitectură la amintitul institut parizian, aflându-se pe locul întâi între toți absolvenții străini, primește, împreună cu Maurice Ron-sin, prima diplomă, dintre cele șase decernate, de arhitect-salubrist și recent înființatul premiu Alfred Durrand-Claye pe anul 1901, ca recompensă a obținerii primului certificat de arhitect-salubrist.

ARHITECTURĂ CU CARACTER MONUMENTAL, ÎN FORME NAȚIONALE

Întors în țară, Victor G. Stephănescu este mai întâi profesor de liceu,

pentru ca, timp de cinci ani, să ocupe postul de profesor la Academia de Arte Frumoase din București. Concomitent îndeplinește și alte funcții. În 1905 – 1906 este numit arhitect-șef al Expoziției jubiliare organizate în capitala României cu ocazia aniversării a 40 de ani de domnie ai regelui Carol I. Având această îndatorire, se preocupă nu numai de coordonarea lucrărilor de amenajare a parcului și de amplasarea clădirilor având diverse destinații, dar el însuși este autorul a două dintre cele mai reușite opere arhitecturale concepute într-un minunat stil neo-românesc, nealterat de elemente negative sau exagerări, stil care, de altfel, este caracteristic întregii sale creații. Este vorba de Pavilionul Regal și, împreună cu arhitectul Ștefan Burcuș, impunătorul Palat al Artelor care, din 1919,

Victor G. Stephănescu nu are urmași direcți; nu a fost căsătorit și nu are copii naturali. Materialul documentar referitor la datele sale personale ne-a fost pus la dispoziție de soția fratelui său (vitreg) mai mic, Gabriel, și de fiul acestuia, Mihai Stephănescu, cărora le mulțumim și pe această cale.

a adăpostit Muzeul Militar până când, în 1937, a fost în cea mai mare parte distrus de un teribil incendiu. Imaginea ambelor edificii, dar și a altor aspecte din Parcul „Carol” din timpul expoziției din 1906 sunt prezente în trei voluminoase albume provenind de la familia arhitectului și aflate acum în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României. Se pare că mare parte dintre aceste fotografii îl au ca autor chiar pe Victor G. Stephănescu, pasionat fotograf amator, colaborator apropiat al cunoscutului artist fotograf Belu.

Prestația cunoscutului de acum arhitect la realizarea expoziției din 1906 s-a bucurat nu numai de aprecierile elogioase ale specialiștilor, dar și de acelea ale suveranului. O dovadă o constituie și includerea sa de către Carol I, ca semn de înaltă prețuire, printre persoanele care l-au servit cu credință și care, potrivit prevederilor din codicilul testamentului regelui, urma să primească în dar, după moartea sa, „un obiect de artă, un tablou, o miniatură, un ac, un ceasornic, un inel etc. Cele din urmă obiecte vor fi luate din cutiile mele, cari conțin bijuterii destinate ca daruri.” Lui Victor G. Stephănescu i-a fost oferit un ceas de buzunar cu capace din argint placate cu email roșu și cu cifrul regelui, ceas aflat acum în posesia familiei arhitectului.

Între 1907 și 1916 ocupă funcția de arhitect, dar și pe

cea de director tehnic al Teatrului Național din București, la a cărui renovare din 1908 contribuise.

Participă, cu gradul de căpitan, la Războiul pentru Întregirea Neamului din 1916 – 1919. La întoarcerea de pe front îndeplinește diferite funcții, între care, demnă de amintit, este cea căreia i s-a dedicat un mare număr de ani, până la pensionarea sa din 1936 – arhitect-șef la Căile Ferate Române, din 1926, inspector general clasa I la instituția menționată. Din același an 1926 și până în 1948, cu doi ani înainte de moarte, Victor G. Stephănescu a fost membru permanent al Comisiei Monumentelor Istorice.

În ce privește opera sa, ea se înscrie, conform aprecierii cunoscutului arhitect și teoretician Grigore Ionescu, pe calea „realizării unei arhitecturi de caracter monumental în forme naționale românești”, deschisă de arhitectul Ion Mincu. Între clădirile cele mai frumoase proiectate și ridicate sub îndrumarea lui Victor G. Stephănescu în București, semnificative pentru conturarea valorii sale profesionale, amintim Institutul Geologic, construit între 1906 și

1908, precum și Cercul Militar, la care se observă influența stilului neoclasic francez, poate și datorită faptului că, mai ales la decorarea edificiului, a participat și arhitectul francez E. Doneaud. Construcția clădirii a început în anul 1912, pe locul fostei Biserici și Mănăstiri Sărindar, conform planurilor lui Victor G. Stephănescu și Dimitrie Maimarolu, și a fost terminată abia după Primul Război Mondial. Tot lui Victor G. Stephănescu îi datorăm și actuala înfățișare a Gării de Nord din București. În 1913, împreună cu arhitectul Alexandru Periețeanu, a proiectat fațada și una dintre lateralele Gării de Nord, care reprezintă o încercare interesantă de interpretare a arhitecturilor trecutului, având un caracter dominant clasicizant – aripa cu marele peron cu coloane în stil doric, dar și unul eclectic, specific Școlii academice franceze – în rest. Proiectul a fost pus în aplicare, suferind o serie de mici modificări, după Primul Război

*Catedrala Încoronării
în timpul lucrărilor
de finisare exterioră;
26 august 1921*

Mondial. Singur sau împreună cu alți confraci a contribuit la construirea în București a Gării Cotroceni, a Corpului de gardă de la Arcul de Triumf sau a Bisericii Anglicane.

SFATURILE LUI NICOLAE IORGA

În seria lucrărilor ridicate după proiectele sale în țară, un loc aparte îl ocupă cele câteva, de certă valoare arhitecturală, dar și artistică, aflate în localități de pe litoralul Mării Negre. Ne vom mărgini în a le enumera doar, ele constituind subiectul unui studiu deja publicat. Este vorba, în primul rând, de Marea Moschee din Constanța, „Carol I”, construcție începută în 1907, la inaugurarea căreia lui Victor G. Stephănescu i s-a înmănat, din partea sultanului Abdul Hamid al II-lea, Ordinul „Medgiyide”. După planurile sale a fost construită în anul 1910 clădirea Primăriei din Constanța, azi sediul Muzeului Național de Istorie și Arheologie din oraș. Victor G. Stephănescu a lucrat și la ridicarea silozurilor noului port Constanța, modernizat sub îndrumarea lui Anghel Saligny, dar și a digului din port și a Palatului reginei Maria de la Balcic. Același harnic și talentat arhitect a conceput și proiectul conform căruia au fost construite, începând din 1930, cazinoul și băile din Mamaia, inaugurate în 1934 – 1935.

Dar poate cea mai monumentală operă pe care o datorăm

Arhitectul Victor G. Stephănescu
(în centru, cu mâinile în buzunare)
într-un grup de colaboratori, arhitecți și ingineri;
probabil 1906

arhitectului Victor G. Stephănescu este Catedrala Încoronării de la Alba Iulia. Ei îi poate fi atribuită o dublă semnificație: reeditarea vechii biserici ctitorite de Mihai Viteazul, dar și aceea de loc al consfințirii actului Marii Uniri prin încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria ca suverani ai României Mari.

Încă de la constituirea ei, în iunie 1920, Victor G. Stephănescu a făcut parte din Comisia pentru organizarea serbării Încoronării suveranilor, care și-a avut sediul în Palatul Mi-

nisterului Lucrărilor Publice (astăzi sediul Primăriei Capitalei). Probabil la propunerea lui Nicolae Iorga, opinează istoricul Gheorghe Anghel, Victor G. Stephănescu a ales „ca prototip pentru Catedrala Încoronării din Alba Iulia, Biserica domnească din Târgoviște, ridicată în 1585 de Petru Cercel, fratele lui Mihai Viteazul, care, la rândul ei, avea ca model Mitropolia din Târgoviște ridicată de voievodul Neagoe

Basarab”. Așa încât, afirmația făcută de Grigore Ionescu, de altfel unul dintre cei mai prestigioși istorici ai arhitecturii din România, arhitect de valoare el însuși, că, abătându-se de la tradițiile stilului neo-românesc curat, Catedrala Încoronării este, în ansamblul ei, „o pastişă a unor forme de arhitectură religioasă caracteristice primei jumătăți a veacului al XVII-lea” este pe cât de nedreaptă, tot pe atât de neadevărată. Pentru că, de fapt, Catedrala Încoronării, prin planul ei de cruce greacă înscrisă, avea valoare de simbol, continuând pe de o parte tradiția împăraților bizantini, iar pe de altă parte pe aceea a domnitorilor Țării Românești.

Victor G. Stephănescu își motivează cât se poate de clar concepția și intențiile în ce privește Catedrala Încoronării, într-un articol amplu publicat în *Ilustrațiunea* din august 1921, însoțit de propria sa schiță a ansamblului de la Alba Iulia. Recunoscând că a fost îndrumat cu prețioase sfaturi de istoricul Nicolae Iorga,

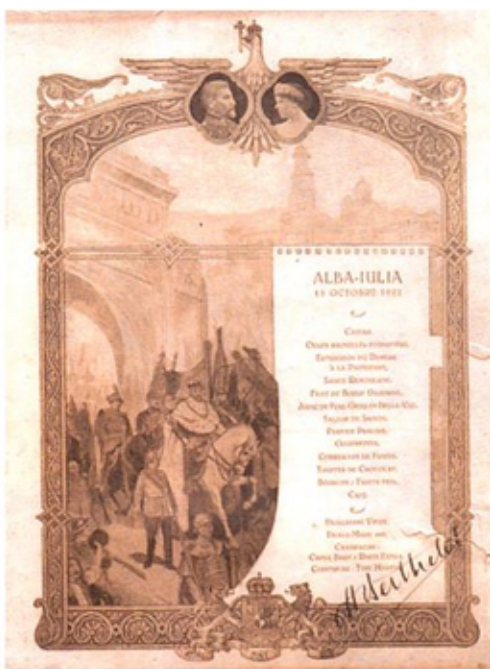
Certificat de arhitect-salubrist
obținut de
Victor G. Stephănescu
la Școala de arhitectură din Paris

arhitectul mărturisește: „Am conceput și plănuit clădirea ce se ridică acum pe locul vechii biserițe a lui Mihai spre comemorarea înfăptuirii de veci a visului nostru secular și spre a servi ca biserică în care Ferdinand I-^u, întregitor de neam, se va unge și încorona ca domn al tuturor românilor.“ Arhitectul precizează că „în chip de mănăstire din secolul al XVI-lea [...] se construiește acum un complex întreg de clădiri definitive în piatră, beton armat și fer, menite să rămână mai târziu ca loc de încoronare a domnilor țării.“

Mare parte dintre detaliile oferite de Victor G. Stephănescu privind înfățișarea pe care urma să o aibă ansamblul Catedralei Încoronării au fost realizate mulți ani după aceea, iar la unele chiar s-a renunțat. Astfel bastioanele de colț din dreapta și stânga clopotniței urma să servească „ca locuințe preoților“, iar clădirile de colț din spate aveau să fie „reședința regală și Muzeul Transilvaniei clădite în stil mănăstiresc, în genul Pavilionului Regal de la Parcul «Carol»“ din București. În ce privește poarta de intrare în complex, poarta clopotniței, deasupra ei urma să fie așezată „acvila heraldică a României având pe piept noua stemă a țării și în gheare sabie și sceptru, făcute de sculptorul T[heodor] Burcă“, pentru a „spune trecătorilor că aci regele românilor a cetit proclamația către poporul său.“

*Meniul pregătit și servit de „Casa Gr. Capșa”
pentru banchetul oficial organizat cu prilejul
Serbărilor Încoronării,
15 octombrie 1922, cu semnătura autografă
a generalului Henri Mathias Berthelot*

**SIMBOL AL UNITĂȚII
NATIONALE**

Dacă aceste proiecte s-au realizat, dar au fost mutilate sau li s-a schimbat destinația în timpul regimului comunist, așa cum s-a întâmplat și cu efiile suveranilor de la poarta de intrare în complex, un element al ansamblului arhitectural de la Alba Iulia, consemnat de Victor G. Stănescu în schița semnată de el care însoțea articolul menționat, nu s-a materializat niciodată. Mă refer la statuia ecvestră așezată pe axul dintre catedrală și clopotniță și care-l înfățișa pe regele Ferdinand îmbrăcat în uniformă militară, cu sceptrul în mâna dreaptă.

Piatra de temelie a catedralei a fost pusă a doua zi de Paști, la

28 aprilie 1921, lucrările fiind încredințate Societății Întreprinderii Generale Tehnice din București, sub conducerea inginerilor Tiberiu Eremia, D. Marcu și Grigorescu. Deși se întindea pe o suprafață de 750 mp, având înălțimea de 40 m și fiind înglobată într-o incintă sub formă de patruleter cu clopotnița la vest înaltă de 58 m, construcția a avansat extrem de repede, la 8 septembrie așezându-se deja crucea pe turla bisericii, iar la 1 decembrie 1921 demontându-se schelele. Decorația interioară – frescele cu caracter sacru, dar și portretele ctitorilor – a fost realizată de o echipă condusă de pictorul Costin Petrescu începând din 1922 și terminându-se abia în 1925.

Sfințirea catedralei a avut loc la 8 octombrie 1922, ocazie cu care a primit și hramul „Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril“, în memoria primului unificator al Țărilor Române, Mihai Viteazul, al doilea hram fiind „Sfânta Treime“.

La 15 octombrie 1922, în curtea Catedralei de la Alba Iulia a avut loc ceremonia-
lul încoronării Suveranilor
României, după ce Mitropolitul
Primat Miron Cristea oficiase o
liturghie solemnă în interiorul
catedralei și sfințise cele două
coroane. Regele și-a așezat sin-
gur coroana de oțel pe cap, după
care a așezat pe capul reginei
Maria, îngenunchată în fața
sa, splendida coroană din aur,
de inspirație bizantină.

(Continuare în p. 22)

ARMATA ROMÂNĂ ȘI SERBAREA ÎNCORONĂRII

*Generalul
Mărdărescu
și regele
Ferdinand
trec în revistă
trupele
la Oradea,
în 1919*

ION GIURCĂ

Desfășurarea Serbării Încoronării la Alba Iulia, în prezența a numeroși invitați străini și din țară, a fost prezentată pe larg în presa vremii, obiectiv și subiectiv, corect sau cu erori, în unele lucrări apărute în anii 1922 și 1923, care au un caracter mai mult oficial, iar Mareșalatul Curții Regale a întocmit un amplu document, intitulat „12 – 21 octombrie Ceremonialul religios și militar al Încoronării regelui Ferdinand și reginei Maria la Alba Iulia (15 octombrie 1922) și festivitățile organizate cu această ocazie“, publicat în Monitorul Oficial din 26 noiembrie 1922.

Dacă desfășurarea evenimentului este prezentată pe larg în presa vremii și documentele oficiale emise de Casa Regală, pregătirea mării sărbători de la Alba Iulia rămâne puțin cunoscută din cauza dispariției documentelor întocmite de Comisia Încoronării.

Documentele aflate în fondul Casei Regale și Președinția Consiliului de Miniștri sunt utile, dar insuficiente pentru a reconstitui munca depusă pentru pregătirea Încoronării suveranilor României. Totuși, unele aspecte pot fi aduse în atenția publicului. Implicarea armatei în pregătirea și desfășurarea Serbărilor Încoronării a impus emiterea a numeroase ordine, solicitări și răspunsuri, o amplă corespondență între structurile care lucrau sub conducerea Comisiei Încoronării. Parte însemnată dintre aceste documente se află în fondurile Arhivelor Militare Naționale Române, studiul acestora permițând reconstituirea parțială a laborioasei activități a structurilor implicate în pregătirea și desfășurarea Serbării Încoronării.

Până la 24 august 1922, când au fost stabilite ziua Încoronării suveranilor și programul general al activităților pentru zilele de 15 – 17 octombrie 1922 la Alba Iulia și București, structurile militare au fost solicitate și implicate în participarea cu forțe și mijloace la lucrări de infrastructură în orașul Marii Uniri. Abia la începutul lunii septembrie 1922 Comisia Încoronării a apelat la conducerea armatei pentru implicarea în pregătirea și desfășurarea evenimentelor programate. Ministerului de Război i se solicita punerea la dispoziție a resursei umane și materiale de care dispunea pentru rezolvarea problemelor care țineau de logistica paradei militare de la Alba Iulia, a organizării Cortegiului istoric de la București, a „ospățului popular” de la Alba Iulia, iar în Parcul „Carol” urma să fie servită „masa primarilor”. Atenția cuvenită a fost acordată măsurilor de securitate și siguranță în cele două orașe.

Pentru a răspunde solicitărilor membrilor Comisiei Încoronării, ministrul de Război, generalul Gheorghe Mărdărescu, l-a împuternicit pe generalul Alexandru Munteanu, secretarul general al Ministerului de Război, să conducă și coordoneze toate activitățile care priveau implicarea structurilor militare în pregătirea și desfășurarea Serbărilor Încoronării. Generalul A. Munteanu s-a dovedit un excelent organizator și comunicator cu șefii ierarhici și cei cu care trebuia să lucreze direct pentru îndeplinirea numeroaselor și dificilelor cerințe formulate de membrii Comisiei Încoronării, indiferent de poziția pe care o

ocupau și sarcinile care le reveneau.

Casa Regală s-a implicat în organizarea activităților prin generalul Paul Angelescu, aflat în permanent contact cu reprezentantul Ministerului de Război și președintele Comisiei Încoronării, experimentatul general fiind cel care îi informa pe suveran și regină despre cerințele referitoare la aspecte care trebuia să aibă aprobarea lor, transmitea executanților deciziile luate la cel mai înalt nivel.

Ministerul de Război a răspuns cerințelor formulate de membrii Comisiei Încoronării, a emis și transmis ordine către structurile militare care alocau forțe și mijloace pentru rezolvarea problemelor în legătură cu participării la evenimentele de la Alba Iulia și București, asigurarea a tot ceea ce era necesar pentru finalizarea lucrărilor de infrastructură și logistica activităților prin două dintre structurile din subordine.

Direcția 7 Intendență a asigurat echipamentul necesar structurilor militare, tot ceea ce a fost necesar pentru „ospățul popular” și „masa primarilor”, echipament pentru Cortegiul istoric.

Direcția 8 Armament a asigurat, prin Arsenalul Armatei, bronzul necesar Fabricii „Schiel” de la Sibiu pentru finalizarea turnării clopotelor Catedralei Încoronării, mijloace de luptă de epocă pentru Cortegiul istoric, muniția de manevră pentru loviturile de tun care s-au executat la Alba Iulia și București, torțele

Generalul Paul Angelescu

pentru trupele din București, materialul pirotehnic pentru focurile de artificii din Capitală.

Marele Stat Major a emis ordine și a asigurat: resursa umană și materială pentru organizarea și desfășurarea activităților, a conceput și pus în aplicare măsuri de securitate și apărare, angajând structurile din subordine: Direcțiile 4 Operații, 6 Transporturi.

Direcția 4 Operații a avut

Generalul Henri Cihoski

ca responsabilitate elaborarea concepției, stabilirea forțelor și emiterea ordinelor privind securitatea și siguranța în Alba Iulia și București, pe direcția de transport feroviar București – Brașov – Sighișoara – Alba Iulia.

Direcția 6 Transporturi, în colaborare cu Direcția C.F.R., a elaborat planul de transport pe calea ferată a tuturor participanților la evenimentele de la Alba Iulia și București, un mers al trenurilor special pentru eveniment, transmis structurilor și persoanelor stabilite prin ordin.

La Alba Iulia responsabilitatea organizării și desfășurării activităților a fost încredințată generalului Henri Cihoski, comandantul Corpului 7 Armată de la Sibiu, iar la București, generalului Ioan Jitianu, care asigura comanda Corpului 2 Armată. Fiecare dintre cei doi generali, în baza ordinelor primite pe cale ierarhică și a cererilor formulate de autoritățile de la Alba Iulia și București, și-a îndeplinit cu succes misiunea încredințată.

Comandanții de corpuri de armată și divizii, inspectorii generali și tehnici de arme și servicii au fost executanți ai ordinelor primite de la Secretariatul general al Ministerului de Război în legătură cu asigurarea resursei umane și materialelor solicitate de organizatorii Serbărilor Încoronării, în timp ce comandanții de divizii, regimente, batalioane și companii aflați la comandă sau numiți temporar la conducerea structurilor stabilite să participe la activitățile de la Alba Iulia și București au intrat temporar în subordinea generalilor H.

Generalul Ioan Jitianu

Cihoski și I. Jitianu.

În baza programului stabilit de Comisia Încoronării, la 20 septembrie 1922 generalul Gheorghe Mărdărescu a semnat Ordinul nr. 02116, stabilind structurile militare care urma să ia parte la evenimentele organizate la Alba Iulia și București. La Alba Iulia și București trebuia să participe în mod obligatoriu: ministrul de Război, secretarul general, șeful și primul subșef al Marelui Stat Major, inspectorii de armată, inspectorii tehnici de arme, servicii, școli și Serviciul Geografic al Armatei, care aveau gradul de general titular, comandanții de corp de armată și divizie, mai puțin unul dintre comandanții de divizie din fiecare corp de armată, comandanții corpurilor teritoriale, artileriei grele, trupelor de comunicații, grănicerilor și jandarmeriei rurale.

Constatându-se că numărul generalilor care urma să participe la Ser-

barea Încoronării de la Alba Iulia genera complicații mari în privința transportului, la 5 octombrie 1922 de la Cabinetul ministrului de Război s-a transmis Președinției Consiliului de Miniștri o listă limitată la 31 de generali, căreia ulterior i s-au adăugat trei amirali, cu precizarea că vor merge fără adjutanți, ordonanțe și cai, care urma să fie asigurați în ziua de 15 octombrie prin grija comandantului Corpului 7 armată. La solicitarea organizației veteranilor din Războiul de Independență, la 7 octombrie 1922 Președinția Consiliului de Miniștri a aprobat participarea generalilor Alexandru Tell și Haralambie Cruțescu, cât și a locotenent-colonelului Cristian Vasilescu.

Pentru parada militară de la Alba Iulia trebuia să se organizeze și să participe: o Divizie Vânători sub comanda principelui moștenitor Carol, o Divizie a Ordinului „Mihai

Alexandru Tell

Viteazul“ comandată de generalul Constantin Scărișoreanu și Divizia Ardeleană sub ordinele generalului de brigadă Dănilă Papp, un escadron din Regimentul Escortă Regală, Regimentele 4 și 9 Roșiori, o baterie artilerie grea de 106,7 mm, o companie care de luptă, o escadrilă aviație, o companie de marină, una-două companii cercetași, școlile pregătitoare de ofițeri activi, școlile de subofițeri de infanterie și Grupul 5 Aviație. Pentru asigurarea efectivelor necesare constituirii structurilor, Ministerul de Război a aprobat chemarea oamenilor din concediu la 8 octombrie 1922, urmând să revină în concediu după terminarea serbărilor.

Trupele și tehnica militară stabilite să participe la serbarea de la Alba Iulia trebuia să fie cartiruite în locurile fixate până în dimineața zilei de 12 octombrie, pentru a începe antrenamentele generale în vederea defilării. În privința dispozitivului de revistă și defilare, ordinul a prevăzut modul de dispunere și încolonare pentru infanterie, cavalerie și artilerie.

Dintre cele trei mari unități, „Divizia compusă din unități ale regimentelor decorate cu Ordinul «Mihai Viteazul»“ a fost structura cea mai interesantă, cu o semnificație aparte, organizată pe două brigăzi a câte două regimente de infanterie, unul de artilerie cu patru baterii, formate din subunități provenite de la șapte regimente de vânători, 25 regimente de infanterie, batalionul vânători de munte, două regimente de grăniceri și două regimente de artilerie. Comandantul diviziei, șeful de stat major, locotenent-colonelul

Generalul Constantin Scărișoreanu

Bucur Bădescu, comandantii de brigăzi, regimente și batalioane, cu excepția comandantului regimentului de artilerie și a unui batalion de infanterie, erau decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul“, clasa a III-a.

Ordinea de bătaie a diviziei a fost definitivată la 8 octombrie 1922, regimentele care urma să aloc subunități cu drapelul de luptă primind ordinele cuvenite și programul de transport la 2 octombrie. Îmbarcările s-au executat între 6 – 10 octombrie în diferite stații de cale ferată, iar debarcările la Alba Iulia între 8 – 11 octombrie, astfel că în seara zilei de 11 octombrie 1922 toate subunitățile au ajuns în localitățile stabilite pentru cantonare. Constituirea diviziei a avut loc în dimineața zilei de 12 octombrie în zona localităților Șard, Micești, Ighiu, situate la 10 – 15 km de Alba Iulia. La acea dată divizia avea 220 ofițeri, 4.766 trupă, 451 cai, 139 ordonanțe, 16 tunuri și 52 mitraliere.

Constituirea celorlalte două divizii a fost mai simplă, având în vedere că majoritatea regimentelor din componere aveau efectivele, tehnica, muzica și logistica proprie, fiind completate în funcție de nevoi. Practic, cele trei divizii, în structura ordonată de Ministerul de Război, au avut o existență de doar trei zile, cât s-au aflat sub comanda celor stabiliți.

În ziua de 12 octombrie, conform ordinelor generalului H. Cihoski, unitățile participante la parada militară au executat deplasarea pe platoul de revistă de la Alba Iulia, unde până la ora 14.00 au realizat dispozitivul, la 14.15 urmând să aibă loc trecerea în revistă urmată de defluirea trupelor. A fost un exercițiu executat conform programului stabilit, care a vizat și verificarea corectitudinii planului de deplasare a unităților din zonele de dispunere până pe platoul de revistă și defluirea acestora.

Generalul Dănilă Papp

Pentru ziua de 13 octombrie 1922 a fost emis Ordinul de serviciu nr. 622, care a prevăzut: „se va face revista și apoi defilarea trupelor. În acest scop la ora 9 a.m. toate diviziile, școlile și unitățile neîndivizionate se vor găsi pe terenul de revistă la locul ce trebuie să-l ocupe. Unitățile se vor încolona după ordinele diviziilor și ale comandanților de grupări“. Revista, urmată de defilare, a început la ora 09.15, totul desfășurându-se după programul stabilit pentru ziua de 15 octombrie 1922, excepție făcând ora.

Activitățile pentru ziua de 14 octombrie au fost prevăzute în Ordinul de serviciu nr. 6.347, în care s-a precizat: „În dimineața de 14 octombrie, domnii comandanți de divizii și comandanți de grupări vor ordona executări de defilări pe cantonamente. Durata lor o vor fixa acele comandamente. În restul zilei trupele rămân în cantonamente, ocupându-se cu curățirea armamentului și a echipamentului“.

În acea zi au sosit la Alba Iulia Ion I.C. Brătianu și generalul Gheorghe Mărdărescu, care au fost întâmpinați de comandantul Corpului 7 Armată, șeful său de Stat Major și ofițerii desemnați, toți în ținuta de ceremonie. După-amiază, la ora 15.00, au sosit la Alba Iulia, cu un vagon special, persoanele care au adus coroanele regale, acestea fiind întâmpinate de autoritățile militare și civile prevăzute, cât și o companie de onoare cu drapel și muzică din Regimentul 1 Vânători.

În spatele clădirii gării s-au aflat Escadronul de Escortă Regală în ținuta de ceremonie și trăsură destinată pentru ducerea coroanelor la catedrală, unde au

fost depuse sub pază.

Serbarea Încoronării de la Alba Iulia are partea sa nevăzută și neprezentată în tot ceea ce s-a scris despre acest important eveniment. Cei peste 15.000 de militari, câteva sute de cai, tehnica militară motorizată și aviația a trebuit asigurate cu tot ceea ce era necesar: alimente, furaje, combustibil, piese de schimb, echipament, sarcină încredințată comandamentului Corpului 7 Teritorial, îndeplinită în bune condiții. Alături de efectivele armatei, la Alba Iulia trebuia asigurat tot ceea ce era necesar pentru „ospațul popular“ din ziua de 15 octombrie 1922.

Sarcina organizării acestei activități a revenit colonelului de intendență Ioan Grigorescu, care a lucrat în această direcție încă din ziua de 9 septembrie 1922, când a primit ordin „să se prezinte ca delegat al Ministerului de Război domnului Ștefănescu N., Directorul General al Băncii Românești, spre a se hotărî măsurile ce trebuie luate în vederea ospațului ce se va da populației la Alba Iulia, venită cu ocazia serbării Încoronării suveranilor“. În acea zi colonelul I. Grigorescu a avut o discuție cu directorul general al Băncii Românești și cu Anghel Saligny, cu care a stabilit următoarele: „Ospațul să se pregătească și să se distribuie de armată pentru 5.000 persoane ce probabil vor fi, iar dacă se vor aduna mai puțini, restul de mâncare pregătită să se dea armatei, după regulile ce se vor hotărî ulterior“. Pe baza unor estimări ulterioare în privința participanților, la 25 septembrie s-a decis ca masa să fie pregătită pentru 20.000 persoane, fiind

necesare: 6.000 kg carne proaspătă, 2.000 kg brânză, 5.000 l de vin, 5.000 pâini, 20.000 de străchini și ulcele, hârtie pentru împachetat, ale căror costuri au fost estimate la 480.000 lei. Produsele urma să fie asigurate sau realizate în zonă, iar barăcile unde să se servească masa trebuia construite de Ministerul Lucrărilor Publice.

Pentru executarea cum-părăturilor și paza lor, pregătirea hranei, distribuția și asigurarea ordinii la barăci, colonelul I. Grigorescu a solicitat să i se pună la dispoziție între 8 – 15 octombrie următorul personal: patru căpitani ca ajutor; 40 administratori, sublocotenenti sau locotenenti; 40 subofițeri de administrație reangajați; 40 gradați și 400 soldați care să facă distribuțiile; patru sergenți, patru caporali și 200 soldați, ca santinele în jurul barăcilor pentru a menține ordinea. Pentru îndeplinirea sarcinilor care îi reveneau, ofițerul mai solicita sprijinul Serviciului Intendenței al Diviziei 21 Infanterie: „Un corp de trupă din Garnizoana Alba Iulia să fie însărcinat a ne pune la dispoziție tot ceea ce va trebui pentru tăierea vitelor, depozitarea materialelor înainte de distribuție, prepararea fripturii, cele necesare distribuirii vinului, transportul de la magazie la barăci etc“. Laborioasa muncă a celor câteva sute de militari implicați în pregătirea și desfășurarea „ospațului popular“ a avut o finalitate unanim apreciată, într-o oră și jumătate fiind serviți 20.000 de oameni, fără semnalarea vreunui incident, inclusiv în privința măsurilor de securitate sanitară.

(Va urma)

OBIECTE LITURGICE ȘI POVEȘTILE LOR ÎN COLECȚIA FOTOGRAFICĂ A LUI ALEXANDRU TZIGARA-SAMURCAȘ

ALINA POPESCU

Personalitate complexă, mereu în vâltoarea evenimentelor – în calitate de prefect al Poliției bucureștene în timpul ocupației germane, de secretar al reginei Elisabeta, de profesor universitar sau de însărcinat cu identificarea și protejarea bunurilor culturale mobile, a avut timp să fie și un erudit de seamă, cu interes, cunoștințe și aplecare pentru multe domenii ale culturii. Membru al Academiei Române, în ciuda multelor șicane și atacuri polemice din partea contemporanilor, precum Nicolae Iorga sau George Oprescu, Alexandru Tzigara-Samurcaș rămâne mai cu seamă ctitorul Muzeului de Artă Națională „Carol I” și al Fundației „Regele Carol I”. Cu studii avansate în Germania, unde a urmat istoria artei – studii încununată și de un doctorat –, muzeografia și biblioteconomia, a fost, la întoarcerea în țară, persoana cea mai potrivită

Împlinirea a 150 de ani de la nașterea și a 70 de ani de la moartea lui Alexandru Tzigara-Samurcaș a fost un fericit prilej pentru Biblioteca Academiei Române de a omagia viața și opera acestuia printr-un eveniment expozițional, venit ca o urmare firească a expoziției „Vestigii arhitecturale din colecția fotografică Alexandru Tzigara-Samurcaș”, organizată în 2019.

să fie însărcinată din ordin regal cu fondarea și modelarea unor instituții moderne, organizate pe baze riguroase științifice.

MISIUNE DE SALVARE

Dintr-o carieră vastă, îndelungată și foarte diversă, expoziția „Obiecte liturgice și poveștile lor în

Chivot Măndstirea Cotroceni, 1685

colecția fotografică a lui Alexandru Tzigara-Samurçaș și-a propus să se centreze asupra rememorării rolului acestuia în protejarea patrimoniului cultural național în timpul anilor tulburi ai Primului Război Mondial. În calitate sa de prefect al orașului București, a reușit prin intervențiile pe lângă autoritățile germane să împiedice numeroase sustrageri de obiecte bisericești, inclusiv moaște, din teritoriul ocupat, evenimente consemnate în volumele sale de memorii. Însă expoziția noastră s-a oprit cu precădere asupra altor două episoade din timpul războiului, cuprinse între august – noiembrie 1916, când Alexandru Tzigara-Samurçaș a fost înputernicit prin Înalț ordin, și sprijinit de Vintilă Brătianu, ministru de Război în acea perioadă, să inspecteze și să protejeze proprietățile transilvănene în timpul avansării trupelor românești în Ardeal, dar și să pună la adăpost odoarele bisericești din Muntenia, Oltenia și Moldova.

Periplul prin țară, cu un traseu sinuos și îngreunat de neînțelegerea și reaua-voință a unora, a putut fi urmărit în punctele sale esențiale prin documentele și manuscrisele pe care le-am expus. De la actele oficiale prin care a fost însărcinat cu misiunea de protejare a bunurilor culturale mobile, la rapoartele trimise la București, la documentele din jurul valorilor culturale și de artă, care, în ciuda strădaniilor sale, au fost trimise la Moscova și până la documentația diplomatică realizată pentru negocierile în vederea încheierii păcii de la Trianon privitoare la retrocedările juste de obiecte înstrăinate pe care trupele ungare și germane trebuia să le facă după război, toate au fost surprinse în piesele expuse, piese din arhiva personală Tzigara-Samurçaș găzduită de Serviciul de Manuscrise al Bibliotecii Academice.

Sușținând expoziția documentară, mai mult de 150 de fotografii din extrem de bogatul fond fotografic Alexandru Tzigara-Samurçaș aflat în colecția Serviciului de Stampe a ilustrat interesul arătat de acesta obiectelor liturgice.

În urma multor călătorii făcute prin Regat, dar și în Transilvania, Alexandru Tzigara-Samurçaș, înfocat fotograf, a strâns un fond important de imagini ilustrative pentru cursul său de istoria artei, dar și, în sens mai larg, pentru o fototecă personală.

Acoperământ de mormânt cu chipul lui Ieremia Movilă, 1606, Mănăstirea Sucevița

Grupând cele mai variate tehnici fotografice utilizate de el, de la cele mai timpurii ale pozitivelor pe hârtie albuminată, până la fotografiile cu gelatino-bromură, adăugând și fotografii făcute de alții (mai ușor, sau mai greu de identificat ca atare), fondul Tzigara-Samurçaș este o sursă importantă de documentare.

Revenind la tema expoziției noastre, sunt greu de identificat acele fotografii pe care le-ar fi făcut exact în 1916, în timpul misiunii sale de inventariere și teaurizare, însă clișeele fotografiilor expuse sunt cu certitudine anterioare sfârșitului războiului, în multe cazuri chiar antebelice. După cum a consemnat însuși Alexandru Tzigara-Samurçaș în

darea de seamă de la încheierea bruscă a misiunii sale și trimiterea lăzilor cu odoare la Mitropolia din Iași, prin ordinul lui I.G. Duca, fotografierea, inventarierea și catalogarea odoarelor bisericești din Oltenia, Muntenia și Moldova, colectate pentru a fi protejate pe timpul războiului, abia începuse la sediul Muzeului de Artă Națională „Carol I” din București. Au putut fi identificate doar câteva fotografii care au fost făcute în curtea Muzeului, având un fundal textil de culoare întunecată. Din cauza caracterului vădit neartistic, strict de martor documentar și chiar un martor pentru un prim stagiul al studiului muzeografic (denotat de gruparea de mai multe obiecte în același cadru fotografic, și nu

Chivot de la începutul secolului al XVII-lea, Mănăstirea Sucevița, și căluș (pentru ars tămâie), 1470, Muzeul Mănăstirii Putna

individual pentru fișa muzeală), putem, cu un mare grad de certitudine, să datăm aceste fotografii, sau cel puțin clișeu după care s-a executat pozitivul pe hârtie, ca fiind din toamna lui 1916.

DREPTUL INTERNAȚIONAL AL PATRIMONIULUI

Am amintit deja de distincția dintre clișeu fotografic și copia pe hârtie, adică fotografia propriu-zisă. Este o distincție importantă pentru arta fotografiei, deoarece ridică eterna problemă a datării. Fiind o artă a multiplicării, cu posibile tiraje după clișeu în perioade diferite, datarea se poate face fie după momentul propriu-zis al actului de a fotografia, fie după cel al imprimării pe hârtie. Pentru catalogul expoziției noastre am optat pentru cea de-a doua variantă, în măsura în care a fost posibilă, datorită diferitelor tehnici fotografice implicate, dar și a prezenței, în unele cazuri certă, a utilizării clișeelelor Tzigara-Samurcaș de către alții.

Un caz demn de remarcat, prezent și în expoziția noastră, este Jacques Ernest Bulloz, cunoscut fotograf de artă și muzeograf francez, care a colaborat cu Alexandru Tzigara-Samurcaș, la un moment greu de specificat în absența din arhive a unei corespondențe epistolare, dar cel mai probabil după 1920, executând în atelierul său parizian fotografii de odoare din bisericile românești, odoare care se aflau deja de ceva vreme la Moscova, fapt ce dovedește intermedierea unor clișee fotografice anterioare.

După cum se poate observa, deși supune analizei doar o mică parte din fondul de peste 4.000 de fotografii Tzigara-Samurcaș și o infimă selecție din arhiva sa personală aflate la Biblioteca Academiei Române, expoziția noastră a atins evenimente istorice problematice, chiar nefinalizate, legate de dreptul internațional al patrimoniului și de dispute diplomatice în aria retrocedărilor juste. Pe un alt palier, expoziția a ridicat și întrebări pragmatice la nivelul analizei de tip muzeal, legate de corectitudinea datării și a atribuirii de autor a fotografiilor. ■

CATEDRALA ÎNCORONĂRII ȘI ARHITECTUL EI VICTOR G. STEPHĂNESCU

(Urmare din p. 14)

După consumarea ceremonialului încoronării, suveranii României însoțiți de invitații oficiali, români și străini, s-au retras în reședința regală, unde au primit felicitările și unde regele Ferdinand a semnat Actul comemorativ al Încoronării. A urmat „ospățul încoronării”, la care au participat, pe lângă membrii familiei regale a României, și rudele lor de la Curțile regale ale Angliei, Spaniei, Greciei, Iugoslaviei și membrii Misiunii Franceze conduse de generalul Henri Mathias Berthelot. Au fost prezenți, de asemenea, miniștrii plenipotențieri ai Statelor Unite ale Americii, Japoniei, Poloniei, Portugaliei, Bulgariei, Austriei, Germaniei, Suediei, Norvegiei, Olandei, Belgiei, Cehoslovaciei,

Nunțul Apostolic la București, ca și membrii Guvernului în frunte cu prim-ministrul Ionel I.C. Brătianu, președintele Senatului, Mihail Pherekyde, și cel al Camerei Deputaților, Mihai Olteanu, conducerea Academiei Române, rectorii universităților, Șeful Marului Stat Major al Armatei ș.a.

Onoarea organizării acestui banchet, pregătirea și servirea meniului, care, se remarcă chiar prin relativa simplitate a preparatelor, nu puteau să revină decât „Casei Grigore Capșa”. Tipărit în limba franceză, în condiții grafice cu totul deosebite adecvate împrejurărilor, un exemplar al meniului păstrat în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României poartă semnătura autografă a generalului Henri Mathias Berthelot.

În ce privește ansamblul de la Alba Iulia, după încoronare,

o parte dintre clădiri, încă ne terminate și incomplet finisate, au fost lăsate în părăsire și, abia cu prilejul Serbărilor Unirii din 1929, lucrarea a fost încheiată. Iar după 1948, Catedrala din Alba Iulia a traversat o perioadă mai puțin fastă, suferind modificări interioare nedorite, precum acoperirea frescelor care îi înfățișau pe ctitori, regele Ferdinand și regina Maria. Începând cu anul 1975, când orașul Marii Uniri redevine centru episcopal, Catedrala Încoronării este repusă în drepturile sale, iar după 1990 își recapătă aspectul interior inițial.

Ea este și va rămâne peste timp lăcașul de cult cu valoare de simbol al unității noastre naționale, operă a unuia dintre cei mai talentați arhitecți pe care i-a avut România modernă, Victor G. Stephănescu. ■

I.G. DUCA ȘI CRIZA ECONOMICĂ DIN ANII 1930

Pr. dr. DORIN-DEMOSTENE IANCU

Evoluția societății românești după Marea Unire din 1918 a fost departe de a fi una ideală. Odată împlinit proiectul de unitate națională, proiect principal al mai multor generații, au ieșit din nou la iveală vechile metehne autohtone: o pornire spre dezbinare ilustrată în principal de lupta dintre politicieni, comportamentul oamenilor de rând, în special în preajma alegerilor (ilustrat în jurnalul său și de Grigore Gafencu), gradul redus de educație al unei părți importante a populației. Peste toate aceste s-a suprapus situația principelui moștenitor Carol, cel care a renunțat la tron în anul 1926, moartea regelui Ferdinand și a lui Ion I.C. Brătianu (1927).

Guvernarea Partidului Național-Țărănesc (noiembrie 1928 – aprilie 1931 și iunie 1932 – noiembrie 1933) „avea să fie o perioadă a frustrărilor” (Florin Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român, ediția a IV-a, București, Univers Enciclopedic, 2008). Criza economică mondială (1929 – 1933), care a afectat mari puteri ca S.U.A. și Germania, nu a ocolit nici România. În acest context este întocmit documentul pe care îl redăm mai jos, o analiză a situației din țară alcătuită de liderul P.N.L. de atunci, I.G. Duca, și trimisă regelui Carol al II-lea. Materialul se află în inventarul Cabinetului de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, Arhiva „I.G. Duca”, I varia 33.

Alexandru Vaida Voevod și I.G. Duca (dreapta), la Stâna Regală

La prima audiență pe care am avut-o la Majestatea Voastră, după urcarea sa pe Tron, asigurând-o de perfecta loialitate a partidului meu și a mea personală, mi-am luat angajamentul, ca unul ce am avut atâția ani marea cinste de a fi consilier al Tronului, să-i spun întotdeauna, deschis și fără înconjur, părerea mea, convins fiind că numai astfel pot sluji cu adevărat interesele Coroanei și ale țării.

Cred că de atunci și până astăzi, mi-am îndeplinit această datorie de câte ori prilejul s-a ivit.

Așa fiind și călăuzit de aceleași preocupări, conștiința mea îmi impune să comunic Majestății Voastre grijile ce ne stăpânesc.

Într-adevăr, din informațiunile ce primesc din toate părțile, precum și din constatările pe care le-am putut face personal, reiese că o stare de spirit tot mai îngrijorătoare se manifestă în țară. Două sunt cauzele mai de seamă ale acestei grave stări de spirit: 1) neplata salariilor și pensiunilor; 2) paralizia tot mai accentuată a vieții economice.

Faptul că unele categorii de funcționari și de pensionari sunt neplătite de luni întregi constituie o adevărată primejdie socială; oamenii aceștia au putut să mai trăiască până acum împrumutându-se sau cheltuind micile lor economii. Astăzi nici aceste exce-dente nu mai sunt la îndemâna lor și unii privesc ziua de mâine cu groază, iar alții cu revolta în suflet.

Placa memorială pusă în gara Sinaia, pe peronul unde a fost asasinat I.G. Duca

Din nenorocire, ceea ce încurajează o atare mentalitate este spectacolul risipei precum și scandalul plății ordonanțelor care continuă la centru și pe care n-au reușit a-l stârpi nici indignarea unora, nici protestele repetate ale altora.

E știut, de altminteri, că o țară suportă sacrificii numai când pilda e dată de însuși guvernul ei.

Iar în ce privește paralizia vieții economice, cu toată criza mondială, oamenii au îndurat-o cât timp au existat posibilități de credit. Astăzi însă, prin felul în care s-a făcut legea conversiunii, aparatul de credit al țării este cu desăvârșire sfârșit. Industriașii, comercianții, ca de altminteri agricultorii mari și mici nu pot găsi nicăieri, nici în țară nici peste hotare, cel mai mic credit. Or, n-am nevoie să dovedesc Majestății Voastre că fără oxigenul creditului, organismul economic al țării se înăbușește. Am ajuns în această stare, și pentru orice om conștient, viitorul apare mai întunecat decât ziua de astăzi, căci lipsa de credit și efectele ei abia încep să se manifeste și să se resimtă.

Iar dacă unii așteaptă ca o soluție mântuitoare prăbușirea leului, alții, cu drept cuvânt, se îngrozesc de perspectivele devalorizării și astfel atmosfera de nesiguranță, de dezorganizare a ce mai subzistă, de deznădejde generală sporește neîncetat.

În fine, desfășurarea evenimentelor internaționale înlătură, în conjuncturile actuale, speranțele de ajutor pe care le mai puteam avea din această parte.

E lesne de înțeles că în mijlocul unei atare stări de spirit toate semintele anarhice, de la anarhia

de dreapta a gărzilor de fier și până la anarhia de extremă stângă a bolșevicilor, prind rădăcini și ar fi o iluzie să ne închipuim că în special Sovietele vor lăsa să scape un prilej atât de prielnic fără a-l folosi în vederea scopurilor lor revoluționare.

Agitațiunile de acest fel se observă de câțiva timp în rândurile învățătorilor. Această armată culturală, până acum o armată de ordine în slujba ideii monarhice și ideii naționale, ajunsă prin neplata salariilor în ultimul grad al mizeriei, amenință să devină instrumentul curentelor subversive și să constituie un grav pericol social.

Totdeauna, în diferite centre minoritare se folosește această stare de spirit pentru a se întepi toate pornirile centrifugare și toate speranțele iredentiste.

Ceea ce este poate și mai grav este starea de spirit care se observă în armată. Nu știm ce rapoarte oficiale se fac Majestății Voastre. Dar sunt dator să-i spun, de altminteri cu o deosebită mahnire, că ofițeri în uniformă nu se ascund, în localurile publice, în trenuri să-și exprime revolta sufletească și să întrebuințeze chiar cuvinte de amenințare.

Nu am dreptul, de asemenea, să ascund că, din nefericire, o bună parte din aceste nemulțumiri se resfrâng personal asupra Majestății Voastre. Pe de o parte, faptul că Majestatea Voastră a luat unele inițiative, și pe de altă parte faptul că la fiecare pas, contrar tuturor uzanțelor constituționale, Guvernul descoperă pe Majestatea Voastră, face ca răspunderea Coroanei să fie pusă în joc de opinia publică într-un moment în care, mai mult decât oricând, interesul național cere ca persoana regelui să nu fie târâtă în vârtoarea deznădejiilor și a patimilor.

Până acum, îmi era îngăduit să păstrez oarecare optimism. Azi sunt dator să previn pe Majestatea Voastră că pericolul este real.

Punctul nostru de vedere și soluțiile noastre, Majestatea Voastră le cunoaște.

O pot asigura de asemenea că Partidul Național Liberal se folosește și azi de toată influența pe care o are în țară pentru a liniști spiritele, dar n-ar fi demn de trecutul său, de devotamentul cu care a stat pururea în slujba Coroanei și de istoricele servicii pe care le-a adus țării, dacă nu ar împărtăși Majestății Voastre toată legitima lui îngrijorare în ceasul de față.

În oricare caz el n-ar mai vrea să poată fi învinuit, în fața unei desfășurări și mai îngrijorătoare a situației, că nu și-a făcut datoria de a semna din vreme toată primejdia și de a cere luarea grabnică a măsurilor impuse de gravitatea împrejurărilor. ■

octombrie 2022 | 25

În orașele medievale cu aglomerări umane destul de greu de controlat, se încerca adesea atenuarea criminalității prin metode moralizatoare, adesea înjositoare, dar eficiente. Destul de central, pe latura de nord a pieței a fost descoperit soclul zidit din piatră, mortar și cărămidă al construcției menționate de documente drept „cușca nebunilor”. Se pare că pe soclul zidit cu dimensiunile de 2,30 x 2,75 m, se ridica o construcție din lemn, în care erau închiși bețivi, scandalagii, bătauși, care erau prinși de garda orașului, ce efectua rondul de noapte pe străzi după ora stingerii. Era pedeapsa pentru ceea ce astăzi am numi „tulburarea ordinii publice”, iar toți târgoveții ce treceau prin piață puteau să îi insulte, să îi scuie și să îi umilească în orice fel pe cei închiși între grătile „cuștii nebunilor”. Și asta era una dintre cele mai puțin dureroase pedepse, fiind menționate adesea biciuiri sau lovituri cu toiagul sau lopata. Puține urme ale acestor amenajări ce „împodobeau” aproape toate orașele medievale au supraviețuit trecerii timpului, una dintre cele mai bine păstrate fiind „cușca rușinii” din Levoča (Leutschau), în Slovacia de astăzi.

UN SIMBOL AL DREPTĂȚII

Sibiul, ca oraș liber regal, avea însă și dreptul de judecată supremă (*Jus Gladii*), putând pronunța prin autoritățile juridice proprii inclusiv sentințe capitale. Ca semn al acestei autorități, în partea de est a pieței se ridica stâlpul infamiei sau „Stâlpul lui Roland”, o coloană de aproape 8 m înălțime, în vârful căreia era plasată statuia din piatră a unui cavaler în armură, ce ținea în mâini o spadă trasă din teacă și cu vârful îndreptat spre cer. Acest gen de monumente se puteau ridica doar în orașele libere regale sau imperiale și aveau rolul de a atenționa pe locuitori, ca și pe cei ce veneau în oraș, că dacă vor comite nelegiuiri pot fi pedepsiți inclusiv cu moartea de autoritățile urbei. Statuia de aproximativ un metru înălțime, ce se păstrează în Muzeul Brukenthal din Sibiu, este cioplită în gresie și reprezintă pe Roland în armură completă, ținând spada cu ambele mâini.

După caracteristicile renascențiste ale armurii cu cuirasă de tip „Maximilian”, cu

„braconieră” („fusta” sau „brâul” de la baza cuirasei, partea armurii ce acoperă bazinul), prevăzută cu tasete (prelungiri ale braconierei care acoperă și protejează pulpele) lungi din lamele până aproape de genunchi, a coifului de tip „Burgonet” și a spadei tip „bastard”, cu contragardă răsfrântă, statuia pare să fie realizată la cumpăna secolelor XVI–XVII, fiind cea care a asistat la ultimele execuții publice și care a stat în piață până la 1783, încheind un șir mai lung de astfel de piese. Nu știm când a fost ridicat primul stâlp în Piața Mare, dar avem păstrat un document de la 1550 în care este menționat pietrarul Onofforus, căruia municipalitatea îi plătește 128 de florini, ca manoperă, din valoarea totală de 241 de florini, pentru care pietrarul s-a tocmit să ridice un nou stâlp al lui Roland. Fundația monumentului a fost dezvelită și cercetată arheologic cu prilejul lucrărilor edilitare ce pregăteau Sibiu să devină primul oraș din România „Capitală Culturală Europeană”, în anul 2007. Este vorba de o construcție cu planimetrie aproximativ circulară, cu diametrul maxim de 5 m, zidită cu parament îngrijit, clădit din piatră de râu, în interiorul căreia s-a turnat un embleon din piatră și cărămidă înecată în mortar de var de foarte bună calitate.

Pe teritoriul României, acest monument din Sibiu este singurul atestat documentar, păstrat parțial, identificat și cercetat arheologic, dar în Europa Centrală, cu precădere în spațiul germanofon, sunt păstrate zeci de astfel de monumente, ce pot fi datate din secolul al XIII-lea, cum este cel din Halle/Saale, dar mai ales din secolele XIV–XV, cele mai cunoscute fiind cele din Bremen, Stendal, Quedlinburg, Zerbst din Germania sau Dubrovnik în Croația. S-a pus adesea

întrebarea de ce a fost aleasă această figură ca imagine a justiției medievale, și

Soclu (stânga) și statuia lui Roland din Sibiu, astăzi în patrimoniul Muzeului Brukenthal

Socul cuștii nebunilor din Sibiu

Cușca
nebunilor
(rușinii)
din Levoča,
Slovacia

nu un sfânt militar creștin ca Sfântul Mihail sau Sfântul Gheorghe, luptători în numele binelui și biruitori împotriva răului. Se pare că în perioada medievală legenda lui Roland, cântată de cavalerii trubaduri drept *Chanson de Roland* în limba franceză sau *Rollandslied* în limba germană, era extrem de populară și foarte cunoscută în toate straturile societății.

Cavalerul Roland este eroul unor eposuri cavalești apărute în mai multe variante, cea mai veche fiind de la mijlocul secolului al XII-lea, eposuri ce relatează un episod istoric real din timpul campaniei lui Carol cel Mare împotriva arabilor la sud de Pirinei în anii 777 – 778, în care ariergarda condusă de Roland este prinsă într-o ambuscadă la Roncesvalles și masacrată la 15 august 778 de luptători ai unor cete neregulate de basci. În eposurile eroice, episodul este adaptat în sensul că lupta se dă cu sarazini, iar Roland cu spada sa numită „Durandal” face adevărate minuni de vitejie. Roland a fost deci un personaj real, menționat de călugărul Einhard, cronicarul cel mai însemnat al vremii, ca prefect sau marchiz al Breitaniei și cel mai renumit dintre cei 12 „Baladini”, camarazi de arme ai lui Carol cel Mare. Cavaler desăvârșit, el a preferat să moară în luptă, cu spada în mână, decât să se „dezonoreze” cerând ajutor seniorului său, împotriva unui inamic nedemn. De aici, Roland devine simbol al onoarei, al demnității și dreptății medievale, emblemă a justiției și a dreptului de sentință capitală.

CEA MAI CUNOSCUTĂ EXECUȚIE

Iar în Sibiu, statuia lui Roland nu a rămas doar un avertisment. Spada de execuție sau spada

călăului păstrată în colecția de arme și armuri a aceluiași muzeu sibian este o altă mărturie a executării pedepselor capitale, pe eșafod, în orașul de pe Cibin. Această spadă, datată în secolul al XVI-lea și păstrată în mod excepțional cu tot cu teaca din piele, nu a fost făurită ca armă militară. Lama lată și netedă nu este ranforsată cu nervură sau

șențuire mediană tipice pieselor de luptă, mânerul înfășurat cu sârmă de cupru poate fi cuprins cu două mâini, iar vârful este rotund, ceea ce denotă folosirea acestora doar pentru lovit puternic cu tăișul. În plus, pe lamă întâlnim gravate reprezentarea unei spânzurători și a unei roți, ambele cunoscute ca obiecte de execuție.

Nu sunt documentate în Sibiu trageri pe roată, în schimb spânzurătoarea era folosită atât de des, încât făcea parte din „mobiliul fix” al pieței, prin spânzurare fiind executați hoții, tâlharii, în general criminalii mărunți. Ca o construcție din lemn, nu a lăsat urme arheologice, cum nu a lăsat urme nici rugul pe care, din păcate destul de des, erau arse așa-zisele vrăjitoare, dar documentele menționează astfel de execuții până în anul 1715. Execuția prin decapitare cu spada era considerată cea mai onorabilă formă de execuție și era rezervată nobililor, patricienilor, în general personalităților vieții publice.

Cea mai cunoscută și bine documentată execuție de sub stâlpul lui Roland este cea a comitelui Johannes Zabanius, înnobilit de împăratul Leopold în 1698, ca „Sachs von Harteneck”. Este de fapt finalul tragic al unei povești triste, desprinse parcă din paginile unui roman, în care un intelectual, un personaj de excepțională valoare, aflat mult înaintea vremurilor tulburi pe care le-a trăit, este înfrânt de un sistem anacronic și devine victima intrigilor politice de la cumpăna secolelor XVII – XVIII, când Transilvania era disputată între Imperiul Otoman și cel Habsburgic. Harteneck a studiat la celebra universitate din Tübingen, unde dobândește un titlu de „Magister”.

După o scurtă ședere la Viena, unde obține recunoașterea „Națiunii săsești” prin Diploma Leopoldină, este ales, la numai 33 de ani, comite al sașilor. Este dregătoria supremă în ierarhia locală, iar din această poziție, tânărul și, cum am spune astăzi, pro-europeanul von Harteneck susține clar

*Decapitarea lui Johannes Zabanius
Sachs von Harteneck
și spada călăului din Sibiu
expusă la Muzeul Brukenthal*

tabăra habsburgică, încercând să promoveze o serie de reforme menite să modernizeze administrația și societatea transilvană. Propunerea sa de impozitare a tuturor cetățenilor în funcție de venit sau avere, un principiu modern, contravenea însă tradiției scutirii de dări a nobilimii și i-a atras dușmănia acestei clase privilegiate, puternice și extrem de influente. În plus, existau în această perioadă și suficienți nobili și patricieni pro-otomani, ca primarul Sighișoarei, Johann Schuller, înnoobilat la rândul său „von Rosenthal“, crescut și educat la Istanbul, care conducea după modelul sultanului, își însușea bani publici, ba chiar falsifica monedă, și care era acuzat de multe alte fărâdelegi. Harteneck, în virtutea funcției și autorității sale asupra tuturor supușilor din „Pământul Crăiesc“, deci din întreaga zonă locuită de sași, îl condamnă și îl execută pe primarul sighișorean, generând un scandal de proporții.

JUSTIȚIE SAU DECIZIE POLITICĂ ȘI INTRIGĂ?

Nobilii ardeleni, căutând un prilej pentru a-l ataca pe comitele sașilor Sachs von Harteneck, se coalizează și contestă dreptul acestuia de a condamna la moarte un nobil, respectiv un înnoobilat ca Rosenthal, și obțin în cadrul Dietei Transilvaniei condamnarea la moarte a comitelui, în baza

acuzăției de înaltă trădare. Această condamnare ar fi putut rămâne neexecutată, între zidurile Sibiului Harteneck fiind intangibil, însă o tragedie din propria familie a făcut ca însuși orașul său să-l condamne la moarte într-un proces paralel, pentru complicitate la omucid. De fapt, soția comitelui, Elisabeth von Harteneck, a fost cea vinovată de moartea slujitorului Hans Adam, pe care îl determină să își otrăvească stăpânul, generalul imperial von Acton, un fost iubit al doamnei. Tentativa de omor eșuează însă, iar servitorul urmărit de soldați caută adăpost în casa lui Harteneck, unde doamna Elisabeth îl ascunde și îi oferă inițial protecție. Speriată însă de faptul că Hans Adam ar putea face publică aventura amoroasă și să divulge implicarea ei în tentativa de omor eșuată, Elisabeth von Harteneck ordonă uciderea acestuia. Se pare că Harteneck ar fi avut cunoștința de toate aceste acțiuni criminale, dar a încercat să își protejeze familia, fapt pentru care magistratul orașului, influențat de puternicii dușmani externi ai comitelui, îl condamnă la moarte, la 3 decembrie 1703.

Sentința este executată prin decapitare cu spada de un călău al orașului, sub stâlpul lui Roland, după două zile, la 5 decembrie, iar evenimentul este redat într-un desen contemporan evenimentului, realizat în tuș și păstrat până astăzi în Muzeul Brukenthal. S-ar putea spune că a fost un act de justiție, dar în același timp ne putem pune întrebarea cât de justă a fost de fapt decapitarea comitelui von Harteneck. Cât a fost oare justiție și cât a fost decizie politică, intrigă sau corupție? Unele răspunsuri le găsim în actele aceluiași proces, în care doamna Elisabeth von Harteneck nu a fost condamnată pentru tentativa de ucidere a fostului iubit, iar ucigașul servitorului Hans Adam a fost grațiat.

Cândva după acest episod tragic, se pare că guvernatorul Marelui Principat al Transilvaniei, Carol O'Donell, mută locul de execuție în afara orașului, undeva în stânga drumului spre Mediaș, unde este figurată o spânzurătoare pe prima hartă militară habsburgică, *Cartarea Iozefină*. Deja în anul 1757 „cușca nebunilor“ este mutată în Piața Mică, iar din anul 1771, în Piața Mare nu mai au loc execuții publice, pentru că în 1783 să fie demolat și stâlpul lui Roland.

Orașul de pe Cîmbin pășeste în modernitate, iar elementele ce aminteau de evenimente triste din trecutul medieval sunt înlăturate, rămânând doar în amintirea sibienilor, în documentele și scrierile istoricilor și în descoperirile arheologilor. ■

Continuăm călătoria începută în numărul anterior prin viața cotidiană de la castelul Peleşor, reședința Mariei și a lui Ferdinand, viitorii regi ai României.

O ZI LA CASTELUL PELIȘOR

Dr. MACRINA-EMILIA OPROIU
(Șef secție, Muzeul Național Peleş)

Maria este atrasă de fotografie, pasiune pe care o împărtășește și Ferdinand. Într-o scrisoare adresată mamei, principesa scria în anul 1904: „Noi [Maria, Pauline Astor și soțul acesteia, Spender-Clay] facem multe fotografii și soarele ne ajută foarte mult în acest sens [...] Azi intenționăm să fotografiam picturile Mătușii [regina Elisabeta] și apoi, dacă ne reușesc, îți voi trimite câteva; te asigur, merită!”

Principesa Maria în galop, la Sinaia, probabil 1900
(imaginile cu care ilustrăm articolul provin din Arhiva de fotografii a Muzeului Național Peleş și ne-au fost puse la dispoziție de autoare)

Una dintre marile pasiuni ale reginei Maria a fost echitația. „Călăria juca un rol neasemănat de mare în viața mea; unii vor putea crede că aceasta e ceva fără importanță, în mine însă trăiam un simț instinctiv al păstrării de sine. Pentru mine, călăria însemna sănătate, putere, plăcere și, mai presus de toate, libertate și contact cu natura. Când eram în șa mă simțeam descătușată de orice lanțuri, mă simțeam una cu pământul pe care călcam, una cu arborii, cu cerul, cu ogarele și cu cei ce le arau”.

În ciuda talentului înnăscut pentru echitație, dobândit în timpul copilăriei petrecute pe insula Malta, Maria suferă și mici accidente: „Castelul Peleş, 12/25 iulie 1904 – scria Ferdinand – [...] Missy a căzut cu calul și s-a rănit rău la față, care i s-a umflat toată. Rănile nu se vor vindeca prea repede și urmele se vor vedea mai multe săptămâni de acum înainte”. Despre acest eveniment nefericit, principesa Maria i se confesează mamei sale, într-o scrisoare expediată de la Castelul Peleşor la 1 august

1904: „Vei fi bucuroasă să știi că m-am vindecat aproape de tot, în Castel, doar după o săptămână și acum mai am doar o urmă pe față, o mică vânătăie lângă nas și în bărbie, atât. A fost foarte dureros și m-a durut fața rău, dar acum sunt mai bine. Am primit și o lecție, voi fi mult mai atentă în viitor”.

BOB, SCHI, ROLE, TENIS SAU GOLF

Sinaia, oraș situat în zona montană, a excelat întotdeauna la capitolul sporturi de iarnă.

Prima mențiune despre sport apare într-o scrisoare a principelui Ferdinand, expediată de la Sinaia fratelui său Carlo, la 5/18 februarie 1911: „Demult voiam să pun mâna pe condei și să-ți dau vești despre noi. Îți scriu astăzi din Sinaia, unde mă aflu de două zile ca să mă dedic sporturilor de iarnă, pârtiei de bob și celei de schi [...] Cu mare bucurie așteptăm scumpa voastră vizită [...]”. Principele adaugă: „Pentru a-mi oferi mișcarea necesară, pe timp de iarnă am devenit un adept fervent al rolurilor, pe care merg zilnic câteva ore”. La rândul ei, principesa Maria era – potrivit măturii fiicei sale Ileana – „o patinatoare desăvârșită”.

Cel care a instituționalizat sporturile practicate la Sinaia a fost însă principele Carol. El a pus bazele primului Club Sportiv Român, iar pasiunea pentru sporturile cele mai diverse avea să îl urmărească toată viața. La inițiativa acestuia este amenajată la Sinaia, după standardele vremii, prima pârtie de bob, în anul 1910. Aceasta ocolea pajiștea Castelului Peleş și se oprea în oraș. „Startul se lua undeva sus, în pădure, în spatele castelului, iar pârtia avea multe curbe până la podul de peste râul Peleş, de unde cobora până la drumul principal. A fost instalat și un post telefonic, ca să se anunțe sosirea saniei la punctul terminus înainte de a porni următoarea, iar pârtia era păzită de soldați care să împiedice spectatorii imprudenți să se expună pericolului”. În cursele de bob, sunt atrași și ceilalți copii ai cuplului princiar, fără ca toți să fie însăși la fel de talentați. La 21 ianuarie 1910, principii

Principesa Ileana, pe schiuri, la Sinaia, probabil 1929

Carol și Elisabeta vin la Sinaia pentru cursele de „Bobsleigh” ale Clubului Sportiv, notează Eugen Buhman. La 3 ianuarie, pe pârtia de la Sfânta Ana, Elisabeta, care era în sanie cu tânărul Grigore Romalo și cu Maria Mavrocordat, suferă un ușor accident. „Sania regală a fost ușor atinsă și s-a ales cu o gleznă umflată” – menționează și Maude Rea Parkinson.

În anul 1920 este redeschisă pârtia de bob de la Castelul Peleş, reamenajată după proiectul inginerului Sângiorzan, pe versantul vestic al dealului Furnica, având o lungime de 2.100 m și zece viraje. Pe lân-

gă cursele de bob, la Sinaia se practică curent schiul. Regina Maria se delectează să-i privească pe schiori. Dotată pentru activitățile sportive, Ileana învață să schieze cu instructorul sportiv Ion Pălăngeanu. Un alt sport practicat cu fervoare la Sinaia – în afara sezonului rece – era tenisul. Terenul de tenis de pe domeniul Peleş a fost amenajat în perioada iunie – octombrie 1929 și a costat 159.000 lei. „Carol și Mignon joacă tenis pe rupte”, scria Maria la 20 septembrie 1921. În anul 1941, au loc câteva reparații la terenul de tenis, în valoare de 37.876 lei, realizate de firma C. Facinocane.

Încă din timpul domniei regelui Ferdinand, la Sinaia a fost amenajat un teren de golf. Despre statutul acestui teren, Maria scria la 28 august 1928, în jurnal: „Terenul de golf a fost închiriat de M.S. [regele]. și până la majoratul lui Mihai veniturile proprietății de la Sinaia îmi revin mie, ca atare eu sunt cea care închiriez acum terenul de golf”. În afara activităților sportive, familia regală practica așa-numitele jocuri de societate. Acestea erau jocuri în scris, bridge, rummy, poker, Majong.

Principesa Maria, cu principesa Mignon, pe patinoarul din Sinaia, probabil 1906

EDUCAȚIA PRINCIPILOR ȘI PRINCESELE

În anul 1912, Ferdinand a susținut examenul pentru obținerea brevetului de șofer. După Marele Război, atât regele Ferdinand, cât și regina Maria organizează deplasări în împrejurimile orașului Sinaia, ori de câte ori se aflau aici. Destinațiile curente sunt Stâna Regală, Breaza, Comarnic, Brebu, Câmpina, Slănic Prahova, Bușteni, Bran, Predeal, Brașov și Sighișoara. Mașinile regale menționate de Maria în jurnal sunt un Rolls Royce numit „Silver Flash” și un Baby Ford, o mașină primită în dar de la principesa Elisabeta și principele Nicolae, pe care învață să sofeze. Însă prima achiziție a unui automobil datează din anul 1907, așa cum aflăm dintr-o scrisoare expediată de la Sinaia de principesa Maria mamei sale. „Mașina noastră trebuie să sosească zilele astea, îți poți imagina cât suntem de nerăbdători.” La 10 iulie 1937, Maria – care nu a apucat să conducă – primește în dar o nouă mașină, un Chrysler, și

Principesa Maria, la vânătoare, probabil 1905

face prima călătorie cu ea la Predeal.

Dincolo de preocupările curente, familia face eforturi susținute pentru educația principilor și princeselor. „Printre numeroșii profesori chemați a preda cursuri copiilor princieri, se afla pentru lecțiile de desen Thadeusz Ajdukiewicz [...]. Prințesa Elisabeta era singura dintre copiii princieri care a avut o predispoziție pentru desen”, notează Eugen Buhman.

De educația principilor și

princeselor se ocupau guvernante, preceptori și profesori englezi, români, maghiari și elvețieni, printre care îi menționăm pe Miss Ffoliot (primește această slujbă în jurul anului 1901 și rămâne la Curte până în anul 1915), Miss Leila Milne (englezoaică de origine, a locuit la Castelul Pelișor în perioada 1905 – 1926; ea fusese guvernanta copiilor ducelui și ducesei de Connaught), Adela Cantemir (a intrat inițial în serviciul reginei Maria în calitate de guvernantă, după care este desemnată doamnă de onoare; în anul 1927, după moartea regelui Ferdinand, este transferată în serviciul principesei Ileana, până la căsătoria acesteia cu arhiducele Anton de Habsburg, în anul 1931), Ida Marr (guvernanta de origine maghiară a principesei Ileana), Arnold Mörten (preceptorul elvețian al principelui Carol, viitorul rege Carol al II-lea, în perioada 1902 – 1911), Ion Cionca (1850 – 1910; cadru didactic la Liceul Evanghelic din București, a fost profesorul principelui Carol, în perioada 1900 – 1910), Vasile Păun (profesorul de limba română

Principesa Maria alături de principesa Mignon, cu aparate de fotografiat, la Castelul Pelișor, probabil 1903

Principele Nicolae, călare, pe domeniul regal de la Sinaia, 1909

Principesa Maria
în costum popular,
probabil 1906

al regelui Ferdinand și al principelui Carol) și părintele Nazarie (profesor la Seminarul Central din București și de religie al principelui Carol).

TEATRU, FILME ȘI CONCERTS

În absența actorilor profesioniști și a marilor spectacole, familia regală organizează din când în când, de dragul copiilor, scenete, baluri mascate și „tablourile vivante”, care necesitau pregătiri îndelungate și recuzită pe măsură. Cea mai pasionată de teatru era – fără îndoială – principesa Ileana. Una dintre distracțiile curente ale familiei regale era filmul. Pentru că la Castelul Pelișor nu exista o sală de cinema, filmele erau vizionate seara, după

cină, în marea sală de teatru a Castelului Peleş, transformată în cinematograful în anul 1906. Serile de cinema reuneau Curtea de la Castelul Pelișor și invitații. Deși Maria notează rareori în jurnal numele filmelor, acestea sunt în general pelicule alb-negru mute, de tip istoric și *western*, lansate de cinematografia americană și europeană. Actorii preferați ai Mariei sunt Marion Davies, Loretta Young, Lil Dagover, Martha Eggerth și Gary Cooper. La 4 iulie 1927, colonelul Drossu a dispus achiziționarea unui nou aparat de proiecție pentru Sinaia. „Aparatul cinematoscopic de la Castelul Peleş, fiind foarte primitiv, vechi de 20 de ani, rupe filmele ce ni se împrumută de diferite case, astfel că nu se mai pot da reprezentații cu acest aparat”, scria colonelul. „M.M.S.S. doresc ca să se cumpere un aparat nou la fel cu cel ce avem la Cotroceni. Cu onoare este rugat domnul ministru a aproba cumpărarea unui aparat nou tip Erneman[n] – Imperator Krup[p] cu 124.000 lei în loc de 140.000 lei, dând numitului caz scutire de vamă pentru acest aparat”.

Săptămânal, de obicei după prânz sau cină, la Castelul Pelișor sunt organizate concerte, în holul de onoare, transformat într-o adevărată sală de muzică. După evenimentele încoronării de la Alba Iulia din 1922, Maria simte nevoia să se destindă, așa că o invită frecvent pe prietena sa Cella Delavrancea să îi cânte la pian. Unele concerte cu public numeros aveau loc la Castelul Peleş, în sala veche de muzică sau în sala mare

de concerte. La 18 iulie 1923, George Enescu cântă la pian arii din opera sa *Oedip*, în fața unei asistențe compuse din membrii familiei regale și a celei grecești, amintește Tutu George Georgescu. În preajma morții regelui Ferdinand, Maria menționează pentru prima oară în jurnal existența la Castelul Pelișor a unui gramofon. Doi ani mai târziu, Maria primește un nou gramofon de la Electric Columbia, pe care i-l oferă sora sa Beatrice și soțul acesteia, Alfonso de Bourbon-Parma. „Columbia Graphophone Company Limited” a fost prima companie care a produs gramofone în Marea Britanie. În biblioteca regală de la Castelul Pelișor se păstrează o culegere de melodii listate de *Harrods Latest List of Gramophone Records*, editată la Londra, în 1930.

O zi la Castelul Pelișor se circumscrie unei palete diversificate de preocupări tipice înaltei aristocrații europene: dincolo de obligațiile oficiale, familia princiară și apoi regală încuraja sporturile de iarnă, tenisul și automobilismul, regele mergea la plimbare și la vânătoare, regina practica echitația, lectura și scrisul. Distracțiile curente erau cinematograful, concerte și ceaiurile. Maria desfășura și o amplă activitate de „colecționism regal”, achiziționând obiecte de artă diverse și valoroase pentru a întregi colecțiile de la Castelul Pelișor. La rândul lor, principii și principesele se conformau unui program riguros de studii particulare, oferite de preceptori și guvernante, garanții unei educații solide, de tip britanic. ■

ALBUM ISTORIC

La Muzeul Național Peleş se află o comoară fotografică, ce ne permite să aruncăm o privire în viața particulară a familiei princiare Ferdinand și Maria, la începutul secolului XX. Imaginile prezentate ne-au fost puse la dispoziție de doamna Macrina-Emilia Oproiu.

*Cuplul princiar
Ferdinand și Maria,
împreună
cu primii lor trei copii:
Carol, Elisabeta
și Maria
(Mignon; centru),
aproximativ 1901*

*Principele
Ferdinand
realizează
o fotografie
cu un aparat vechi
Kodak,
probabil 1912*

*Principesa
Maria
alături de
principele Carol
și principesa
Elisabeta,
probabil 1898*

*Principesa Maria (Mignon),
împreună cu unul dintre
câinii familiei,
pe balconul camerei de aur,
aproximativ 1903*

*Principii Ferdinand (cu haină albă)
și fiul lui Carol (planul doi, cu caschetă),
la o plimbare prin pădurea de la Sinaia
împreună cu oaspeți, probabil 1910*

*William Waldorf Astor,
politicianul
și omul de afaceri
american,
devenit supus britanic
din 1899,
împreună cu
principesa Maria (Mignon),
la Castelul Pelișor,
probabil 1902*

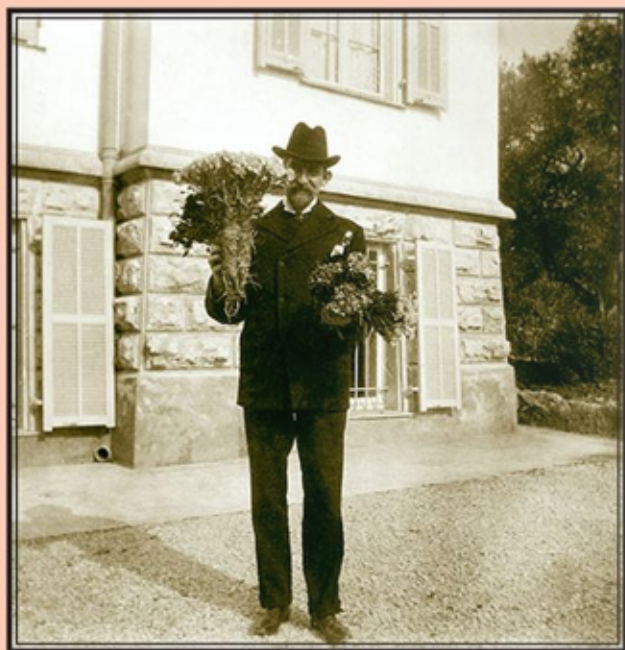

*Principesa Maria conducând o trăsură,
probabil 1906*

*În mașină: regele Gustav al V-lea al Suediei (1907 – 1950),
principesa Maria și regina Elisabeta;
lângă automobil: regele Carol I și principele de Wied*

*Principele Ferdinand
la Nisa,
Franța, 1902;
era un botanist pasionat*

Încheiem aici prezentarea comunicării susținute în cadrul lucrărilor celei de a XXX-a ediții a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu” (Magazin istoric, nr. 8 – 9/2022).

REFUGIAȚII BASARABENI ȘI BUCOVINENI ÎN ROMÂNIA (1940 – 1941; 1944 – 1945)

Dr. MIHAI GRIBINCEA
(Consultant strategie, B.N.R.)

Documentele de arhivă au păstrat, evident, și nemulțumiri ale refugiaților față de modul de organizare a ajutorului acordat, față de cantitatea ajutorului primit, atitudinea unor concetățeni față de refugiați etc. Trebuie să se țină cont însă, pe de o parte, de starea emoțională a unor oameni, care peste

noapte s-au trezit fără casă și fără masă, iar pe de altă parte că începând cu luna septembrie autoritățile au trebuit să facă față unor valuri noi de refugiați veniți din Transilvania de Nord cedată Ungariei în urma Dictatului de la Viena și din Cadrilaterul, cedat Bulgariei. Dintr-un Raport al Comisarului de Stat al Colonizării și Populației Evacuate, expediat generalului Ion Antonescu cu privire la situația refugiaților din teritoriile evacuate, redactat după 25 noiembrie 1940, aflăm că în țară erau circa 70.000 basarabeni și bucovineni; circa 100.000 ardeleni și aproximativ 120.000 dobrogeni. În total 290.000 de refugiați. Din acest număr circa o treime erau „regăteni și funcționari.”

În linii mari, în opinia noastră, activitatea autorităților românești de ajutorare a refugiaților poate fi apreciată cu cuvinte laudative. Cu totul alta a fost situația în anii 1944 – 1945, când o parte dintre basarabeni și bucovineni au devenit refugiați pentru a doua oară.

Refugiați în Gara de Nord

Generalul sovietic Susaikov, Petru Groza,
Gheorghe Gheorghiu-Dej și generalul sovietic Vinogradov
(Fototeca online a comunismului românesc, cota 155/1945)

In anul 1944, la apropierea Armatei Sovietice, zeci de mii de basarabeni și bucovineni au luat din nou drumul amar al refugului, sperând că statul român îi va ocroti și îi va ajuta să-și găsească o slujbă, un acoperiș deasupra capului, așa cum a făcut-o în anii 1940 – 1941. Dar situația politică a României după 23 august 1944 era alta. Dacă articolul 4 al „Convenției de armistițiu între Guvernul român pe de o parte și Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii pe de altă parte”, din 12 septembrie 1944, „restabilește frontiera de stat între Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice și România, stabilită prin acordul sovieto-român, din 28 iunie 1940”, apoi, conform articolului 5 al Convenției, România se angaja să-i înapoieze „în țara lor, pe toți prizonierii de război sovietici și aliați, aflați în mâinile lor, precum și pe toți cetățenii internați și pe cei aduși cu sila în România.”

Prin termenul de „cetățean sovietic” autoritățile de ocupație sovietice îi aveau în vedere „pe acei români basarabeni, care în 1940 au rămas sub stăpânirea lor, au acceptat funcții la statul sovietic și ar fi votat la alegerile pentru Sovietul Suprem și pentru sovietele locale”. Refugiul în România pentru basarabeni și bucovineni, susțineau autoritățile militare sovietice, nu a în-

*Somație pentru „cetățenii sovietici”
care trebuia să se „repatrieze”
(sursa: timpul.md)*

semnat decât retragerea lor din zona de operații militare, sub imperiul panicii care cuprinde în asemenea cazuri populația civilă, și nu dorința de a rămâne cetățeni români.

Argumentele sovietice erau însă extrem de vulnerabile. Experții români din cadrul Serviciului special pentru repatriații aliați considerau argumentele sovietice absurde, arătând într-un memoriu adresat Ministerului de Externe al României, în care solicita ca Guvernul român să ia sub ocrotire pe refugiați, că „a fi locuitor într-un stat nu înseamnă a fi și cetățean”. În 1940, deoarece n-a fost acordat un termen de opțiune în ce privește cetățenia, locuitorii din Basarabia și Nordul Bucovinei au devenit fără voie locuitori sovietici, „dar conștiința lor nu era de acord cu situația de cetățeni sovietici”. Drept dovadă, ei aduceau numărul mare de cereri de repatriere înregistrat în cele două provincii românești după ultimatumul sovietic. În ce privește exercitarea dreptului de vot pentru Sovietul Suprem și pentru organele locale, experții amintiți arătau că aceasta s-a făcut „din teama sancțiunilor în caz de neprezentare la urna de vot”, iar populația din teritoriile cedate la 28 iunie a acceptat să primească posturi la stat pentru că „sub soviete toată viața socială este nu numai dirijată, ci direct organizată de către stat și ei nu puteau să devină decât slujbașii statului [...], pe când în alte state un locuitor își poate câștiga mijloacele de existență fără a fi funcționar de stat, în Rusia Sovietică, în ultimă analiză, orice cetățean are situația de funcționar de stat.”

„Refugiul în România – citim mai departe în memoriul amintit – nu s-a produs numai ca o urmare a unei panici față de apropierea frontului, ci ca o manifestare a dorinței de a se afla în dosul frontului, sub protecția statului român, având situația de cetățeni români. Căci dacă refugiații bucovineni și basarabeni ar fi dorit să devină cetățeni sovietici ar fi înfruntat trecerea frontului prin localitățile unde erau stabiliți, tot așa cum au înfruntat-o în 1941. Mai mult, dacă s-ar fi simțit legați de statul sovietic s-ar fi evacuat în 1941,

la începutul războiului, în interiorul teritoriului sovietic. Dar n-au făcut-o atunci. Dimpotrivă, s-au evacuat acum, ceea ce e o dovadă că se consideră cetățeni români.“

Faptul că în anul 1944 basarabeni și bucovinenii s-au refugiat benevol, și nu constrânși de autoritățile române sau „sub imperiul panicii“, a fost o realitate, susținută de un șir de memorii ale refugiaților adresate regelui sau prim-ministrului României, cu rugămintea să fie lăsați să trăiască în țara pentru care au luptat și ai cărei cetățeni

se considerau. Așa, învățătorii din județul Soroca refugiați pe teritoriul județului Romanai, adunați în orașul Caracal din ordinul autorităților polițienești pentru a fi duși cu forța în Basarabia, într-un memoriu adresat prim-ministrului României, scriau: „Faptul că ne-am refugiat din Basarabia în interiorul țării nu constituie un delict pentru ca șefii de post să ne culeagă ca pe niște borfași și să ne ducă la Caracal, pentru a ne înscrie forțat pentru plecarea în Basarabia, obligându-ne să semnăm declarații de bunăvoie [...]”

Transferurile de populație în România în urma amputărilor teritoriale din anul 1940; tabel alcătuit pe baza Arhivei M.A.E., Fond *Conferința Păcii de la Paris (1946)*, vol. 126, ff. 269-275.

	s-au repatriat din teritoriile cedate	au plecat/repatriat în teritoriile cedate
În urma notelor ultimative sovietice din iunie 1940	68.953	ap. 130.000
În urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940	225.104*	ap. 30.000
În urma cedării Cadrilaterului (7 septembrie 1940)	23.535 menaje sau 98.934 persoane	18.948 menaje sau 66.939 persoane
În urma Convenției româno-germane din 30 octombrie 1940 privind repatrierea cetățenilor de naționalitate germană din Bucovina de Sud și Dobrogea de Nord	73.578**	
Conform art. 5 din Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944		56.882***

* Datele se referă la perioada august 1940 – august 1944. În lunile august 1940 – iunie 1941 s-au repatriat din Transilvania de Nord 106.884 persoane. În primăvara anului 1941, după ce Guvernul ungar a ocupat o parte din teritoriul Iugoslaviei (regiunea Mura, triumphiul Baranya și sectorul dintre Dunăre și Tisa, 11.475 km²), la chemarea Guvernului ungar au mai părăsit România maghiarii din cinci sate din Bucovina de Sud (3.806 familii sau 15.600 suflete). Au mai plecat și o parte dintre cei 9.400 unguri din Moldova, înregistrați la recensământul din 6 aprilie 1941, dar mai puțini.

** După un recensământ provizoriu german din iunie 1941 – 66.095 persoane. Diferența se explică prin faptul că în România au fost înscrși și germanii originari din Basarabia și Nordul Bucovinei, trecuți în Regat în urma ocupării provinciilor amintite de ruși, în Germania însă repatriții au fost triați după provincia de origine. Se poate constata astfel că în urma ultimatumului sovietic, cel puțin 7.000 de germani din Basarabia și Nordul Bucovinei s-au refugiat în Regat.

*** Până către 24 ianuarie 1945.

Faptul că ne simțim români, ne-am născut din părinți români, am crescut românește, am învățat românește, am luptat pentru țara românească și ne-am dat cauzei românești și ieri și azi nu constituie un delict pentru șefii de post de a ne aduna ca pe niște criminali.

Faptul că în anul 1940 am locuit în Basarabia nu constituie un certificat de proprietate asupra noastră din partea sovieticilor [...]

Noi, învățătorii soroceni, refugiați pe teritoriul județului Romanați, protestăm vehement și vestejăm măsurile brutale luate de cei în drept pentru a ne trece în Basarabia, și aceasta cu copii, femei și bătrâni.

În numele umanității, în numele democrației, în numele lui Dumnezeu, protestăm contra acestui procedeu terorist de a ne trece în Basarabia. Cerem cu hotărâre să ni se dea libertatea de a ne alege patria. Hotărârea noastră de a rămâne pe meleagurile acestei țări este atât de mare, încât suntem decizi cu toții să murim imediat aici pe loc, decât să plecăm în Basarabia.“

Funcționarii Camerei de agricultură din județul Hotin care s-au evacuat în județul Teleorman cereau autorităților române „protecția Constituției țării“, dreptul „la viață liberă în Țara Românească“ și „să fie lăsați în pace pentru a-și continua în liniște activitatea lor după specialitatea fiecăruia, spre binele și folosul Țării Românești.“

Din păcate, fiind ocupată de trupele sovietice, România nu a fost în stare să-i apere pe basarabenii și bucovinenii ce au căutat refugiu în țară.

La începutul lunii noiembrie

Deținuți în Gulag

1944, Comisiunea Aliată de Control a solicitat verbal președintelui Comisiunii Române pentru aplicarea Armistițiului ca, „în cel mai scurt timp posibil – dată fiind restabilirea prin art.4 din Convenția de Armistițiu a granițelor din 1940 – toți locuitorii Basarabiei și Bucovinei de Nord să fie repatriați în calitate de cetățeni sovietici“.

In consecință, la 11 noiembrie, Comisiunea Română pentru aplicarea Armistițiului a adresat Comisiunii Aliate de Control un memoriu în care și-a expus punctul de vedere cu privire la cererea sovietică. Poziția părții române se întemeia pe normele dreptului internațional și regimul naționalităților în cazul unei dezmembrări de teritoriu. Punctul de vedere românesc „își baza afirmațiunile pe principiul autodeterminării naționalității rezervată individului și, ca consecință a lui, pe dreptul de opțiune decurgând din libertatea individuală a omului“. În memoriul adresat Comisiunii Aliate de Control se aduceau un șir de exemple din practica internațională în acest sens, inclusiv de tratate încheiate de Rusia.

Dar la 3 decembrie 1944,

locțiitorul președintelui Comisiunii Aliate de Control în România, general-locotenent Vinogradov, a trimis președintelui Comisiunii Române pentru Aplicarea Armistițiului o notă (nr. A306), prin care informa partea română că memoriul român ce expunea poziția românească privind cetățenia românească a basarabenilor și bucovinenilor „nu poate fi luat în considerare de Comisiunea Aliată de Control în rezolvarea chestiunii asupra cetățeniei persoanelor ce sunt locuitori în Basarabia și Bucovina de Nord. Referatul derivă din noțiunea cu desăvârșire eronată și necorespunzătoare realității – citim în nota sus-menționată – că predarea către Uniunea Sovietică, după Convenția din 26.06.1940, a Basarabiei și Nordului Bucovinei și restabilirea frontierei de stat între U.R.S.S. și România după Convenția din 12.09.1944 se prezintă ca o «cedare» a părții din teritoriul român Uniunii Sovietice.

În realitate, după cum se știe, această predare a fost restituită către Uniunea Sovietică [a] unei părți din teritoriul ei (Basarabia), luat cu forța de la ea de către România în 1918 și în legătură cu această reunire cu

Refugiați germani din Basarabia

Ucraina Sovietică a acelei părți din Bucovina, populația căreia în majoritatea ei este legată cu Ucraina prin soarta istorică comună și structură națională.“

În continuare, se sublinia că multiplele cazuri juridice referitoare la cetățenia diverselor persoane care au fost enumerate în referatul din 11 noiembrie 1944 se vor soluționa doar în baza decretului Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 8 martie 1941 asupra restabilirii cetățeniei U.R.S.S. pentru locuitorii Basarabiei și dobândirii cetățeniei sovietice de către locuitorii Bucovinei de Nord.

Comisiunea Română pentru Aplicarea Armistițiului nu a putut lua în considerație punctul de vedere impus de Comisiunea Aliată de Control, „socotind că nu-și poate însuși o teorie care neagă drepturile stabilite prin convențiunile internaționale.“

În același timp, autoritățile sovietice de ocupație au început să-i „vâneze“ în întreaga țară pe toți basarabienii și bucovinenii, fără deosebire, cerându-le să facă declarații de

reîntoarcere în U.R.S.S.

În fața acestei situații de fapt și fără a renunța la teza ei inițială, Comisiunea Română pentru aplicarea Armistițiului s-a văzut obligată să recurgă, în ultimă instanță, la interpretarea legii sovietice, căutând a obține chiar din analiza textului acesteia anumite excepții. La 31 decembrie 1944, Comisiunea amintită a trimis generalului Vinogradov „o notă cuprinzând excepțiile de repatriere decurgând din stricta interpretare a Legii sovietice din 1941, precum și o serie întreagă de alte excepțiuni izvorâte din interesele statului român și din cele ale locuitorilor în cauză, urmând să fie supusă binevoitoarei cercetări a Comisiei Aliate de Control.“

Generalul Vinogradov, „fără a intra în discuțiunea punctelor propuse, a amânat răspunsul domniei-sale, comunicând că va trimite textul la Moscova spre a fi examinat și adăugând că până la rezolvarea chestiunii niciuna dintre persoanele interesate nu va fi transportată dincolo de granițele țării.“ Această ultimă promisiune a

generalului Vinogradov era însă un mare neadevăr. Chiar în timpul ședințelor Comisiunii Aliate de Control, autoritățile sovietice de ocupație, cu sprijinul unor autorități românești, prindeau „cu arcanul“ în adevăratul sens al cuvântului mii de basarabeni și bucovineni și îi trimiteau în U.R.S.S. La 27 ianuarie 1945, agenția de presă sovietică TASS, raportând despre progresul îndeplinirii de către România a Convenției de armistițiu, arăta, printre altele: „Către 24 ianuarie au fost trimiși în U.R.S.S. 56.882 de cetățeni sovietici mânați în România de către ocupanți.“ Dacă au rămas unii basarabeni și bucovineni în România după 1945, aceasta s-a întâmplat nu pentru că au fost apărați de statul român, ci pentru că au fost ascunși, tăinuți de rude sau persoane fizice pe cont propriu. În unele cazuri, și cu concursul tacit al autorităților locale.

Dorința autorităților sovietice de a obține întoarcerea la baștină a cât mai multor basarabeni și bucovineni nu se explica nici într-un caz prin grija statului sovietic față de ei. Scopul acestor repatrieri era obținerea a cât mai multor brațe de muncă pentru industria rusă. Marea majoritate a celor care au fost „repatriați“ cu forța în Basarabia au fost trimiși la munci, în condiții de gulag, în industriile miniere și de prelucrare a lemnului din U.R.S.S. Cea mai mare parte a lor au murit în gulagurile Siberiei și Extremului Orient, iar cei care au supraviețuit au revenit în Basarabia abia la sfârșitul anilor '50, după Congresul al XX-lea al P.C.U.S. la care a fost condamnat cultul personalității lui Stalin. ■

MUZEUL NATIONAL DE ISTORIE A TRANSILVÂNIEI

MELINDA MITU

Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei (M.N.I.T.) a fost înființat oficial la 1 ianuarie 1963, sub denumirea de Muzeul de Istorie din Cluj, și este continuatorul activității muzeale desfășurate de alte două instituții culturale clujene: „Societatea Muzeului Ardelean” (1859) și „Institutul de Studii Clasice”, din cadrul Universității „Regele Ferdinand I” (1929).

Societatea Muzeului Ardelean (Erdélyi Múzeum-Egylet; din 1906: Erdélyi Múzeum-Egyesület) s-a constituit în anul 1859, la inițiativa și cu sprijinul material oferit de mai mulți nobili ardeleni, cum erau, spre exemplu, József Kemény, Sámuel Kemény și Imre Mikó. Asociația clujeană era cea de-a doua instituție muzeală din Transilvania, după Muzeul Brukenthal, înființat în anul 1817, la Sibiu, pe baza proiectului baronului Samuel von Brukenthal (Magazin istoric, nr. 7/2015).

Clădirea veche a muzeului de istorie din Cluj a fost construită la începutul secolului al XIX-lea de maiorul Dániel Petrichevich-Horváth (1769 – 1842), susținător fervent al activității teatrale maghiare din Cluj. La sfârșitul secolului al XIX-lea clădirea a ajuns, prin moștenire, proprietatea Colegiului Reformat, care a închiriat-o mai întâi Universității clujene, iar mai târziu, în 1925, a vândut-o statului român. Statul a cumpărat clădirea pentru Muzeul de Antichități din cadrul Institutului de Arheologie și Numismatică al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj. Prin grija deosebită a rectorilor Universității, profesorii Emil Hațieganu, Emil Racoviță și Fl. Ștefănescu-Goangă, la sfârșitul anilor 1920 și începutul anilor 1930, s-a construit o aripă nouă, clădirea muzeului având din 1935 înfățișarea actuală.

Patrimoniul Societății Muzeului Ardelean a crescut an de an, prin numeroase donații particulare, ca și în urma săpăturilor arheologice sau a unor achiziții. În doar câteva decenii de la

constituire, asociația dispunea de colecții impresionante de numismatică și antichități, cărți și documente, artă, geologie-mineralogie și științele naturii.

În anul 1872, după înființarea

Universității Maghiare Regale din Cluj (numită din anul 1881 Universitatea Maghiară Regală „Franz Joseph”), Societatea Muzeului Ardelean pune la dispoziția acesteia ansamblul colecțiilor sale, fără a renunța însă la dreptul de proprietate asupra acestora.

O ISTORIE INSTITUȚIONALĂ COMPLICATĂ

Pe parcursul secolelor al XIX-lea și al XX-lea, colecția de numismatică și antichități a Societății Muzeului Ardelean a fost găzduită în diferite clădiri din Cluj, cum ar fi, spre exemplu, vila contelui Imre Mikó (actualul Muzeu de Zoologie din Parcul Hașdeu), clădirea veche și apoi cea nouă a Universității „Franz Joseph”, iar apoi, din anul 1913, în actualul sediu al Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, clădirea veche de pe strada Constantin Daicoviciu (fostă Bástya, iar apoi General Gherescu).

După Primul Război Mondial și preluarea instituțiilor publice din Transilvania de statul român, Colecția de numismatică și antichități a Muzeului Național Ardelean a trecut în administrarea Institutului de Arheologie și Numismatică al Universității clujene românești, inaugurată în toamna anului 1919, numită ulterior, din anul 1927, Universitatea „Regele Ferdinand I”.

Între anii 1929 și 1940, Colecția de numismatică și antichități a fostului Muzeu Național Ardelean s-a aflat în grija Muzeului de Antichități de pe lângă Institutul de Studii Clasice. Acesta a fost înființat în cadrul Universității clujene

românești, în anul 1929.

Patrimoniul Muzeului de Antichități s-a îmbogățit în toți acești ani cu valoroase materiale provenite din săpăturile arheologice de la Costești, Grădiștea de Munte, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Cășei, Bologa etc.

Între anii 1940 – 1945, în perioada administrației maghiare, colecțiile muzeale au fost îngrijite din nou de Societatea Muzeului Ardelean, iar după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial revin la Institutul de Studii Clasice, întors din refugiul său de la Sibiu.

În anul 1949, acest institut s-a transformat într-o secție a Institutului de Istorie din cadrul filialei clujene a Academiei Române. Muzeul a funcționat în cadrul Academiei Române până în anul 1963, când, la 1 ianuarie, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1.377, din 31 decembrie 1962, a fost înființat Muzeul de Istorie din Cluj, subordonat Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, avându-l ca prim director pe academicianul Constantin Daicoviciu. Muzeul de Istorie din Cluj a devenit astfel o instituție de importanță națională în România, cu prestigiu științific și cultural, recunoscut în țară și în străinătate.

În anul 1994, muzeul clujean primește titulatura de „muzeu de importanță națională”, fiind numit de acum înainte Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei.

Instituția deține azi un patrimoniu de peste 450.000 de piese. Acestea ilustrează istoria și civilizația Transilvaniei, în strânsă conexiune cu istoria României și a Europei, din epocile preistorice până în perioada contemporană.

De sus în jos: brățară de aur cu capete în formă de „pelta” (piesă din tezaurul de la Boarta, jud. Sibiu), prima Epocă a Fierului, sec. IX – VIII î.H.; vas de ofrandă, Cluj-Napoca (jud. Cluj), perioada mijlocie a Epocii Bronzului, Cultura Wietenberg, faza IIIb; figurină zoomorfă, Lunca (jud. Cluj), Latène B2; figuri zoomorfe, antropomorfe și zoo-antropomorfe provenite din situri neolitice din Transilvania

DIN PREISTORIE ȘI COLECȚIA DE ARTEFACTE EGIPTENE

Colecția de preistorie a muzeului cuprinde unelte de piatră cioplită (toporașe, vârfuri de lance, răzuitoare etc.) din epoca paleolitică, descoperite în peșterile de la Ohaba-Ponor sau

Cioclovina (jud. Hunedoara), dar și numeroase fragmente osteologice aparținând unor animale răpuse de vânătorii preistorici.

Din perioada neolitică și eneolitică provin obiecte (topoare neperforate sau perforate din piatră șlefuită, lamele și cuțite din silex și obsidian, ceramică bogat decorată prin incizie sau prin pictare etc.) descoperite la Gura Baciului (jud. Cluj), Turdaș (jud. Hunedoara), Tărtăria (jud. Alba), Iclod (jud. Cluj), Decea Mureșului (jud. Alba) sau Ariușd (jud. Covasna). Numeroase alte podoaabe, statuete antropomorfe și zoomorfe ori amulete lucrate din lut, os, dinți de animale și scoici reflectă și ele viața spirituală a populațiilor din perioadele respective.

Artefactele epocii bronzului se remarcă printr-o ornamentație bogată și complexă, așa cum sunt vasele de lut ale culturii Wietenberg din așezările de la Noșlac și Obreja (jud. Alba), recipientele necropolei de incinerare de la Dumbrăvița (jud. Bistrița-Năsăud) sau piesele de bronz ce alcătuiesc depozitele de bronzuri de la Uriu (jud. Bistrița-Năsăud) și Uioara de Sus (jud. Alba), acesta din urmă fiind și cel mai mare din Europa.

Piese de podoaabă unicate, cum ar fi mărețele de sticlă și chihlimbar descoperite în peștera de la Cioclovina (jud. Hunedoara) sau bijuterii și accesorii de aur, cum ar fi inelele de buclă de la Sărmășag (jud. Sălaj), îmbogățesc și ele colecția amintită.

Din prima epocă a fierului datează depozitele de bronzuri de la Hida (jud. Sălaj), superbe coliere de la Coldău (jud. Cluj) ori ceramica așezării de la Teleac (jud. Alba). Pentru cea de-a doua epocă a fierului trebuie menționa-

Obiecte din bronz descoperite în cetățile dacice din Munții Orăștiei și un lanț dacic (dreapta), Transilvania (localitate necunoscută), secolul I î.H.

te piesele de inventar ale cimitirului de incinerare de la Apahida (jud. Cluj), figurina animalieră de la Luncani (jud. Mureș), sabia cu teacă de la Dezmir (jud. Cluj) sau coiful de la Silivaș (jud. Alba).

Muzeul de istorie clujean deține o colecție de artefacte antice egiptene, piesa centrală a acesteia fiind o mumie umană în sicriu de lemn pictat. Aceasta a fost descoperită în anul 1907, la Gamhud (Egiptul de Mijloc), împreună cu alte aproximativ 70 de mumii plasate în sicriu de lemn, de misiunea arheologică finanțată de omul de afaceri maghiar Fülöp Back.

Printre obiectele de patrimoniu din această colecție se numără și câteva mumii de animale, dar și fragmente de corp uman mumificate, statuete ushabti – simboluri ale defuncțiilor în lumea de dincolo –, precum și

statuete reprezentând divinități, cum ar fi Isis, Osiris, Harpocrates etc. Colecția cuprinde și un număr de amulete de faianță glazurată și diverse obiecte de uz cotidian, un vas *kohl* pentru farduri, un *unguentarium*, mărețele de diverse forme și mărimi.

DACI, ROMANI ȘI ANTICHITATEA TÂRZIE

Patrimoniul M.N.I.T. include și o vastă colecție de istorie dacică. Piesele provin cu precădere din așezările și fortificațiile descoperite și cercetate de arheologii clujeni, de-a lungul câtorva decenii, în diverse părți ale spațiului Transilvaniei. Printre ele amintim siturile de la Pecica (jud. Arad), Sfântu Gheorghe (jud. Covasna), Merești (jud. Harghita), Măgura Moigradului

Situlă (vas cu toartă pentru scos apă) cu reprezentări agonistice din castrul roman de la Gilău (jud. Cluj), sec. III. d.H. (stânga) și accesorii vestimentare și podoaabe din inventarul mormântului princiar de la Florești-Polus, jud. Cluj

(jud. Sălaj), Slimnic, șura Mică (jud. Sibiu), Lupu (jud. Alba), Someșul Rece (jud. Cluj).

Partea cea mai importantă a colecției este compusă din artefactele descoperite în zona centrală a regatului dacic condus de Burebista, din secolul I î.H., reprezentată de cetățile din Munții Orăștiei.

Colecția cuprinde mii de vase și fragmente ceramice, piese din fier, podoabe și monete din aur, argint și bronz, recipiente din sticlă, elemente arhitecturale din piatră. Între piesele cu o valoare istorico-arheologică aparte aflate în această colecție menționăm fibulele, brățările și colanale din argint din multiple tezaure, bustul de bronz de la Luncani – Piatra Roșie, medalionul din lut ars, trusa de bijutier, ținutele din fier ornamentate și calotele de calcar de la Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia, piesele de bronz de la Costești – Cetățuie, vasele de provizii de mari dimensiuni aflate în fortificația de la Blidaru.

Colecția de istorie romană conține piese de echipament militar și armament, precum și artefacte care ilustrează viața cotidiană și religioasă a soldaților din trupele cantonate în castre, răspândite atât de-a lungul frontierei provinciei, cât și în interior. Piese importante de acest gen sunt cele descoperite în castele de la Gilău, Cășeu, Gherla, Turda sau Porolissum.

Cucerirea romană, transformarea teritoriului în provincie și coloniștii proveniți din diferite regiuni ale Imperiului Roman au impulsat fenomenul urbanizării, ilustrat prin podoabe și accesorii vestimentare, obiecte de uz casnic sau instrumente medicale și de scris, accesorii

de mobilier sau statuete ale divinităților adorate, provenite din cele mai reprezentative orașe ale provinciei, precum Napoca, Po-taissa, Apulum, Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

Săpăturile dintr-o serie de *villae rusticae* aparținând elitelor provinciale, cum au fost cele de la Chinteni și Ciumăfaia, au dus la descoperirea de unelte agricole, obiecte de uz cotidian și altare votive. Remarcabile sunt descoperirile din atelierul de olari de la Micăsasa, de unde provin numeroase tipare pentru confecționarea ceramicii de lux – *terra sigillata*.

Mineritul (exploatarea aurului, sării și a minereului de fier) este reprezentat prin unelte specifice, dar și prin descoperiri unice în imperiu, așa cum sunt tăblițele cerate.

Cele mai spectaculoase artefacte ale Antichității târzii și ale epocii migrațiilor provin din cimitire și fac parte din inventarul funerar al diferitelor comunități, din perioada culturii Sântana de Mureș (sec. IV), din epoca gepidică sau avară.

Muzeul de istorie clujean deține și două *lapidarii* – roman și medieval – cu peste 800, respectiv 600 de piese de excepție (monumente votive, funerare și arhitectonice reprezentative pentru istoria Transilvaniei antice, medievale și premoderne), precum și o impresionantă colecție de istorie a farmaciei, care va fi prezentată într-un număr viitor al revistei *Magazin istoric*.

DIN EVUL MEDIU ȘI EPOCA PREMODERNĂ

Colecția medievală și premodernă a muzeului reflectă

De sus în jos: piese de mobilier de factură neoclasică din patrimoniul M.N.I.T.; urnă reprezentativă decorată cu capul unui rege, secolul al XVIII-lea, Castelul Bánffy de la Bonțida, județul Cluj; costum de femeie (secolul al XVIII-lea); fustă, corsaj și mâneci din criptele bisericii reformate de pe strada M. Kogălniceanu, Cluj-Napoca (imagine din cadrul expoziției „Cornul abundenței. Luxul în lumea nobiliară transilvăneană”, M.N.I.T., 2019)

istoria Transilvaniei în secolele IX-XVIII, cuprinzând un număr de aproape 30.000 de piese, cu origini și funcționalitate extrem de eterogene.

De la stânga la dreapta: podoabe ale unui costum maghiar bărbătesc de gală, Transilvania, secolul al XIX-lea; pașaport diplomatic care a aparținut lui Alexandru Lapedatu, consilier la Conferința de Pace (1918 – 1920); obiecte personale (baston, servietă de piele și ochelari cu toc decorat), care au aparținut lui Constantin Daicoviciu (1898 – 1973), mijlocul secolului XX

Sunt numeroase produsele de cultură materială provenite din cercetările desfășurate sub egida muzeului clujean la obiective arheologice precum cetățile de la Dăbâca sau Moldovenești, mănăstirea și castelul de la Vințu de Jos, în numeroase biserici parohiale din regiune sau în puncte de interes pentru istoria orașului Cluj. În cadrul colecției premoderne se păstrează artefacte legate de viața și activitatea principilor Transilvaniei și a celor mai importante familii aristocratice din regiune. Colecția cuprinde și o varietate de arme albe, arme de foc, armuri și alte piese din arsenalul militar al secolelor trecute.

Alte artefacte importante se leagă de evoluția și activitatea breslelor și asociațiilor meșteșugărești transilvănene sau constituie mărturii de artă plastică și decorativă (grafică, pictură, sculptură, bijuterie, porțelan etc.) și eclesiastică (piese de mobilier, pictură bisericească, icoane și alte obiecte de cult).

Subcolecția de textile arheologice, majoritatea scoase la iveală din criptele nobiliare (biserica reformată de pe strada Mihail Kogălniceanu, Luna de Jos, jud. Cluj, Cetatea de Baltă, jud. Alba, Tirimia, jud. Mureș, sau Huedin, jud. Cluj), este una

dintre cele mai valoroase din această parte a Europei.

PERIOADA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

Colecția de istorie modernă deține un număr de peste 20.000 de bunuri culturale ce ilustrează istoria și civilizația spațiului multietnic și pluriconfesional al Transilvaniei, dar și al întregului continent european, în secolul al XIX-lea și în primele decenii ale veacului următor. Printre aceste bunuri culturale se regăsesc o serie întreagă de obiecte provenite din colecții de documente (în special referitoare la mișcarea națională a românilor sau la istoria muzeului), arme (din timpul Revoluției de la 1848 și din perioada Primului Război Mondial), artă decorativă, știință și tehnică, gravuri, carte veche și alte tipărituri.

O importanță deosebită în cadrul colecției prezintă obiectele personale ale unor personalități politice, militare sau culturale din epocă, așa cum sunt cele ale revoluționarilor români și maghiari de la 1848 (Avram Iancu, Lajos Kossuth, Sándor Petőfi etc.), precum și cele legate de personalitatea lui Alexandru Ioan Cuza, a suveranilor României, Carol I, Ferdinand I și regina

Maria, a memorandistului Ioan Rațiu, a conților Imre Mikó și Géza Kuun sau a contesei Otília Wass.

Nu în ultimul rând, colecția de istorie modernă deține un număr important de gravuri din secolul al XIX-lea, cărți poștale și fotografii de epocă, precum și peste 1.500 de clișee pe sticlă realizate de fotografii clujești Ferenc Veress.

Patrimoniul colecției contemporane a M.N.I.T. ilustrează convingător marile prefaceri și momentele de mare dramatism prin care a trecut societatea ardeleană în secolul al XX-lea.

Perioada de după Marea Unire din 1918 constituie un capitol de istorie bine reprezentat în colecțiile generale ale muzeului. Deceniile interbelice, anii ocupației horthyste sau perioada regimului comunist sunt ilustrate de mărturii ce provin de la autoritățile centrale și locale, de la diferite instituții sau personalități.

Nu mai puțin relevante sunt obiectele care evocă viața cotidiană din această perioadă, de la îmbrăcăminte, mobilier, ceramică, sticlărie, arme, fotografii, însemnări manuscrise, corespondență, publicații, până la piese cu certă valoare artistică.

(Continuare în p. 59)

În partea a doua a articolului (Magazin istoric, nr. 9/2022), alte cazuri desprinse din dosare.

DIPLOMAȚI ROMÂNI PE SPAȚIUL S.U.A. ÎN ATENȚIA SECURITĂȚII

CIPRIAN NIȚULESCU

Un caz aparte îl reprezintă Nicolae Perhaiță (n. 1951), secretar II economic la Ambasada din Washington între 1985 – 1990, absolvent al Academiei Tehnice Militare și al Institutului Politehnic din București, maior al Direcției Informații Militare din M.Ap.N. Pavel Coruț (UM 02472/V – Biroul C.I.) îi spunea colonelului Paul Șarpe, șef adjunct D.I.A. că nu ar exista probleme în cazul lui Perhaiță. În realitate, Coruț primise informații de la căpitanul Iosif (UM 0195) de la Agenția Economică din S.U.A., care era de părere că Perhaiță acumulasese cel puțin 24.000 dolari, sumă care trebuia depusă la B.R.C.E. Coruț, care ținea de Securitate, nu de armată, propunea documentarea cazului împreună cu Direcția VI Cercetări Penale și deschiderea casei de fier a Bibliotecii Române din New York (unde lucra soția lui Perhaiță). Interesant este că în dosarul lui Perhaiță apare un raport al unui subordonat al lui Pavel Coruț în care se semnală un „intens trafic radio al forțelor armate sovietice din nordul și estul R.S.S. Moldovenească, unde sistemul de telecomunicații teritoriale este redus. De asemenea, este intens traficul radio al trupelor sovietice dislocate în R. Ungară, Cehoslovacia, R.D. Germană [...] Direcția Informații nu dispune de cadre din cercetarea radio, cu excepția a trei subofițeri, unul la Pitești și doi la Satu-Mare, cunoscători de lb. maghiară“. Sosit în țară la 29 noiembrie 1989 pentru efectuarea concediului, la 12 decembrie 1989 maiorul Pavel Coruț propunea arestarea preventivă a lui N. Perhaiță pe 5 – 6 ianuarie 1990, considerând că „în mod sigur [...] desfășoară activitate ilegală și și-a luat măsuri de conspirare față de organele noastre“. În 1991 N. Perhaiță lucra la Direcția Analiză și Informare Politică din M.A.E., iar în 2006 avea gradul de general de brigadă.

Tudor Mircea s-a născut la 12 septembrie 1937, în comuna Sălcioara, județul Dâmbovița. Era fiul lui Damaschin și al Tudorei. A absolvit Facultatea de Drept din București (1960). În 1968 a obținut titlul de doctor în Științe politice la Institutul de Relații Internaționale din Geneva. Încadrat în M.A.E. în 1960, a lucrat la Direcția Juridică și Organizații internaționale, Direcția Tratatelor și Acorduri internaționale și la Direcția Consulară.

A fost la post la O.N.U. – New York (septembrie 1977 – 1979) și consilier la Ambasadă din Italia (februarie 1980 – 1982, fiind și reprezentant adjunct la F.A.O. și consul general în San Marino). În dosar se menționează că în decembrie 1979 a fost retras din S.U.A. ca urmare a unor neînțelegeri cu șeful Misiunii, ambasadorul Teodor Marinescu. Acesta era semnalat în relații apropiate, neoficiale, cu ambasadorii sovietici Oleg Troianovski și Belogonov, dar și cu consilierul A. Petrovski, cadru KGB. În relațiile cu ofițerii UM 0195 și UM 0201, Marinescu pretindea control asupra activității lor, repartizându-le sarcini suplimentare, mai mult, „relațiile cu ofițerul nostru sunt neprincipiale, aducând acuzații și jigniri personale la adresa acestuia”. La 22 ianuarie 1987 UM 0195 îl scotea din preocupare, fiind la final de misiune, trimițând o sinteză la UM 0110.

Tudor Mircea a fost colaborator D.I.E. (1976 – 1981), cu contribuție redusă. Revenit în țară, i s-a deschis dosar de urmărire de Direcția Contraspionaj (iunie 1983 – septembrie 1986), fiind semnalat că

în Italia a fost cultivat cu insistență de diplomați americani, dar și francezi sau japonezi. În Raportul cu propuneri de închidere a dosarului se preciza că „în urma măsurilor complexe întreprinse, în luna iulie 1986 a fost îndepărtat din obiectiv, iar în prezent își desfășoară activitatea în cadrul Ministerului Industriei Alimentare.” În 1990 a revenit în M.A.E. la Direcția Juridică și a Tratatelor (șef compartiment Drepturile omului), iar în 1991 – 1994 este menționat în calitate de consilier la Misiunea Permanentă a României la O.N.U. – Geneva.

Iftene Pop s-a născut la 15 martie 1937, în comuna Dumbrăvița, județul Maramureș. Era fiul lui Onisim și al Mariei, absolvent al Facultății de Drept din Iași (1961) și al cursului postuniversitar de relații internaționale (1963 – 1965), fiind apoi încadrat în M.A.E. la Direcția Juridică și Organizații Internaționale. În 1972 a devenit doctor al Institutului de Înalte Studii Internaționale din Geneva cu o teză despre *Vecinătate și bună vecinătate în dreptul internațional*. În anii 1979 – 1981 a fost la post la Misiunea Permanentă a României la O.N.U. – New York. În dosar se precizează că în ianuarie 1959, cu prilejul centenarului Unirii, cântase *Hora Unirii* (în mod neorganizat, cu alți colegi), fiind exmatriculat din Facultatea de Drept din Cluj (începută în 1956) și din U.T.M. A fost câteva luni muncitor necalificat

Tudor Mircea

pe un șantier. În toamna anului 1959 s-a înscris la Facultatea de Drept din Iași. În anii 1964 – 1972 a fost colaborator al D.I.E., în 1973 – 1979 fiind în legătura UM 0625. În 1988 a fost transferat consilier juridic principal la Ministerul Muncii, an în care soția sa Ivona-Maria (născută Petrușca) a plecat în vizită la rude în Suedia, refuzând întoarcerea în țară. Un unchi al soției, Iosif Petrușca, fusese internat în 1952 într-o colonie de muncă și reîntemnițat în 1959, iar un alt unchi, Iuliu Petrușca, fusese secretarul lui Iuliu Maniu. În 1981, aflându-se în concediu, lui I. Pop nu i s-a mai permis revenirea la post. Constantin Flitan (directorul Direcției Relații Economice Externe și Organizații Internaționale – D.R.E.E.O.I. – din M.A.E.) a afirmat că nici nu i se ceruse acordul în legătură cu trimiterea acestuia la post, decizia venind de la ministrul de Externe Ștefan Andrei. La New York a existat o tensiune între Iftene Pop și Teodor Marinescu,

șeful oficiului, care-l acuza pe subalternul său de contacte cu străinii neraportate, dar de fapt era vorba de inginerul Petru Petrina, aflat la studii în S.U.A., fratele diplomatului Liviu Petrina. În 1990 Iftene Pop a fost numit vicepreședinte al P.N.Ț.-C.D., fiind deputat P.N.Ț.-C.D. în 1996 – 2000 și secretar al Comisiei de politică externă a Camerei Deputaților. Ulterior s-a stabilit în Suedia. În 1995 a publicat cartea *Basarabia din nou la răscruce*.

Mihail Roșianu s-a născut la 24 ianuarie 1943, în comuna Mateești, județul Vâlcea. Era fiul lui Ioan și al Mariei. A absolvit Institutul de Relații Internaționale din Moscova (1961 – 1967), fiind apoi încadrat în M.A.E. A lucrat la Direcția I Relații, iar din 1975 la Direcția Juridică și Organizații Internaționale (secretar III). În perioada decembrie 1979 – decembrie 1981 a fost la post la Misiunea permanentă a R.S.R. de la O.N.U. – New York, fiind retras de la post în urma unui conflict cu Șeful Misiunii, T. Marinescu. În februarie 1982 a fost transferat ca redactor la Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale (A.D.I.R.I.), condusă în 1968 – 1984 de Nicolae Fotino. În august 1982 M. Roșianu

primea un aviz negativ pentru o deplasare în Elveția, iar în 1984 primea aviz negativ pentru misiuni temporare în străinătate. La 26 octombrie 1984 Direcția a III-a a D.S.S. întocmea o Notă în care preciza că M. Roșianu fusese la post în străinătate, își crease multe relații neoficiale cu cetățeni străini și se impunea verificarea sa (chiar dacă la 15 aprilie 1982 C.I.E. comunica generalului Iulian Vlad că relațiile neoficiale cu diplomatul american Craig Arness, suspect cadru CIA, au fost menținute „la îndrumarea și sub controlul nostru”). S-a întocmit un Plan de măsuri cu 12 obiective. La M.A.E. fusese însărcinat cu „probleme de mare importanță politică” (problema dezarmării) și ca translator de limba rusă, se bucurase de influența vărului său – diplomatul Ion Roșianu (născut în 1925, șef de cabinet în 1946 – 1948 al ministrului Economiei, Gh. Gheorghiu-Dej, șef al grupului de lectori din C.C. al P.M.R. în 1954 – 1957, consilier la Ambasada din Belgrad în 1966 – 1972, apoi adjunctul șefului Direcției Cultură și Presă, V. Lipatti; era fiul lui Mihail Roșianu, născut în 1900, învățător, implicat în evadarea din lagăr în august 1944 a lui Gheorghiu-Dej, apoi ministru adjunct al Învățământului

în 1948 – 1949, președinte al I.R.R.C.S. în 1954 – 1956, ambasador în Bulgaria, 1956 – 1961 și Ungaria, 1961 – 1966, președinte A.R.L.U.S. din 1969). Se menționa și faptul că în ziua oficierii căsătoriei (1976), ambasadorul U.R.S.S. i-a trimis un cadou lui M. Roșianu. În februarie 1976 (dată la care pleca pentru 45 de zile la Geneva) se afla în legătura UM 0625, precizându-se că „manifestă bunăvoință în relațiile cu noi, dar nu a furnizat niciun material scris până în prezent”. Dosarul a fost închis la 8 august 1985 prin „măsuri operative” (recrutarea sa). În 1991 era ministru-consilier la Misiunea Permanentă a României pe lângă Oficiul O.N.U. – Viena, în anii 2004 – 2009 a fost ambasador în Bulgaria, iar ulterior director adjunct al Fundației Europene Titulescu.

Dintre funcționarii internaționali de la O.N.U. – New York, menționăm cazurile diplomaților Nicolae Micu și Bogdan Baltazar.

Nicolae Micu s-a născut la 17 iunie 1933 în comuna Vâlcănești, județul Prahova. Era fiul lui Gheorghe și al Mariei. Absolvent al Institutului de Relații Internaționale din Moscova (1953 – 1959, ca șef de promoție), era angajat în M.A.E. A fost la post la Misiunea Permanentă a României la O.N.U. – New York (1966 – 1970), apoi funcționar superior la Secretariatul O.N.U. – New York, Direcția pentru Probleme Politice (1971 – 1981). Într-o adresă a UM 0195 către UM 0625 din 14 octombrie 1981 se preciza că acesta se afla la post la New York fără întrerupere din septembrie 1966 (depășind

*Teodor
Marinescu
(al doilea
din stânga)
la Biblioteca O.N.U. –
New York,
17 octombrie 1984
(foto Agerpres)*

termenul legal) și fusese semnat cu aspecte de interes operativ, precum relații apropiate neoficiale (neraportate conducerii oficiului R.S.R. la New York) cu cadre ale CIA, precum Jim Sutterlin (directorul Direcției Politice din cadrul O.N.U.), John Baker (Departamentul de Stat), Jeff Endrst (corespondent al postului „Europa Liberă” la O.N.U.), Rudolph Carter, H. Webs, vizitând deseori la domiciliu pe cetățenii americani E. Novotny și McKaskell. De asemenea, declarase funcționarilor români că va reveni în țară numai când fiul său va termina Colegiul pe care-l urma în S.U.A. și a refuzat sistematic și a tergiversat mutarea sa (realizată abia în 1979) în incinta sediului Misiunii Permanente a României la O.N.U.

Revenit în Centrală, N. Micu a fost încadrat consilier la D.R.E.E.O.I. UM 0195 l-a monitorizat în continuare, așa cum rezultă din adresele către UM 0625 din 1982. S-a stabilit că avea un cont de 20.000 USD la Chemical Bank (unde aveau cont funcționarii O.N.U.), netransferat încă la B.R.C.E. Ambasadorul Mircea Malița își exprimase intenția de a-l solicita pe N. Micu pentru funcția de ministru-consilier la oficiul din Washington. Atât UM 0195, cât și UM 0625 au avizat negativ în toamna lui 1982 deplasarea lui N. Micu și a familiei sale în străinătate. Sursa „Enescu” semnala însă în 1986 că după plecarea lui N. Micu de la New York, aportul cu materiale trimise către Centrală scăzuse. La 3 noiembrie 1984 N. Micu era propus să plece într-o misiune la Conferința OSCE la Stockholm,

Iftene Pop

intervenind în acest sens Aurel Duma (ministru secretar de Stat la M.A.E. între 1979 – 1989). Deoarece de la ultima deplasare (septembrie 1984) nu apăruseră probleme, i s-a acordat aviz pozitiv, însă general-maior I. Moț (șeful UM 0195) a solicitat lui A. Duma să nu-l mai propună pe N. Micu pentru călătorii în exterior, „întrucât este ultima dată când i se acordă viză”, propunându-se și o „acțiune concertată de dezinformare”

Mihail Roșianu (foto Agerpres)

a sa, aflându-se „în verificare complexă” (inclusiv prin tehnică operativă de ascultare în restaurante, la domiciliu, filaj ș.a., potrivit Planului de măsuri din 30 ianuarie 1985), iar fiica sa, viitor ambasador la O.N.U. – Geneva în 2000 – 2003, se afla în 1986 în atenția Inspectoratului de Securitate al Municipiului București.

În iulie 1986 a fost transferat inspector general la A.D.A.S. (dosarul de urmărire fiind închis în decembrie 1986), iar în anii 1988 – 1989 a fost director la A.D.I.R.I. și redactor-șef al *Revistei române de studii internaționale*. În 1990 a fost consilier la Misiunea Permanentă a României la O.N.U. – New York (inițial însărcinat cu afaceri a.i.), apoi director în M.A.E. (1990 – 1992), consul general la Strasbourg (1992 – 1993) și primul ambasador al României pe lângă Consiliul Europei (1993 – 1995).

Bogdan Baltazar s-a născut la 22 septembrie 1939 în București. Era fiul lui Aureliu (avocat social-democrat) și Filofteia. A studiat la Școala Franceză în 1945 – 1948, apoi la Liceul „Sf. Sava” din Capitală. A urmat Institutul de Petrol și Gaze din București între 1955 – 1958, de unde a fost exmatriculat, lucrând în 1958 – 1959 ca sonder la Șcheia de foraj Țicleni. A devenit membru P.M.R. în 1959 și a absolvit Institutul Politehnic București, Facultatea Tehnologie Construcțiilor de Mașini (1959 – 1962), la absolvire devenind asistent universitar. Între 1962 – 1964 a urmat cursul postuniversitar de relații internaționale (organizat de M.A.E. la Facultatea de Drept), finalizat

*Bogdan Baltazar
alături
de Theodor Stolojan,
22 ianuarie 1991
(foto Agerpres)*

ca șef de promoție, fiind apoi angajat la Direcția Economică a Ministerului de Externe. Un document al Direcției Personal din M.A.E., decembrie 1967, menționează că „i s-a recomandat [...] să aibă o atitudine mai atentă și îngrijită cu străinii, mai ales în cazurile când aceștia reprezintă anumite personalități din conducerea unor organizații internaționale.” A fost detașat ca funcționar internațional la O.N.U. – New York între aprilie 1968 – iulie 1971, devenind și doctor în economie la New York în 1971, an în care a devenit și șeful echipei de negociatori în relația României cu G.A.T.T. (Acordul General pentru Tarife și Comerț), fiind membru și în echipele care au negociat aderarea României la F.M.I. și B.I.R.D. în 1972.

Bogdan Baltazar a fost colaborator al D.I.E. în 1968 – 1970 și ofițer D.I.E. între 1 aprilie 1970 – 7 martie 1979, fiind

trecut în rezervă cu gradul de maior, perioadă în care a realizat „sarcini deosebite” (cum preciza un document D.I.E. din aprilie 1973; menționat cu numele conspirativ „Laurențiu”, „Bănulescu Marian” sau ca ofițerul „462”). Din poziția de secretar I la Direcția Economică a fost numit însărcinat cu afaceri în Filipine (februarie 1975 – iulie 1976), fiind primul reprezentant al unei țări comuniste care deschidea un oficiu diplomatic la Manila, unde și-a creat un cerc larg de relații, conform unui document al D.I.E. din aprilie 1975. La 19 iunie 1976 trimitea o telegramă semnată „Bogdan Baltazar” către generalul M. Pacepa, secretar general al M.I., „în legătură cu apropiata încheiere a misiunii mele la Manila”. Între 1978 – 1981 a fost director adjunct al Direcției Africa din M.A.E.

Deși Bogdan Baltazar avea relații apropiate cu persoane

influențe, precum M. Malița, C. Pacoste (ministru adjunct de Externe), M. Dinu ș.a., Direcția Contraspionaj a intervenit în ianuarie 1980 și nu a mai fost trimis în misiune permanentă la Londra. A fost urmărit prin D.U.I. ca suspect de spionaj în favoarea S.U.A. între aprilie 1980 – mai 1982 (inclusiv prin tehnică operativă instalată la birou). Era investigat și fratele soției, economistul Mircea Ciomara, tatăl acestuia fiind menționat ca fost șef de cuib legionar, deținut la Canal în 1952 – 1954. Se semnala într-o notă D.S.S. din martie 1980 că părinții lui B. Baltazar au fost apropiați de René-Radu Policrat (născut în 1910, eliminat din Barou în 1948, condamnat la 25 ani muncă silnică pentru activitate „contrarevoluționară”, deputat și senator P.N.L. în 1990 – 1993), tăinuind unde se afla ascuns acesta după 1948. UM 0544 îl caracteriza la 18 septembrie 1980 ca având o „fire arogantă, cu tendințe de supraapreciere”.

A fost transferat din minister în decembrie 1981 ca inginer la Întreprinderea „Danubiana” (Centrala industrială de prelucrare a cauciucului și maselor plastice) din Popești-Leordeni. După decembrie 1989 este numit director al Direcției America de Nord și Sud din M.A.E., ulterior fiind secretar de Stat și purtător de cuvânt al Guvernului (iunie 1990 – iunie 1991), funcționar internațional al BERD la Londra (1991 – 1996), vicepreședinte al F.P.S. (1997 – 1998) și președinte al Băncii Române pentru Dezvoltare – Groupe Société Générale (1998–2004). A murit la 28 decembrie 2012. ■

*Ambasadorul
României
în Statele Unite,
Corneliu Bogdan
(al cincilea
din stânga)
participă
la ceremonia
de aderare
a României
la F.M.I.,
15 decembrie 1972
(foto Agerpres)*

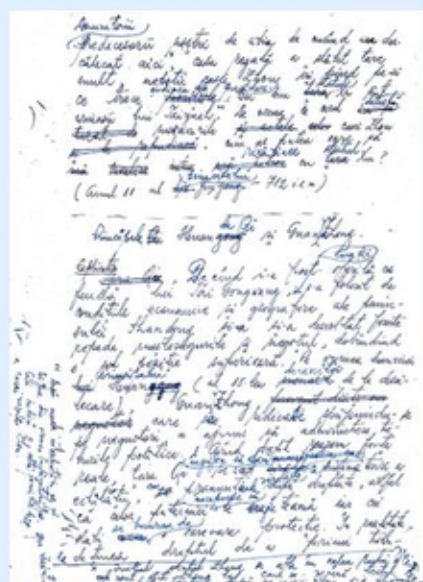
ISTORIA ISTORIILOR CHINEI DIN ANTICHITATE

Dr. ANNA EVA BUDURA

Ordonând bogata arhivă a soțului, am găsit un dosar voluminos care conține, alături de cursurile de Istoria literaturii chineze de la Universitatea Beijing, urmate începând din toamna anului 1952, traducerea uneia dintre capodoperele istoriografiei și literaturii chineze: Zuo Zhuan – Comentariile lui Zuo (Qiuming). Foile îngălbenite ale cursului și ale traducerii păstrează urmele unei trude făcute cu mare dăruire și spirit de răspundere. Propozițiile traducerii vibrează de viața și trăirea personalităților istorice de acum peste două milenii. Știu că a lucrat la această traducere într-un moment al vieții când căuta un refugiu în înțelepciunea anticilor chinezi.

M-am hotărât să pregătesc traducerea pentru tipar și am început să mă documentez despre această operă istorico-literară, prima istorie de căpătâi scrisă în Antichitatea chineză, cu mare influență asupra formării civilizației chineze și asupra pregătirii până în zilele noastre a intelectualității din China.

Ofer cu drag cititorilor Magazinului istoric această prezentare a Comentariilor lui Zuo spre completarea celorlalte două Istории, opere clasice fundamentale ale scrierii istoriei Chinei: Shi Ji – Însemnările istoricului, de Sima Qian (Magazin istoric, nr. 10/1978) și Zizhi Tongjian – Carte de învățătură pentru cei chemați să guverneze, de Sima Guang (Magazin istoric, nr. 10/2006).

Foie din traducerea
lui Romulus Ioan Budura
a lucrării Zuo Zhuan –
Comentariile lui Zuo
și prima pagină a Comentariilor
(versiune din timpul dinastiei Ming,
secolul al XVI-lea)

Ce este istoria? În *Dicționarul limbii române moderne* găsim definiția: „Știința care studiază dezvoltarea societății omenești în întreaga ei complexitate ca un proces unitar, contradictoriu, desfășurat pe baza unor legi obiective.” Desigur, la această definiție ar fi multe de adăugat, pentru că istoria nu este o știință seacă, doar o aglomerare de date, în ea pulsează trăirile și năzuințele ființelor umane, și cele nobile și cele josnice, găsim cuprinse bucuria curată a vieții, dar și decăderea în mlaștina patimilor și, poate, cel mai important, în ea ar trebui să triumfe înțelepciunea câștigată în urma experienței vieții.

Aplecându-mă asupra lucrărilor devenite clasice ale marilor istorici chinezi, scrise de-a lungul mileniilor, am găsit, în afara profunzimii omului de știință, a istoricului, în redarea evenimentelor istorice, răspunderea lor de dascăli față de generațiile viitoare, dorința de a transmite principiile fundamentale ale unei bune guvernări și conviețuirii civilizate. Gânduri, idei profunde, exprimate concis de împăratul Li Shimin al dinastiei Tang (627 – 649): „În oglinda de bronz ne putem verifica corectitudinea ținutei, în oglinda faptelor oamenilor ajungem să înțelegem cauzele succeselor și ale eșecurilor, în oglinda istoriei ne dăm seama ce anume determină înflorirea și decăderea.” Este interesant de observat că acest rol de „dascăl” al scrierilor istorice se manifestă din primele lucrări elaborate după formarea statelor chineze, începând din mileniul II î.H. cu *Istoria Zuo Zhuan*.

DE LA 71 DE PRINCIPATE...

Istoria poporului chinez huaxia începe cu epoca mitică, atunci când Huang Di – Împăratul Galben – l-a învins pe Chiyou și a unit toate triburile ce dispuneau de culturi specifice, devenite elementele componente ale civilizației huaxia. La începutul mileniului al II-lea î.H. aceasta dispunea deja de un sistem de scriere în plină evoluție, înscriindu-se ca una dintre cele mai timpurii și importante din lume. Primele scrieri referitoare la evenimentele istorice se găsesc incizate pe carapace de broască țestoasă și oase de divinație. În epoca dinastiei Shang semnele au fost deja impresionant de numeroase, având o structură evoluată, ce pot fi înțelese și azi. Se consideră că în 1400 î.H. această scriere dispunea deja de 2.500–3.000 de ideograme.

Descendenții lui Huang Di au pus bazele primei dinastii, Xia (secolele XXI–XVI î.H.), care a fost urmată de dinastiile Shang (Yin – secolele XVI–XI î.H.) și Zhou de Vest (secolul XI – 771 î.H.), apoi Zhou de Est (770 – 221 î.H.). Aceste formațiuni statale incipiente ale Antichității chineze au valorificat înțelepciunea acumulată până atunci de marile personalități mitice și le-au oferit cadrul legal și organizatoric. În organele de stat și-a găsit locul funcționarul însărcinat cu notarea evenimentelor istorice și păstrarea documentelor de stat, a cuvântărilor domnitorilor, textelor convorbirilor cu aliații, arborelui genealogic al caselor domnitoare, fenomenelor naturii etc. Posteritatea dispune azi de

Bronzuri rituale
din timpul dinastiei Zhou,
care a domnit opt veacuri

*Chiyou, adversarul
împăratului Huang Di*

Shang Shu, de cea mai veche carte de istorie din China, devenită *Shu Jing*, cea mai veche carte ce conține documente cu privire la istoria antică a Chinei, una dintre cele cinci cărți clasice ale confucianismului, după ce Confucius a ordonat-o conform gândirii sale. În aceasta au fost păstrate o colecție de proză retorică atribuită figurilor istorice ale Antichității chineze, mugurii filosofiei politice, dreptului, guvernării, educației, literaturii și religiei chineze, documente cu valoare istorică, care au servit drept bază pentru filosofia politică timp de mai bine de 2.000 de ani și au exercitat o influență hotărâtoare asupra gândirii, eticii și principiilor de comportament ale populației Chinei, fiind evocate drept norme pentru societate.

Cele opt veacuri de domnie ale dinastiei Zhou (1050 – 249 î.H.); anii de domnie variază după noile date stabilite în urma descoperirilor arheologice) s-au înscris în istoria poporului chinez ca o etapă de mare însemnătate, atât pentru dezvoltarea economică și

societății a țării, cât și pentru desăvârșirea culturii sale, pentru perfecționarea instituțiilor politice, a standardelor sale morale, a înaltelor principii și a ordinii în societate și în viața politică, constituindu-se în epoca clasică a civilizației chineze cu caracteristici unice în istoria universală, civilizație împlinită fără influență de afară, pe o linie nefraturată până în epoca modernă. Cultura bronzului moștenită din epoca Shang a atins apogeul, scrierea a cunoscut o dezvoltare spectaculoasă, atingând forma celor folosite în epoca modernă, s-a înregistrat înflorirea filosofiei și a gândirii politice. Domnitorul, numit Fiul Cerului, conducea regatul prin intermediul unui clan nobiliar căruia, în schimbul loialității și sprijinul lor, îi încredințase teritorii spre administrare. Trep-tat, aceste teritorii s-au întărit economic, iar dependența lor față de domnitor a devenit doar nominală. Puterea centrală a decăzut și odată cu aceasta și standardele morale în menținerea ordinii sociale. Regatul a fost zguduit de manifestările de

*Împăratul Li Shimin
al dinastiei Tang (627 – 649)*

rivalitate dintre cele 71 principate, care își disputau interesele și întâietatea. În 241 de ani au avut loc 367 de acțiuni militare majore, cu urmări catastrofale asupra economiei și vieții oamenilor.

... LA ȘAPTE STATE

Între anii 770 și 221 î.H. desfășurarea procesului istoric al Dinastiei Zhou (numită de Est după mutarea capitalei la Luoyang) ia proporții dramatice. Proces a cărui descriere o găsim în două lucrări de istorie de căpătâi: Chunqiu – Analele Primăveri și Toamne (770 – 476 î.H.), realizată de Confucius, și Zhanguo – Statele combatante (autor necunoscut încă, 475 – 221 î.H.), ale căror titluri au dat numele acestor perioade istorice determinante pentru evoluția viitoare a Chinei. A fost o perioadă de mare complexitate, de competiție acerbă, de selectare și afirmare a personalităților capabile, inventive și puternice, apoi de comasare a fiefurilor în doar șapte state conduse de hegemoni. A fost perioada de înflorire a vieții intelectuale, a artelor și gândirii filosofice, afirmării sutelor de școli, a manifestării marilor gânditori asemenea lui Confucius, Lao Zi și alții, preocupați de rezolvarea problemei fundamentale a societății: crearea unei societăți stabile și armonioase. Descoperirile arheologice au găsit dovezi ale existenței unor lucrări de irigații, canale, drumuri, lucrări hidraulice, ziduri de apărare, unelte de fier pentru lucrarea pământului, arme, o bogăție de produse necesare traiului zilnic.

În aceste condiții istorice, Confucius a elaborat prima lucrare de istorie de tipul analelor,

cu precădere a statului său natal, Lu, pe o perioadă de 242 de ani, cuprinsă între anii 722 – 481 î.H.

Așa cum am amintit mai sus, puterea centrală a dinastiei Zhou și fiefurile peste care aceasta domnea dispuneau deja de istorici însărcinați cu însemnarea evenimentelor importante politice, diplomatice, climatice, astronomice etc., cu păstrarea documentelor de mare importanță. Pe baza acestor documente și însemnări, fiecare stat își scria propria istorie, care se numea *Chunqiu* – Primăveri și Toamne – sinonim cu istoria.

Confucius, după ce s-a întors dezamăgit din peregrinările sale în statul Lu, a considerat necesar să prelucreze datele istorice existente acolo, completându-le cu evenimente istorice de seamă ce au avut loc la Curtea regală și în alte state vasale. Urmărea să le sistematizeze în așa fel, încât generațiile viitoare să cunoască originile neamului huaxia, binele și răul, dreptatea și nedreptatea, cauzele eșecurilor și succeselor, pentru ca astfel să îndrepte răul și să încurajeze binele, să se pună capăt dezordinii.

Pentru a exprima toate aceste intenții a folosit un stil aparte, unul laconic și concis, recurgând la puține cuvinte, care însă să exprime multe și să transmită în expresii subtile înaltele sale principii, să-și ascundă gândurile, concluziile pe care le-a tras în timpul nefericitei sale peregrinări. A lăsat în seama discipolilor săi sarcina ca după moartea sa să le întregască, completeze și să le explice mesajul său voalat. Acest fel de a scrie a rămas în istorie cu numele de „stil Chunqiu”.

Această primă *Istorie cronologică a Chinei antice*, care

numără 17.000 ideograme, a devenit cea mai importantă piesă a celor cinci cărți clasice ale confucianismului, a căror studiere a fost obligatorie pentru fiecare intelectual. Ele oferă înțelegerea și însușirea laturilor fundamentale ale vieții umane: Yi Jing – filosofia, Shu Jing – politica, Shi Jing – arta, Li Jing – problemele sociale, Chunqiu – istoria.

NU NUMAI ISTORIA, CI ȘI JUDECATA ISTORICĂ

În această epocă de mari frământări pentru devenirea Chinei unificate, a fost elaborată cea mai importantă lucrare istorică, o capodoperă istorico-literară, ce marchează începutul istoriei scrise de 5.000 de ani a Chinei, „o revoluție – cum afirmă marele om de cultură Liang Qichao (1873 – 1929) – în domeniul istoriografiei, începând din timpul dinastiilor Shang și Zhou – *Zuoshi Chunqiu* atribuită de istoricul Sima Qian istoricului orb Zuo Qiuming (556 – 452 î.H.), un discipol al lui Confucius.

Apreciat drept „cel mai de preț document al istoriei Chinei antice”, se presupune că a fost elaborat spre sfârșitul secolului al IV-lea î.H., în momentul în care în rândul discipolilor lui Confucius au început să se manifeste dezacorduri în ce privește interpretarea afirmațiilor voalate ale lui Confucius cuprinse în *Anale*. Scopul urmărit a fost păstrarea integrității învățăturii Maestrului. Numele lui Zuo Qiuming apare în *Lun Yu* – *Analetele lui Confucius* –, într-un pasaj în care dascălul apreciază judecata sa morală. Poate aceasta și explică faptul că în timpul dinastiei Jin de Vest

Zuo Qiuming,
autorul *Comentariilor*,
scriere fundamentală
a istoriei Chinei

(265 – 316), istoricul Du Yu (222 – 285) hotărăște să completeze însemnările laconice ale lui Confucius din *Anale* cu bogatele fapte istorice, redactate cu un stil viu și atractiv, ale istoriei scrise de Zuo Qiuming. După aceasta va fi cunoscută sub numele de *Zuo Zhuan* – *Comentariile lui Zuo*. Sunt *Comentarii*, fără de care evenimentele istorice consemnate în *Analele Chunqiu* ar fi rămas neînțelese.

Bogata bibliografie cu privire la cercetarea și însușirea acestui volum de-a lungul secolelor ne arată cât de apreciate au fost *Comentariile lui Zuo* atât de istorici, literați, lingviști, cât și de întreaga intelectualitate a Chinei. Această lucrare este considerată o capodoperă a narațiunii istorice, un text de mare complexitate, cel mai lung, cel mai dificil text istorico-literar, o capodoperă care prezintă importanță pentru punerea bazei și pentru păstrarea culturii chineze, pentru cunoașterea rădăcinilor istoriei națiunii huaxia. Este una dintre cele mai valoroase lucrări de istorie

*Misionarul sinolog
James Legge
și trei dintre
asistenții săi chinezi*

antică chineză, bogatele fapte istorice adunate cu sânguință de autor au constituit un tezaur inestimabil pentru generațiile ce au urmat. Se consideră că toate cunoștințele de care dispune acum istoriografia chineză au la bază cele relatate în *Zuo Zhuan*. Popularitatea sa și gradul de asimilare a înțelepciunii conținute sunt dovedite de faptul că cele mai des folosite expresii și zicale idiomatice în limba literară și vorbirea curentă chineză sunt citate din această lucrare.

Operă amplă, ce însumează 180.000 de ideograme, scrise pe 60 de suluri de șipculițe de bambus, cu 2.767 de personalități istorice, ea ocupă un loc extrem de important în știința istoriei chineze. În afara explicării gândirii confucianiste din Anale, ea a devenit un model pentru îmbinarea desăvârșită a literaturii cu știința istoriei din China antică și a exercitat o influență puternică asupra scrierii istoriei, literaturii și dramaturgiei acestei țări, fiind considerată ea însăși o remarcabilă operă literară narativă. Limbajul folosit este unul concis, dar expresiv, vocabularul bogat și ales, modul de exprimare impresionant, ce produce puternice emoții în special în descrierea scenelor de bătălii și a manifestărilor unor personalități istorice în momente de cumpănă.

Stilul său a fost preluat și imitat de istorici, scriitori, povestitori, dramaturgi de-a lungul celor două milenii care au trecut de la crearea acestei capodopere.

În această carte de căpătâi cititorii găsesc informații și teme de judecată în ce privește marile personalități ale istoriei, rolul lor în determinarea desfășurării evenimentelor istorice pozitive sau negative, în funcție de caracterul și intențiile lor bune sau rele, de capacitatea lor organizatorică și judecata lor rațională sau dezastruoasă, comportamentul lor moral. Un loc important în economia acestei opere ocupă descrierea ritualurilor și obiceiurilor, a ceremoniilor, podoabelor și costumelor purtate și muzicii și dansurilor executate cu aceste ocazii, a pieselor de jad cu importanță simbolică etc. Descrierea procesului de integrare a triburilor de alte neamuri în sistemul feudal patriarhal, în civilizația huaxia, precum și procesul de decădere și dispariția nobilimii ereditare și ridicarea din rândul oamenilor de rând a unei meritocrații ocupă de asemenea un loc însemnat în lucrare și oferă informații de mare preț cu privire la acest fenomen istoric. În *Zuo Zhuan* se regăsesc miturile populare, istoria orală, poezia și cântecele populare, prezicerile oracolelor,

fenomenele astrologice, eclipsele solare și lunare, sistemul lung al calendarului chinezesc. Toate acestea reflectând preocuparea autorului, așa cum apreciază sinologul german Martin Kern: „În loc să ofere judecăți autoritare sau ermetism religios, *Zuo Zhuan* lasă ca învățămintele morale să curgă de la sine odată cu narațiunea, predând odată cu istoria și judecata istorică.”

Zuo Zhuan este singura sursă scrisă existentă pentru studierea istoriei perioadei istorice Chun Qiu, valoroasă ca sursă de informare cu privire la societatea în care au trăit Confucius și discipolii săi și s-a dezvoltat gândirea confucianistă. În secolul I d.H. a fost declarată o lucrare clasică și până în zilele noastre constituie cartea de capătâi a educației tradiționale în China și alte țări din sfera culturii chineze, asemenea Japoniei și Coreei.

Zuo Zhuan a impresionat și pe sinologi din diferite țări și a fost îmbrățișată cu mult interes. A fost tradusă în Anglia în anul 1872, retradusă în 1893, de misionarul sinolog James Legge, apoi în 2016, fiind reeditată în 2020, într-o ediție bilingvă și cu adnotări de mare valoare de Stephen Durrant, Li Wai-ye și David Shaberg, în trei volume ce însumează 2.500 de pagini; de misionarul francez Seraphin Couvreur, în 1914, de sinologul japonez Teruo Takeuchi, în 1974–1975, de Burton Watson în Statele Unite, în 1989, și în multe alte țări. Urmează să pregătesc pentru tipar, după completarea cu toate explicațiile și adnotările ce se impun, și traducerea în limba română, realizată cu peste trei decenii din urmă de diplomatul sinolog Romulus Ioan Budura. ■

MUZEUL MORGHII

Vechea clădire a Institutului Medico-Legal

MĂDĂLINA MANOLACHE
(Muzeograf, Muzeul N. Minovici,
Muzeul Municipiului București)

Frații Minovici au intrat în conștiința publică, încă din timpul vieții, drept înnoitori ai medicinei legale și creatori ai unor instituții absolut indispensabile. Numele lor, exagerau unii, se lega de întreaga existență umană: de la naștere până la moarte și mai ales la evenimente catastrofale, căci frații Minovici erau cei care puneau parafa pe un certificat medico-legal. Moștenirea fraților Minovici e una bogată și plină de însemnătate. Institutul medico-legal, un muzeu privat de artă națională, Societatea de Salvare, întâiul Spital de Urgență – ctitoriile lui Mina și Nicolae Minovici – au luat naștere în decurs de aproximativ 40 de ani. Una dintre aceste instituții, numită și Morga Orașului, găzduia un alt muzeu, mai puțin vizibil, un muzeu nevizitat și, în genere, nevizitabil.

Deschiderea oficială a Institutului medico-legal a avut loc la 20 decembrie 1892. Vechea clădire în stil neoclasic a dispărut din peisajul Bucureștiului în urma demolărilor din anii 1980. De o grație arhitectonică deosebită, imobilul fusese ridicat pe strada Căuzași, lângă Splaiul Unirii.

Colecțiile muzeului morgii sunt formate din schelete complete sau cranii, fețe în diferite stadii ale dezvoltării intrauterine, mâini cu șase degete și alte bizarerii născocite de natură. În cadrul lor, cabinetul de curiozități ocupă un loc aparte. Apărut în secolul XVI, *Wunderkammer* (termenul original) reprezenta o modalitate de a căuta răspunsuri privind enigma existenței prin intermediul colecției variate de curiozități, rarități și anomalii pe care o găzduia. După concepția vremii, obiectele colecționate ar fi putut furniza, prin aducerea lor împreună, imaginea unui microcosmos. Pe lângă obiecte găsite în natură sau opere de artă, în cabinetul de curiozități se păstrau și părți anatomice mumificate, schelete sau instrumente medicale. Evident, pentru a înțelege natura muzeului din interiorul morgii, trebuie să schimbăm perspectiva, căci avem aici de-a face cu o colecție specializată în anatomia patologică și antropologia criminală.

Datoria antropologului, declara Nicolae Minovici cu ocazia Congresului Internațional de Arheologie Preistorică și Antropologie, organizat în 1938, este aceea de a face viața mai bună omului, iar un prim pas îl reprezenta cunoașterea sa în amănunt. Spirite umaniste, cei doi medici legiști s-au aventurat într-o lume de coșmar pentru a găsi lumina din tenebre. În întreaga Europă, situația criminalului era dezbătută, în același timp cu aceea de închisorilor. O primă colecție care plasa criminalul în prim-plan era aceea a lui Cesare Lombroso, supranumit părintele antropologiei criminale, promotorul teoriei „criminalului înăscut”, teorie ulterior respinsă de comunitatea academică. Muzeul de antropologie criminală fondat de Lombroso a fost deschis oficial în anul 1892, deși fusese accesibil publicului cu mult mai devreme, și cuprindea o colecție similară cu cea întocmită de Mina Minovici. Acesta era desigur la curent cu cercetările lui Lombroso, însă nu le împărtășea. Actualul director al I.M.L., Cristian Curcă, scria despre colecția de cranii alcătuită de Mina că este o „mărturie [...] în combaterea lombrosianismului”. Lombroso identificase la nivelul craniilor criminalilor adâncituri similare craniilor primilor oameni, ceea ce confirma o parte din teza sa, și anume, caracterul primitiv și degenerarea criminalului la un stadiu inferior de evoluție.

Nicolae, Mina și Ștefan Minovici

Muzeul Morgii a avut de la bun început un circuit închis, spre deosebire de cel al lui Lombroso, iar acest caracter e păstrat până în ziua de azi. Era refuzul lui Minovici de a lua parte la fenomenul *freak-show*, expunerea în spectacole publice a unor persoane cu dizabilități marcate.

Presa era fascinată de frații Minovici și de realizările lor. Numeroase articole din presa interbelică au fost închinat Institutului. În 1923, o publicație prezenta instituția și palatul care o găzduia, alături de imagini de o valoare istorico-documentară de neprețuit. Morga orașului era descrisă drept o „clădire modernă, luminoasă, impunătoare, în care utilul se îmbină cu frumosul arhitectonic. Înăuntru, cele mai perfecționate aparate și instrumente. [...] O minunată sală de cursuri, unde studenții Facultății de Medicină studiază medicina legală sub mână sigură a d-lui profesor dr. Minovici. Deosebit de interesantă este secția de statistică, unde se pot urmări toate cifrele și toate variațiunile de cifre asupra crimelor săvârșite, asupra sinuciderilor și asupra accidentelor. Alături de secția de statistică, este muzeul, în care – prin fotografii și măști – se pot urmări curiozitățile și deformațiunile patologice”.

O parte din misiunea Institutului consta în pregătirea viitorilor medici legiști. În concepția

lui Mina, practica timpurie era fundamentală pentru medicul legist. De altfel, muzeul este bazat pe conceptul muzeului universitar, originar din secolul XVII. Spațiu destinat organizării cursurilor, muzeul universitar trebuia să ofere materialul didactic necesar.

Alt articol interbelic descria Muzeul Morgii drept „cel mai ciudat dintre muzeele noastre”, dar și cel mai însemnat dintre muzeele Europei, iar colecțiile sale „stârnesc groaza simplului particular și totodată admirația specialistului”. Iată cum era descris: „Sala mare a muzeului are aspectul ciudat al unui burg vechiu, în care s-au adunat la sfat scheletele și diverse organe conservate în spirt. E conferință sinistră – noroc că e sub sticlă – de hârci rânjite și sparte, de coaste fracturate și creiere tăiate în două, ca pentru un sardanapalic dejun al scheletelor. În alt colț – așa numit colț al sinuciderilor – [...] e o diversitate ciudată de eteroclită de obiecte de metal, de cârpă, de sticlă și frânghie cu care oamenii au izbutit, sau au încercat numai, să părăsească o existență care nu le mai spunea nimic”. Unul dintre exponatele spectaculoase era „mumia de la Morgă”, un corp îmbălsămat în urmă cu 30 de ani al unui individ decedat, ai cărui apropiați nu fuseseră identificați. „Părăsind muzeul acesta viu al morții, din pragul ușii respir adânc viața” – scria autorul.

Muzeul antropologic avea „cea mai frumoasă colecție din România de crani aparținând diferitelor rase și popoare, precum și

creieri luați de la numeroși infractori care au murit în penitenciare”, după cum scria alt ziarist în 1938. Muzeul se afla pe atunci „în fruntea tuturor celor similare din străinătate, fiind clasat întâiul, atât prin varietatea, cât și prin bogăția depozitului”. Printre exponatele muzeului se numără și azi celebrul penis al lui Terente, marea curiozitate a publicului, sau tatuajele care au servit drept subiect de cercetare în cadrul tezei de doctorat a lui Nicolae Minovici, conservate la morgă și expuse temporar în anii trecuți la Muzeul de artă populară „N. Minovici”. Printre curiozități se mai întâlneau așa-numitele „caractere profesionale”: genunchiul de dulgher, genunchiul și mâna de cizmar, așezate lângă copii cu capul turtit sau copii lipiți. Embrioni în diverse stadii de dezvoltare intrauterină stau în contrast cu armele și alte unelte ale distrugerii, precum ștreanguri ori iatagane, topoare și puști. În sfârșit, colecția cuprindea „obiecte specifice borfașilor”, printre care se numărau: cărțile de joc, zarurile, tablele pe care le fabricau deținuții în închisori.

Ibiecte ale memoriei sunt și hainele purtate de personaje asasinate. Analiza lor putea ajuta (încă de atunci!) specialistul să determine dacă moartea a fost cauzată de crimă sau prin suicid. Colecția a fost constant îmbogățită. În arhiva Muzeului Minovici se păstrează o scrisoare adresată lui Mina, în care îi sunt promise rămășițele unui individ.

Muzeul Morgii a supraviețuit demolărilor

din anii 1980 prin intervenția lui Vladimir Beliş, directorul de atunci, care a reușit să salveze colecțiile, păstrate azi în muzeul din noul sediu I.M.L. Muzeul Morgii rămâne până azi un muzeu cu circuit închis, rezervat specialiștilor și studenților în medicină. Departe de a oglindi un demers macabru, Muzeul Morgii reflectă un interes științific, rațional, modern, în pas cu studiile din lumea științifică europeană. ■

Sala Muzeului, la 1900

ARHITECTURA DE CULT DE LA TRUȘEȘTI

ADELA KOVACS

În anul 1961 se încheia cercetarea arheologică de la Trușești – Țuguieța, jud. Botoșani, cel mai mare sit cucutenian cercetat pe teritoriul României, cercetare desfășurată cu mari eforturi în perioada 1951 – 1961. Coordonatorul cercetărilor a fost academicianul Mircea Petrescu-Dîmbovița, cel care s-a ocupat ca mai târziu situl să fie publicat sub forma unei monografii, alături de colaboratorii săi, în anul 1999, discutând cele 98 de clădiri și nenumărate gropi de provizii.

Au fost descoperite numeroase locuințe, toate cu splendida ceramică pictată cucuteniană în interiorul lor, dar și unelte sau obiecte de podoabă, elemente care au adus date inedite cu privire la comunitatea care a viețuit cu șase milenii în urmă.

Amplasarea sanctuarelor în situl de la Trușești

Săpăturile arheologice au adus la lumină complexe unice pentru această parte a Europei. Câteva locuințe aveau în interiorul lor, modelate în lut, complexe de cult ce demonstau existența unei vieți spirituale extrem de bogate și mai ales manifestarea unei organizări sociale extrem de elaborate.

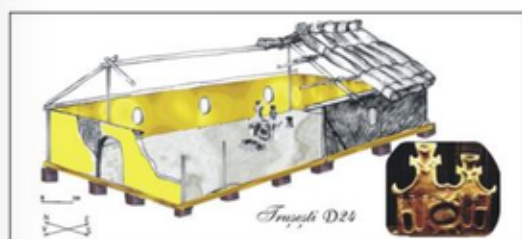
Clădirile de cult de la Trușești nu au fost publicate ca atare, ele fiind denumite în monografie locuințe, însă descoperirile de aici au fost reconsiderate în ultimii ani de mai mulți autori, între care se remarcă Cornelia Magda Lazarovici. Aceasta a reluat planurile publicate și a amplasat elemente publicate disparat, corelând inventarul fix și cel mobil cu clădirile din așezare.

Pe baza rapoartelor, a monografiei și a corelării datelor, aceasta clasifică sanctuarele în două categorii: cu o încăpere (L24, L38, L40, L60) și cu două camere, egale sau inegale (L61 pentru prima etapă de locuire a așezării și L84 pentru cea de-a doua etapă).

În categoria sanctuarelor casnice poate fi încadrată clădirea L36 (Locuința XXXVI), o clădire cu două camere, care avea pe o platformă un vas mare de tip *pythos*. Vasul este unicat, având cinci siluete îngemănate reprezentate în relief, alături de vase de tip suport.

Vas mare de tip *pythos* aflat în Muzeul Județean Botoșani

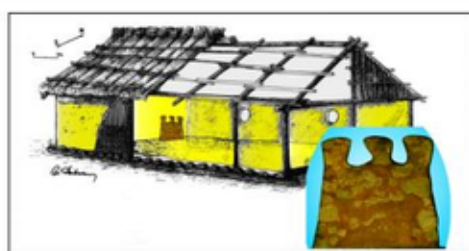

Clădirea L24 – reconstituire grafică
şi statuia dublă în medalion

INTERPRETAREA DESCOPERIRILOR

La Truşeşti remarcăm mai multe sanctuare comunitare, care se disting printr-un inventar monumental. L24 (Locuinţa XXIV, încadrată Cucuteni A) a fost amplasată central, avea 9 x 5 m (45 m²), orientată est – vest, conservată în condiţii bune, în special partea vestică a acesteia. Clădirea, comparativ cu altele din acelaşi sit, este de dimensiuni medii, însă cele trei amenajări de cult o scot în evidenţă. Platforma fusese realizată din scânduri, perpendiculare pe axul lung al clădirii. În monografie M. Petrescu-Dâmboviţa menţionează în interior trei amenajări diferite. Prima este o bucată de ramă, cu înălţimea de 3 cm, cu amprenta de ramură mai groasă. A doua este numită „construcţie de cult“, are 1 x 1 m, este din lut ars şi a fost descoperită în colţul nord-estic, respectiv o statuie dublă cu capetele adâncite puţin, având aspectul unor mici cupe. Piesa este unică în peisajul cucutenian şi neolitic în general, neexistând o statuie de dimensiuni apropiate sau măcar ca iconografie.

Statuia monumentală prezintă decor în două registre, unul superior şi altul inferior. La partea superioară sunt reprezentate două personaje umane, inegale ca mărime, cu capetele în formă de cupă, fiecare având câte un pandantiv la gât şi braţele ridicate în poziţie de orantă. Cele două personaje erau unite în zona centrală a corpului printr-o cavitate redând foarte probabil graviditatea. Grupări de câte trei coloane sunt amplasate de o parte şi alta a acestei cavităţi, iar deasupra ei, stilizate, sunt alte trei coloane. Totalul de nouă

Clădirea L40 – reconstituire grafică
şi statuia monumentală

coloane a dus cu gândul la cele nouă luni de gestaţie, care, în asociere cu pântecul din lut clar delimitat, pot sugera fertilitatea şi fecunditatea personajelor.

Reprezentarea dublă, a două personaje, a fost interpretată ca fiind a cuplului divin (Zeita – mamă şi acolitul masculin), respectiv a hierogamiei (împreunare a unui zeu cu o zeiţă), fie a cuplului mamă – fiică. Grupările de câte trei coloane au fost asociate cultului coloanei.

A treia amenajare se afla la 1,5 m spre sud-est faţă de statuia dublă şi era compusă din mai multe plăci în poziţie oblică, de 6 cm grosime, netezite pe o latură şi arcuite pe partea inferioară, cu ramă şi colţuri pe margine, prevăzută cu un orificiu cu diametrul de 10 cm. Aceasta este interpretată de descoperitor drept tot o construcţie de cult, care nu a putut fi reconstituită. Conform descrierilor, fragmentele ar putea proveni de la o masă.

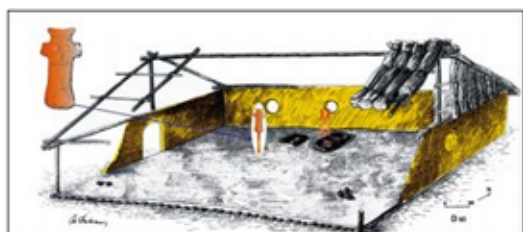
De dimensiuni apropiate cu cea descrisă mai sus, este clădirea L40 (Locuinţa XL), respectiv 9 x 5 m, amplasată de asemenea central în cadrul sitului. Direcţia clădirii este est – vest. Platformele arse prezintă mai multe intervenţii ulterioare în interior şi pe margini, mai ales în partea estică. În complex au fost descoperite 11 obiecte şi elemente arhitectonice. În partea nordică se menţionează o lipitură fină, fără amestec de pleavă, cu o ramă unghiulară din lut de 7,10 cm grosime. În colţul sud-estic era un fragment de ramă, netedă la exterior. În capătul nord-vestic este menţionată stela din lut, amplasată cu faţa spre est. Inventarul mobil cuprinde vase cu pictură şi fără pictură, un suport de vas pictat, un vas – binoclu decorat cu incizii, un *phallus* cu orificii în dreptul ochilor şi gurii, un picior de statuie cu decor incizat, o protomă zoomorfă de la un vas nepictat, un toporaş din piatră şi o săpăligă de corn fragmentară.

Statuia dublă monumentală
din clădirea L24,
aflată la Muzeul Naţional de Istorie
a României.

Este modelată din lut, restaurată,
cu dimensiunile de 110x100 cm
(foto de George Nica)

Reconstituire grafică a Clădirii L60

AMENAJARE ȘI INVENTAR

Clădirea L60 (Locuința LX) poate fi încadrată tot în categoria construcțiilor cu scop cultic. Dimensiunile clădirii sunt 12,5 x 8,5 m (106,25 m²), cu orientarea est-nord-est – vest-sud-vest. Descrierea acestei clădiri este una interesantă, descoperitorul menționând faptul că în partea nord-vestică erau numeroase fragmente de perete, cu una sau două fătuiele, care se exfoliau, fiind colorate cu gălbui, brun sau roșu, ceea ce ar putea fi un indiciu că respectivii pereți au fost pictați. Câteva bucăți din platformă au fost pictate cu negru sau brun-negricios. În zona nord-estică a fost observat un fragment de perete cu amprenta clară a unui „brâu”. Ca dotări interioare se remarcă în sectorul central al jumătății nordice o vatră. La secțiunea amenajării se menționează un idol antropomorf cu capul în formă de recipient (lungime 46 cm), gol pe interior și care probabil că era amplasat pe una dintre coloanele din clădire. Construcția de cult era în apropierea statuii, de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, așezată pe pământ, fără urmă de la vreun soclu. Altarul era compus din două compartimente inegale, separat printr-un perete gros. Fiecare latură a fost relipită de trei ori. Pe latura estică se afla un orificiu de 2 cm. Peretele care compartimentează amenajarea avea o amprentă semicirculară, de la un par vertical. În capătul nordic al clădirii se menționează un fragment de bordură cu

o perforație transversală. Inventarul din clădire este compus din: topor mare plat, o strachină cu decor incizat și zece vase fragmentare.

L38 (Locuința XXXVIII) este o clădire care atrage atenția prin prezența unei statui plate antropomorfe. Clădirea avea 28 m², orientată nord-nord-vest – sud-sud-est și prezintă deranjamente în colțul sud-vestic. La capitolul plastică se menționează un bust de idol antropomorf cu decor incizat și un altul fragmentar, mai mare, cu decorul în relief pe una dintre suprafețe. Din a doua statuie s-au păstrat corpul și picioarele despărțite. Chiar dacă nu se cunoaște modul în care el a fost amplasat, se crede că a fost fixat pe un postament. Pe lângă resturile statuii de mari dimensiuni în formă de stelă, au fost descoperite mai multe elemente, precum un cuptor, un fragment de rășniță, un nucleu și lame de silex, un străpungător din os, numeroase fragmente ceramice pictate, străchini și un vas-binoclu.

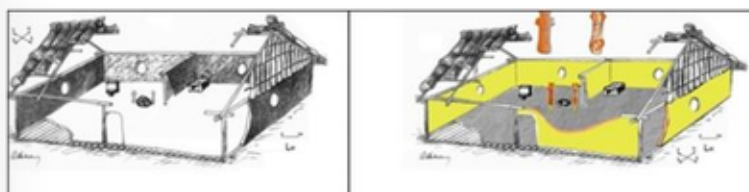
DESTINATE UNOR DIVINITĂȚI DIFERITE

În L61 (Locuința LXI), clădire din prima fază de locuire de la Trușești, au fost descoperite două mese și un altar, drept pentru care a fost considerată clădire comunitară cu scop cultic. Suprafața clădirii este de 60 m² (12 x 5 m), orientată est-nord-est – vest-nord-vest, cu deranjamente, mai ales în zona estică. Clădirea a avut două camere, fiind identificat un perete despărțitor în partea centrală, orientat nord – sud, pe axul longitudinal. În imediata vecinătate a peretelui fusese vatra (0,30 x 0,20 m). Cele mai interesante elemente din interior sunt cei doi idoli circulari cu capetele alveolate, amplasați la 1,5 m distanță unul de celălalt, care s-ar fi putut afla la o anumită distanță față de sol dacă ar fi fost amplasați pe stâlpi din lemn. Structurile din lemn, evident, nu s-au păstrat. La 1,1 m spre vest față de statui se menționează un fragment de altar direct pe pământ, fără detalii despre cum arăta, și un fragment de la o masă de cult, alături de

vecinătatea sudică a altarului, tot fără descriere. În plus, este precizată descoperirea unei plăci de cuptor cu perforații parțiale, alături de marginea nordică a clădirii. În ceea ce privește inventarul mobil sunt enumerate următoarele piese: o daltă rudimentară din corn, cinci vase fragmentare, dintre

Statui antropomorfe din lut descoperite în clădirile L60 și L61 de la Trușești

Clădirea L61, cele două variante de reconstituire grafică: statuile la nivelul solului (stânga) și statuile pe coloană (dreapta)

care două pictate, un recipient de decor adâncit și fără suport, două recipiente pictate de la vase-suport, trei suporturi fragmentare descoperite alături de vatră, un con mic din lut ars.

Elementele de cult sau cele non-funcționale monumentale apar în cinci dintre cele 93 de clădiri cercetate. Este posibil ca acele cinci clădiri cultice să fi funcționat în același timp sau să existe sincronisme parțiale în folosirea lor. Având în vedere faptul că acele cinci clădiri pe care le-am descris

nicio statuie asemănătoare cu o alta. Fiecare a fost realizată într-un stil diferit, cu un alt tip de reprezentare. Ceea ce constatăm este faptul că până când inventarul din cele cinci clădiri cu elemente monumentale nu este publicat exhaustiv, nu putem concluziona asupra unor diferențe în ceea ce privește reconstituirea unor posibile ritualuri desfășurate în interior. Cel puțin două din cinci clădiri cu scop de cult le putem clasifica drept sanctuare comunitare sau chiar temple ale comunității neolitice de aici. ■

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A TRANSILVÂNIEI

(Urmare din p. 42)

Bunuri culturale valoroase de această factură provin din fondul familiei Daicoviciu, fondul Alexandru Lapedatu, fondul Alexandru Vaida-Voevod, fondul Mihail Șerban, fondul Comisiunii Monumentelor Istorice din Transilvania. Sunt arhivate selectiv și documente din perioada de după 1989, care facilitează înțelegerea evoluțiilor politice și sociale din ultimele decenii.

PIESE UNICAT ȘI RARITĂȚI NUMISMATICE

Începuturile colecției numismatice a muzeului de istorie clujean se leagă de numele contelui László Esterházy, care, în anul 1842, a oferit viitorului Muzeu Ardelean câteva mii de piese

numismatice (printre care se numără și 149 de medalii napoleoniene), împreună cu 5.000 de florini pentru plata custodelui.

Pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea colecția numismatică a crescut prin donații generoase, achiziții din comerțul de antichități europene și descoperiri arheologice. În perioada interbelică ea a fost gestionată de Institutul de Studii Clasice din Cluj. După înființarea actualului muzeu clujean, în 1963, colecția numismatică s-a dezvoltat mai ales prin descoperiri arheologice și descoperiri întâmplătoare, iar după 1990 și printr-o serie de achiziții valoroase (cum ar fi staterii de tip Koson), respectiv prin donații ale Băncii Naționale a României (medalii de aur și argint) sau ale Monetăriei Naționale. În prezent, colecția numismatică cuprinde

peste 100.000 de piese, monete, medalii, plachete, insigne, decorații sau bancnote.

Ansambluri distincte din cadrul colecției de numismatică a M.N.I.T. sunt reprezentate de colecțiile Esterházy și Delhaes, care cuprind piese unicate sau mari rarități numismatice. Printre acestea se evidențiază medalii ale Casei de Habsburg, medalii napoleoniene, copia după piesa de aur a lui Mihai Viteazul de la 1600, medalia lui Constantin Brâncoveanu din 1713, monete romane, bizantine și medievale de mare valoare istorică, precum și monete și medalii transilvănene. Altă piesă emblematică este medalia care comemorează încoronarea împăratului Gonzaga Eleonora Magdalena (soția lui Ferdinand al III-lea de Habsburg) ca regină a Ungariei, la 6 iunie 1655, la Bratislava. ■

Vecinii Letoniei vin cu propriile revendicări în timpul Războiului de Independență al acestei țări (Magazin istoric, nr. 8 – 9/2022).

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ AL LETONIEI (1918 – 1920)

ĒRIKS JĒKABSONS

(Profesor, Universitatea Letoniei, Riga)

În timpul conflictului, și relațiile cu statele vecine au fost dificile, în primul rând din pricina pretențiilor teritoriale. Cooperarea cu Estonia, care se afla într-o situație politico-militară mai bună, a avut loc de la începutul anului 1919. Aceasta a ajutat la eliberarea unei părți din teritoriul Letoniei și a aprovizionat și direcționat Brigada de Nord a Letoniei. Un grup de cadeți estonieni a vizitat Batalionul 1 Separat Leton în Kurzeme la începutul anului 1919 și a și luptat alături de unități din Armata Sovietică a Letoniei într-o bătălie. Unități de voluntari finlandezi și danezi din armata Estoniei au participat și ele la eliberarea teritoriului Letoniei.

Cu toate acestea, atitudinea guvernului de tranziție al Letoniei și a Marilor Puteri după victoria de la Cēsis nu a fost pe placul estonienilor. Nu a ajutat nici refuzul guvernului leton de a respecta înțelegerea semnată de Jorgis Zemitāns, atașat militar al acestuia în Estonia, referitoare la frontierele dintre cele două țări, motivând că acesta își depășise atribuțiile.

Drept urmare, când forțele armate ale lui Bermond de la Riga au pornit la atac, estonienii și-au condiționat sprijinul militar, pretinzând compensații financiare și teritoriale imposibile pentru Letonia. Când au fost refuzați, și-au retras trenurile blindate din Riga. O parte din nordul regiunii Vidzeme a rămas sub controlul Estoniei până la începutul anului 1920, când o misiune diplomatică a Marii Britanii a mediat disputa. Un prim acord referitor la frontiere a fost încheiat în luna iunie.

SCHIMBURI DE FOCURI ȘI DE TERITORII

La finalul anului 1919, armata Lituaniei, care eliberase o parte din districtul Ilūkste, și-a exprimat hotărârea de a integra acest teritoriu în statul lituanian. Guvernul Lituaniei a declarat la rândul său că ar trebui să fie rediscutat statutul regiunilor Daugavpils și Latgale. Au avut loc discuții ample, iar în septembrie 1920 s-au produs și încăierări

armate. S-a ajuns la un acord în privința frontierelor abia în martie 1921, având loc schimburi de ambele părți, Letonia de exemplu cedând regiunea Palanga.

Au existat dispute teritoriale și cu Polonia, care, deși susținuse Letonia în timpul eliberării regiunii Latgale, a revendicat o parte din districtul Ilūkste. O unitate militară, condusă de generalul Stanisław Bułak-Bałachowicz, părăsise armata Estoniei cu intenția de a se alătura armatei Poloniei și a trecut prin Daugavpils în drumul său. A rămas însă pe

*Pavel Bermond-Avalov cu ofițeri
și preoți ortodocși în vara anului 1919*

loc în districtul Alūksne în Letonia de la finalul anului 1919 până la începutul lui martie 1920.

Existau semne că ar fi putut să aibă loc un diferend și cu Republica Populară Bielorussiană, ceea ce nu s-a mai întâmplat din pricina situației disperate în care se afla acest stat. Relațiile dintre cele două părți au fost la început dinamice, existând o misiune politico-militară bielorusă în Riga, însă au fost rupte unilateral de letoni când situația din Bielorussia s-a înrăutățit și au început negocierile de pace dintre Letonia și Rusia Sovietică.

O altă posibilă entitate statală din regiune a fost Guvernul Rusiei de Nord-Vest, o organizație anti-bolșevică condusă de generalul Nikolai Iudenici, ce își coordona acțiunile militare preponderent cu Estonia. Letonia a avut relații dinamice, însă foarte complicate

— și din motive militare — cu acesta. Legăturile au fost impuse de Marea Britanie, care recunoscuse între timp independența Estoniei și Letoniei. După ce armata lui Nikolai Iudenici a fost învinsă de bolșevici la Petrograd, Letonia a rupt relațiile cu această entitate.

SPERANȚA RENAȘTERII RUSIEI NE-BOLȘEVICE

Deși păreau să se afle în situații asemănătoare, Letonia, Estonia și Lituania (*Magazin istoric*, nr. 2 – 4/1992) au avut relații foarte complicate, fiecare parte având pretenții exagerate. O dovadă a fost faptul că toate trei au purtat negocieri de pace separate cu Rusia Sovietică, dar au și participat la conferințe comune la

Tartu (în toamna anului 1919) și la Riga (la Bulduri, la câțiva zeci de kilometri de capitala letonă, în august – septembrie 1920). La cea din urmă a participat și o delegație a Republicii Populare Ucrainene, ceea ce a evidențiat diferende mari, chiar interese conflictuale între părți, fiind astfel direct afectate procesele militare din regiune.

Atitudinea Marilor Puteri față de Letonia a fost neobișnuită, fapt care a jucat un rol important până în vara și toamna anului 1919. Pe de-o parte, presiunea misiunilor militare aliate a obligat Letonia

*Generalul Nikolai Iudenici,
fotografiat la 13 ianuarie 1916*

să semneze Armistițiul de la Strazdumuiža, un act extraordinar de dezavantajos, respectat până la finalul lunii august. Acesta trebuia să fie un precursor pentru un viitor Tratat de la Riga, care nu a mai fost semnat, menit să fie încheiat între statele baltice, Polonia și armatele anti-bolșevice ale lui Iudenici și Bermond, referitor la realizarea unui front comun împotriva Armatei Roșii.

Pe de altă parte, navele aliate au sprijinit cu bombardamente armata Letoniei și au suferit pierderi în timpul luptelor împotriva forțelor lui Bermond. Infanteria

*Soldai
din Regimentul
de Partizani
din Latgale*

*Întâmpinarea
soldaților letoni
la intrarea
în Riga, 1919*

marină britanică a manevrat artileria montată pe trenurile blindate letone. Franța și Marea Britanie au trimis misiuni militare în Letonia, chiar dacă nu recunoșteau încă independența acestui stat, ci sperau doar la renașterea unei Rusii ne-bolșevice.

Lady Muriel Paget a condus o misiune umanitară britanică, căreia i s-a adăugat o misiune politico-militară americană condusă de Warwick Greene (până în vara anului 1919). Statele Unite au trimis o Comisie a Departamentului de Stat în Letonia din toamna anului 1919, iar din aceeași perioadă au fost prezente mai multe organizații: American Relief Administration (Administrația Americană de Ajutorare), Crucea Roșie Americană, Young Men's Christian Association (care a activat și în România din 1919, sub numele de Asociația Creștină a Tinerilor). Au primit ajutor umanitar și civilii, și membrii forțelor armate.

CRIMA, UN RĂSPUNS CUVENIT?

Marea Britanie și Statele Unite au acordat un împrumut important guvernului de tranziție al Letoniei pentru a achiziționa

materiale de război, provizii medicale, precum și uniforme și încălțăminte pentru soldați. Faptul acesta a avut un impact enorm asupra capacității de luptă a armatei.

Războiul prelungit a provocat probleme grave în societate, inclusiv epidemii, o creștere a criminalității etc. Există dovezi că soldații germani, cei din forțele lui Bermond, dar și cei din armatele aliate – Estonia, Polonia și Lituania – au participat la activități criminale pe teritoriul Letoniei, unde s-au ciocnit interesele politice și militare ale tuturor acestor părți. Situația socială dificilă, strămutarea populațiilor și alte circumstanțe au afectat normele

Lady Muriel Paget

morale, agravând neînțelegerile și conflictele dintre diversele categorii sociale și etnice.

De la finalul anului 1918, forțele rusești roșii și albe au aplicat teroarea în țară, ucigând mii de oameni, inclusiv prizonieri, atât militari, cât și civili. Războiul a dus la o creștere nemaîntâlnită a crimelor, ceea ce inevitabil a avut un efect și asupra armatei. Percepțiile morale ale multor soldați și ale unei părți importante din populație s-au schimbat de-a lungul anilor de război. În timpul Războiului de Independență, autoritățile nu s-au mai ocupat de rata mare a criminalității. Mai mult, criminalii adesea nu se credeau răufăcători, ci considerau că faptele lor sunt o reacție la situația în care se aflau, răspunsuri cuvenite situației.

Soldații tuturor armatelor s-au făcut vinovați de crime, inclusiv cei din Armata Letoniei. Însă, proporțional, aceștia aflându-se în țara lor, alături de conaționali, au făcut mai puține decât cei din țările vecine sau din alte forțe armate aflate pe teritoriu străin. Iar în comparație cu evenimentele din teritoriile direct afectate de Războiul Civil din Rusia, este vorba doar de cazuri minore. După cum s-a întâmplat de-a lungul istoriei, crimele perpetuate de soldați asupra populației civile au fost cauzate de lipsa de provizii, de moralul scăzut și de lipsa pericolului vreunei pedepse.

PIERDERILE NERECUPERATE

Între 1918 și 1920, soldații letoni, inclusiv cei din minoritățile naționale ale țării, în acest context poporul leton, au luat armele, au făcut sacrificii mari,

*Tren blindat
estonian,
fotografiat
în februarie
1919
în apropierea
orașului Valgas,
Estonia*

demonstrând prin perseverență și hotărârea lor că erau pregătiți să aibă propriul stat, că poporul era pregătit să lupte și să sacrifice vieți ca să existe un stat independent al Letoniei. Războiul de Independență, alături de Primul Război Mondial au fost unele dintre cele mai importante și hotărâtoare procese din istoria Letoniei în prima jumătate a secolului al XX-lea. Au jucat un rol decisiv în toate aspectele vieții, transformând radical și definitiv ordinea teritorială, demografică, politică și socială.

Totodată, a fost un proces mai pronunțat decât în alte țări. În cazul Letoniei, este reflectat și în populația țării (astăzi există mai puțini letoni decât erau în 1914, un caz neobișnuit în Europa), dar și în soarta locuitorilor acestui pământ. Spre deosebire, de exemplu, de Europa de Vest, unde ostilitățile s-au încheiat în noiembrie 1918, procesele ce au afectat Letonia și populația

ei au fost practic de neseplat de Primul Război Mondial, la fel de complicate și de dificile, continuări în forma Războiului Civil din Rusia și a Războiului de Independență.

Schimbările și pierderile de populație din timpul Războiului de Independență au fost mai mici față de Primul Război Mondial, însă trebuie observată întoarcerea refugiaților și evacuaților în țara de baștină. În total, în jur de 4.000 de letoni au murit în luptă între 1918 și 1920 (inclusiv 3.000 de soldați din forțele armate ale guvernului de tranziție al Letoniei – ulterior, armata Letoniei). Între 7.000–11.000 de oameni au fost uciși în masacre perpetuate de participanții la război, în vreme

ce epidemiile ce bântuiau populația civilă și armatele au curmat 20.000–25.000 de vieți. În total, 32.000–37.000 de locuitori au pierit în timpul Războiului de Independență.

Letonia a suferit pierderi enorme în timpul Primului Război Mondial. Până spre mijlocul anilor 1920, când s-au întors majoritatea refugiaților în țară, au dispărut mai mult de 700.000 de oameni din teritoriul antebelic. Motivul pentru care au existat mai multe victime în comparație cu

*Retragerea trupelor letone
din Landeswehr
în fața înaintării bolșevice, ianuarie 1919*

țările vecine – Lituania și Estonia – este faptul că doar pe teritoriul Letoniei a trecut linia frontului vreme de mai mulți ani, ceea ce, alături de alte dificultăți, a avut grave consecințe socio-politice, inclusiv exodul unei părți importante a populației de la casele lor sau chiar din țară. Așadar, războiul prelungit nu doar că a însemnat deplasarea unei părți importante a populației – ajunși refugiați sau care s-au alăturat diverselor armate –, dar a și provocat grave pierderi de resurse umane. Pondere de 27% din populația Letoniei pierdută în război nu a fost recuperată nici în ziua de astăzi.

**În românește de
Andrei OPREA**

*Soldați
estonieni
pe front
în apropierea
orașului
Ārciems,
Letonia,
mai 1919*

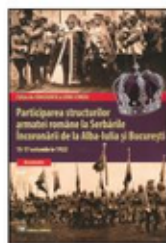

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Vasile Pușcaș – THE RIBBENTROP – CIANO DIKTAT, TRANSYLVANIA AND THE ROMANIAN – HUNGARIAN RELATIONS (1940 – 1944)** (translated from Romanian by Doina-Elisabeta Mihalcea)

Editura Școala Ardeleană, Fundația Transilvania Leaders, Cluj-Napoca, 2021, 374 pp.

● **PARTICIPAREA STRUCTURILOR ARMATEI ROMÂNE LA SERBĂRILE ÎNCORONĂRII DE LA ALBA-IULIA ȘI BUCUREȘTI. 15 – 17 OCTOMBRIE 1922 – DOCUMENTE** – (coordonatori: Ion Giurcă, Liviu Corciu)

Editura Militară, București, 2022, 372 pp.

● **Alessandro Vagnini – ROMANIA E ITALIA: UNA DIFFICILE AMICIZIA: 1914 – 1920**

Carocci editore, Roma, 2021, 293 pp.

● **Robert Bishop, E. S. Crayfield – MOSCOVA ÎNHAȚĂ ROMÂNIA. O MĂRTURIE OCCIDENTALĂ DIN ANII 1944 – 1947** (prefață de Matei Cazacu, traducere din limba engleză de Dan Criste)

Editura Corint, București, 2022, 347 pp.

● **Neculae Samoilă – CAIET DIN ARMATĂ** (ediție îngrijită și prefață de Luminița Cornea)

Editura Vatra Veche, Târgu-Mureș, 2022, 208 pp.

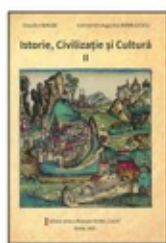
● **Constantin-Virgil Mihălcescu – SATELE COMUNEI BĂCLEȘ – MEHEDINȚI. PAGINI DE ISTORIE**

Editura MJM Craiova, Craiova, 2022, 279 pp.

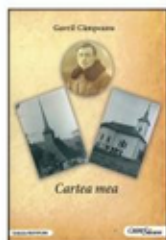
● **CASA REGALĂ A ROMÂNIEI ÎN CRONICILE „NEOFICIALE” ALE „MONITORULUI OFICIAL”: 1866 – 1877 – CAROL I – VOLUMELE 3, 4**

Editura Centrului tehnic-editorial al armatei, București, 2022, 730 pp. (vol. 3), 800 pp. (vol. 4).

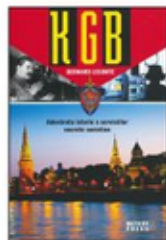
● **Claudiu Neagoe, Constantin Augustus Bărbulescu (editori) – ISTORIE, CIVILIZAȚIE ȘI CULTURĂ, II** (Universitatea din Pitești, Centrul de Cercetare Istorică, Arheologică și de Patrimoniu „Gheorghe I. Brătianu”)

Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2021, 270 pp.

● **Gavril Câmpeanu – CARTEA MEA. AMINTIRI ȘI GÂNDURI BUNE** (editori: Dănuț Pop, Mihaela Sabou, Gabriel Viorel Gărdan, Silviu Boha)

Editura Caiete Silvane, Zalău, 2021, 199 pp.

● **Bernard Lecomte – KGB: ADEVĂRATA ISTORIE A SERVICIILOR SECRETE SOVIETICE** (traducere din franceză de Mădălina Constantin)

Editura Meteor Press, București, 2022, 312 pp.

● **BULETINUL MUZEULUI MILITAR NAȚIONAL REGELE FERDINAND I / THE BULLETIN OF THE NATIONAL MILITARY MUSEUM KING FERDINAND I. SERIE NOUĂ / NEW SERIES 13**

Editura Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, București, 2015, 292 pp.

● **REVISTA DE CERCETĂRI ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE** (Muzeul Municipiului București)

Editura Oscar Print, Nr. 4, 2018, 424 pp.

MÂNCĂȚI MAI PUȚIN, PENTRU A AJUTA EUROPA

5 octombrie 1947, seara: pe ecranele aparatelor de televiziune din S.U.A. a apărut chipul preocupat al președintelui Harry Truman. Chiar dacă nu era pentru prima oară când un președinte era văzut la TV (antecesorul său, F.D. Roosevelt fiind cel dintâi conducător american imortalizat pe peliculă plimbându-se la Târgul Internațional organizat la New York la 30 aprilie 1939), transmisiunea în sine, în direct de la Casa Albă, reprezenta o mare premieră.

*Discursul televizat
al președintelui S.U.A. Harry Truman*

deasupra continentului european. Tocmai primise cu câteva zile înainte un raport extrem de îngrijorător de la specialiști, care trăgeau un serios semnal de alarmă. Trecuseră doar doi ani de la terminarea celei de a doua conflagrații mondiale, iar Europa, care dusesese greul războiului, se resimțea din plin.

Primul om în statul american a venit cu un discurs concis, direct și ferm. „Națiunile din Europa de Vest vor ajunge în curând la fundul sacului cu provizii. Ele nu vor reuși să treacă peste iarnă și primăvara viitoare fără ajutor – un ajutor generos – din partea Statelor Unite și a altor țări în care mâncarea nu reprezintă deocamdată o problemă. Știu că în inima lui, fiecare american simte că trebuie să ajute la prevenirea foametei și la înlăturarea suferinței printre semenii noștri din alte țări... Nevoia lor cea mai stringentă este hrana. Dacă pacea ar fi pierdută deoarece nu am reușit să ne împărțim rezervele alimentare cu cei flămânzi, nu ar exista un exemplu mai tragic în istorie a unei păci pierdute inutil.”

Și nu au fost doar simple cuvinte... Un întreg plan le-a fost prezentat conașionalilor. „Este unul simplu și direct. Poate fi înțeles și pus în aplicare de noi toți. Învățați-l pe de rost, repetați-l pentru a nu-l uita: 1. Nu consumați carne în zilele de marți; 2. Fără carne de pasăre și ouă în fiecare joi; 3. Puneți deoparte în fiecare zi câte o felie de pâine; 4. În localurile publice se vor servi pâine și unt doar la cerere”.

Mai mult chiar, o structură specială – un Comitet Cetățenesc pentru Alimentație – a fost creată pentru a încuraja prezervarea resurselor de hrană. În prima declarație publică, din 6 octombrie, a fost prezentat meniul special creat la Casa Albă pentru a se încadra în eforturile generale. Astfel, în ziua de marți, la prânz, Truman (a cărui pasiune pentru fripturi, în special de vită, era binecunoscută printre americani!) a servit un sufleu cu brânză, mazăre cu unt, roșii la grătar, budincă de ciocolată și un grapefruit, iar la cină: o supă, un somon la grătar, cartofi, fasole verde, vinete sote, salată și pișci. Pentru joi – la prânz o supă de porumb, ardei umpluți cu orez și ciuperci, fasole verde, morcovi glazurați și mere coapte; respectiv, seara: pepene galben, cartofi dulci copti, sparanghel, conopidă și salată verde.

Iar mesajul lui Truman a ajuns la americani. Ceea ce a urmat, a demonstrat-o cu prisosință. Alimentele colectate și trimise în Europa, cu ajutorul așa-numitului Tren al Prieteniei, plecat la 7 noiembrie 1947 din Los Angeles, au ajuns la copiii din Italia și Franța...

*Imagine din Germania
după război*

Cu toate că audiența inițială a fost una destul de scăzută, determinată în special de numărul redus de televizoare funcționale pe teritoriul american (istoricii estimează o cifră de aproximativ 44.000, concentrate în special pe coasta estică a S.U.A.), mesajul a avut un impact ulterior de proporții, fiind transmis totodată de cele mai importante stații de radio și preluat de presă.

Și asta în ciuda faptului că Truman li s-a adresat americanilor atacând un subiect care nu îi viza direct pe compatrioții săi: pericolul foametei care pânde

*Copii din Franța mulțumesc
pentru ajutorul trimis*

T.S.-S

„MAGAZIN ISTORIC 55 DE ANI“

Răspunsurile corecte pentru concursul dedicat aniversării a 55 de ani de la apariția revistei:

Seria I:

- 1) 10.000
- 2) Răscoala din 1907
- 3) 300 m x 300 m
- 4) Ludovic Reissenberger, conservatorul de antichități al Transilvaniei
- 5) Forma centralizată și monarhică
- 6) Modele de vase cu toartele împodobite cu figuri de animale
- 7) Thomas Herbert
- 8) Stolnicul Cantacuzino
- 9) Cel puțin 2.000
- 10) Schelete de păsări și ouă
- 11) Cuprul

Seria a II-a:

- 1) În apropierea satului Albești, în imediata vecinătate a cetății Callatis
- 2) 200 taleri
- 3) 3,4 cm
- 4) 14 zile
- 5) 1662
- 6) Un mozaic foarte frumos
- 7) 21.25 ora Elveției, 22.25 ora Bucureștilor
- 8) Crucea Meritul de Război
- 9) Copertat în carton și legat în piele neagră
- 10) Muldan
- 11) 2.000

Seria a III-a:

- 1) 12,5 m lungime și 7 m lățime
- 2) Mareșalului din Livland
- 3) 31 martie 1944
- 4) 25 de zile
- 5) De pe insula Csepel (oficiată pentru ostașii români răniți în luptele pentru eliberarea Ungariei)
- 6) Era grec (ortodox) și trăise mult timp printre turci

7) Generalul D. Dămăceanu

8) Tăria lor războinică și firea răzvrătoare împotriva ingerințelor imperiului

9) Rege

10) Dacă Ungaria ar voi să redea elementului românesc din Ungaria privilegiile avute sub Austria (înainte de regimul dualist)

11) O mafie similară cu cele din unele țări din America Latină

Seria a IV-a:

- 1) Paul Prall
- 2) „Poate numai cerul să facă vreo minune“
- 3) Diverse linii incizate
- 4) 30
- 5) Șezând pe scaun
- 6) 150
- 7) Tunuri de munte
- 8) Ali Yata, conducătorul partidului comunist
- 9) Aripă prinse pe spate
- 10) „Pușcați, pușcați, vitejilor!“
- 11) Oribilă

Seria a V-a:

- 1) Paris
- 2) Yang Tingyun
- 3) Zimnicea
- 4) „De-ar fi pâinea cât de rea, tot mai bine-n țara mea“
- 5) O lunulă, un pandantiv în formă de semilună
- 6) Regimentul 64 Infanterie
- 7) Rămâne stabil
- 8) Moldova
- 9) Balcani
- 10) Trei zile (12 – 14 decembrie 1916)
- 11) Construirea unui nou drum lângă orașul Portales

Intră în scenă (Magazin istoric, nr. 5 – 9/2022), acum, rușii (Moscova) și ucrainenii (din sici-urile de la vărsarea Niprului).

RUȘII ȘI UCRAINENII – UN SINGUR POPOR? ISTORIE, LEGENDĂ, POLITICĂ

ION BISTREANU

După campania victorioasă a mongolilor, toate principatele din Statul Kievean Rus' au fost nevoite să înceapă plata tributurilor impuse de invadator, dar și să depună jurăminte de supunere.

Prințul Iaroslav din Vladimir-Suzdal a fost primul care a jurat credință mongolilor, recunoscându-i-se de aceștia titlul de Mare Kneaz. Majoritatea prinților rușini au procedat similar. A fost ucis doar prințul de Cernigov, care refuzase să se predea; mai mult, ucisese solia mongolă care venise să-i propună capitularea.

După invadarea de mongoli a principatelor ruse din nord-est, principatul Vladimir-Suzdal este desemnat de mongoli cu strângerea tributurilor. Însă încep luptele pentru putere (inclusiv prin războaie locale și asasinat) între celelalte principate mai mici, în special Moscova și Tver. Învăgător va fi knezatul Moscovei („Țara Muscălească”, în cronicile românești), al kneazului Ivan I (poreclit Kalita/pușculița de bani, după ce a fost împuțernicit de mongoli să strângă birurile), recunoscându-i-se titlul de *Mare Kneaz de Moscova și Vladimir* și împuțernicit ca principal intermediar între mongoli și celelalte principate ruse din

regiunea de nord-est. Mai mult, rolul Moscovei crește odată cu permisiunea mongolilor ca mitropolia ortodoxă de la Vladimir să fie mutată la Moscova (1325), un ruten (recomandat inițial Constantinopolului de prințul Galiției, Daniel), fiind uns *mitropolit al Moscovei și al Întregului Rus'*. Începând cu kneazul Simeon cel Mândru (1340–1353), suveranii Moscovei își adaugă la titlu și sintagma *și al întregului Rus'*, împrumutată din titulatura mitropolitului și simbolizând „dreptul lor patrimonial” la întreaga moștenire a dinastiei Rurik.

Dominația mongolă va mai dura până spre sfârșitul seco-

Trei miniaturi (și în p. 68)
din codexul de manuscrise

„Lițevoi”,
exemplar unic,
pentru biblioteca țarului
Ivan al IV-lea, cel Groaznic,
cu evenimente
de la începutul lumii până în 1567:
Ivan al III-lea, „adunătorul
de pământuri”, capturează,
în 1478, ca pe un prizonier,
legat de sanie,
clopotul Novgorodului,
simbolul libertății orașului,
pe care îl duce la Moscova...

lului al XV-lea, când pe tronul Moscovei vine Ivan al III-lea (1462–1503) care, în 1485, își ia titlul de *Mare Kneaz al întregului Rus'*, doritor de a reface întreaga moștenire a Marelui Duce Vladimir cel Sfânt. A rămas cunoscut în istorie ca „adunătorul de pământuri”, trăsătură ce va deveni specifică următoarelor generații

... moartea lui Ivan I Kalita,
la 31 martie 1341...

de conducători ai Rusiei, până în zilele noastre. În câțiva ani, prin invadări, cumpărări, alianțe matrimoniale, a anexat Novgorod, Pskov și alte câteva mici principate, astfel că, la sfârșitul domniei sale, Moscovia (cum era denumită în statele vestice) va avea o întindere de cca două milioane km².

CINE A ADUS VULTURUL BICEFAL?

După moartea primei soții, la sugestia Papei Paul al II-lea, care spera să strângă legătura Moscovei cu Sfântul Scaun, se căsătorește cu Sofia Paleolog, nepoata lui Constantin al XI-lea, ultimul împărat bizantin. Această alianță matrimonială avea și un substrat politic, și anume dorința kneazului de a legitima pretenția Moscovei de a deveni „A treia Romă”, ca ultim bastion al creștinătății în fața catolicismului și islamismului, teză care, peste câteva decenii, va deveni un simbol al ideologiei „țaratului rus” („Două Rome au căzut. A

treia rezistă. Și nu va mai exista o a patra. Niciuna nu va lua locul țaratului nostru creștin!”, îi scria marelui kneaz Vasili al III-lea călugărul Filotei din Pskov). Ca zestre, Sofia a adus, printre altele, și vulturul bicefal, stema Imperiului Bizantin (ușor stilizată, va fi stema Imperiului Rus și, din anul 2000, a Federației Ruse). Ideea unei monarhii de drept divin, moștenitoare a Bizanțului, era răspândită în acea vreme în cercurile politice și ecleziastice moscovite. Pentru a se afișa ca succesor al împăraților Bizanțului, Ivan introduce la palat și ceremonialul bizantin. Uneori, în corespondențe, își asumă și titlul de țar. Simptomatice sunt – în opinia unor istorici – și visurile similare ale Sofiei: într-o mănăstire din Moscova se află un voal de mătase, cusut de Sofia, pe care, în loc de „Marea Kneaghină a Moscovei”, numele ei este brodat „Țarina de Țaregorodskaya”.

Croniciari și călători străini au

... și ceremonia de nuntă, din 1472,
a lui Ivan al III-lea
cu Sofia Paleolog, a doua lui soție
și bunica lui Ivan cel Groaznic

... și ceremonia de nuntă, din 1472,
a lui Ivan al III-lea
cu Sofia Paleolog, a doua lui soție
și bunica lui Ivan cel Groaznic

remarcat personalitatea Sofiei și chiar influența pe care ar fi avut-o asupra soțului. S-a susținut că decizia lui Ivan al III-lea de a nu se mai supune mongolilor ar fi fost luată în urma unui reproș al Sofiei: „Mi-am refuzat mâna unor prinți și regi bogați și puternici, pentru credință m-am căsătorit cu tine, iar acum vrei să ne faci pe mine și pe copiii mei tributari; nu ai destule trupe?”. Cert este că în anul 1476 Ivan al III-lea a refuzat să mai plătească tribut.

După dezmembrarea Hoardei de Aur, Ivan a reușit să stabilească relații pașnice cu celelalte puteri musulmane. Mai mult, în 1495, prin intermedierea Hanului Crimeei, Mengli I Girai, și-a deschis prima misiune diplomatică în străinătate, la Constantinopol. A căutat să se apropie de alte state, printre care și de Principatul Moldovei, unde a trimis o solie pentru a cere în căsătorie pentru fiul său pe Elena, una dintre fiicele lui Ștefan cel Mare (mama ei, Ovdotia, era fiica principelui de Kiev, nepot al Marelui Duce lituanian Olgierd). Din nefericire, Ileana Voloșanca, așa cum va fi cunoscută la Moscova, va cădea pradă intrigilor Sofiei Paleolog. Va muri în închisoare, împreună cu fiul ei, Dmitri, care fusese încoronat de Ivan al III-lea ca prinț moștenitor, la vârsta de 15 ani, dar dezmoștenit ulterior (*Magazin istoric*, nr. 5/2012).

Peste câțiva ani, urmașii la tronul Moscovei își vor lua titlul de țar (slavizat, de la cuvântul latin *caesar*), primul fiind Ivan al IV-lea, cunoscut în istorie ca „Ivan cel Groaznic”, care, din 1533, a purtat titlul de *Suveran, mare kneaz de Moscova și al întregului Rus* (государь, великий князь московский

*Controversatul
Boris Feodorovici Godunov
(miniatură de secol XVII)*

и вся Руси – gosudar, velikii knyaz moscovskii i vseia Rusi), iar din 1547 *Țar al întregului Rus'* (царь вся Руси – țar vseia Rusi), revendicând, practic, întreaga moștenire a Statului Kievean, deși parte dintre fostele teritorii ale acestuia se aflau în componența statului polono-li-

*Poloneza Marina Mniszech
sau Marina Vărăjitoarea,
cum i s-a spus,
cea căsătorită în 1606
cu falsul Dmitri I
(aici în rochia de la încoronare)*

tuian. A continuat politica de expansiune, dublând suprafața țaratului, de la 2,8 milioane km² până la 5,4 milioane km², mai mare decât a restului Europei.

Lui Ivan al IV-lea i-a urmat la tron Fiodor, poreclit chiar de tatăl său „Clopotarul“, datorită obiceiului acestuia de a urca în clopotnițe pentru a trage clopotele. Bolnav și, pe deasupra, fără nicio înclinație și pasiune pentru conducerea statului, el a lăsat toate grijile în seama cumnatului, Boris Godunov, care și-a pregătit terenul pentru a prelua conducerea țaratului după decesul lui Fiodor care, grav bolnav, orb și surd, a murit în 1598. Neavând moștenitori direcți, odată cu el s-a încheiat și dinastia Rurikizilor, una dintre cele mai vechi case regale din Europa, care s-a întins pe o perioadă de cca 700 de ani, respectiv 21 de generații în succesiune masculină.

Întrucât fratele mai mic al lui Fiodor murise într-un accident (deși mulți au bănuț că fusese asasinat chiar de Godunov), tronul a fost ocupat de Godunov. În timpul domniei acestuia a avut loc un eveniment deosebit de important în viața bisericii ruse. În 1589, la Moscova a venit Patriarhul Constantinopolului, care a acordat autocefalia mitropoliei din Moscova, mitropolitul Iov fiind ales primul Patriarh al țaratului Moscovit.

CEI TREI IMPOSTORI DMITRI

După moartea lui Godunov a urmat o perioadă confuză, numită „vremurile tulburi“, marcată de o foamete cumplită (care a provocat moartea a circa o treime din populație) și de o violență și prelungită criză a succesiunii,

cu trei uzurpatori Dmitri, care pretindeau tronul. Primul impostor Dmitri, prezentat de unii boieri drept realul fiu al lui Ivan cel Groaznic, care ar fi scăpat de tentativa de asasinat, era un fost călugăr, pe nume Grigori Otrepiev, cu origini necunoscute: Johan Widekind, istoriograful de Curte al regelui suedez Carol al IX-lea, scria că impostorul „era un om viclean, de origine, cred ei, valahă, dar alții cred că era italian (iar unii îl considerau evreu), ca vârstă și trăsături faciale, el semăna cu adevăratul Demetrius“ (Widekind se pare că îl confundă pe falsul Dmitri I cu cel de-al doilea impostor Dmitri, care în documentele acelei vremi era prezentat drept „evreul botezat Bogdanka“). Impostorul a fost instalat ca țar, s-a convertit la catolicism și s-a căsătorit *per procura* cu Marina Mniszech (fiica unui influent nobil polonez), cunoscută în Rusia ca Marina Vărăjitoarea. Însă, numai după câteva săptămâni, în urma unei revolte a moscoviților, nemulțumiți de prea strânsa apropiere de Polonia, Dmitri a fost împușcat, incinerat, iar cenușa a fost aruncată printr-o salvă de tun în direcția Poloniei. La scurt timp a apărut un al doilea impostor Dmitri (cunoscut ulterior ca „hoțul din Tușino“). Reintră în scenă Marina Mniszech, care își „recunoaște“ răposatul soț în acest al doilea Dmitri. După aventuri care au durat circa trei ani, este asasinat de un prinț tătar pe care îl biciuise în public. La trei luni după moartea sa, a apărut al treilea impostor Dmitri, care, sprijinit de un regiment de cazaci, a obligat nobilimea din Pskov să îi jure credință. A fost însă repede capturat, predat Moscovei și executat, în mai 1612.

Saga a continuat. Polonezii au

ocupat Moscova cu intenția de a numi un nobil polonez pe tronul Rusiei; orașul a fost incendiat, 7.000 de moscoviți au fost masacrați. Kneazul rus D. Pojarski și boierul K. Minin au organizat o armată de voluntari. În 1612 polonezii au fost învinși, iar la 1 iulie 1613 o adunare a rușilor (Zemsky Sobor), din care făceau parte reprezentanții a 50 de orașe, l-a ales pe Mihail Romanov (fiul de 16 ani al Patriarhului Filaret al Moscovei), *Țar, Mare Suveran al întregului Rus'* (Царь Михаил Федорович великий государь всея Руси) punându-se bazele dinastiei Romanovilor, care va dura până în 1917.

NOBILIMEA CATOLICĂ, ȚĂRĂNIMEA ORTODOXĂ

Principatul Halici-Volinia, care cuprindea Rutenia de sud-vest, fusese cucerit de mongoli în 1245. Principele Daniil, înțelegând că nu se poate opune invaziei mongole, a mers la hanul Batu, pentru a jura supunere și a obține *iarlâk-ul*, document care-i conferea dreptul de a-și conduce principatul. Cronicarul notează că a băut cupa de cumăs oferită de han, prin aceasta arătând respect și obediență; „de acum ești de-al nostru!”, ar fi exclamat hanul, oferindu-i în schimb o cupă de vin.

Deși a acceptat să plătească tribut mongolilor, principele Daniil a căutat stabilirea unor relații cu statele occidentale, în speranța că ar putea crea o largă alianță împotriva năvălitorilor din Asia. În 1246, pe când se întorcea de la hanul Batu, unde fusese pentru reînnoirea jurământului de credință, s-a întâlnit pe drum cu un trimis al Papei Inocențiu

Kneazul Dmitri Mihailovici Pojarski (gravură după un portret original de secol XVII), cel care, alături de boierul Minin și voluntari, a eliberat Moscova de polonezi, în 1612

al IV-lea. A sondat posibilitatea unei alianțe cu Papa, care a privit cu interes perspectiva unei eventuale extinderi a influenței catolice în fostele ținuturi ale Statului Kievean. După câțiva ani de negocieri, Daniil a primit

Țarul Mihail Feodorovici (1613 – 1645), întemeietorul dinastiei Romanov, rămasă la conducerea Rusiei peste 300 de ani

de la Papă sceptrul și coroana de „rex Ruthenorum”, cu latinizarea numelui său (Daniel) și al principatului (Galiția-Volinia), locuitorii fiind numiți ruteni. Daniel, ca rege, nu putea fi vasalul nimănui, iar dacă ar fi fost atacat, ceilalți regi europeni erau obligați să îi vină în ajutor.

Amăgit de noul statut și de încheierea unor alianțe matrimoniale cu Ungaria și Austria, Daniel a pornit o campanie împotriva mongolilor, însă casele regale europene nu au răspuns la bula papală privind crearea unei alianțe anti-mongole. Fără susținere, Daniel a fost învins de mongoli și, devenind din nou vasal al acestora, a fost obligat să lupte împotriva foștilor săi aliați, polonezii și lituanienii. Deși amenințat cu blesteme din partea noului Papă, a refuzat să mai admită misionari catolici și a rupt legăturile cu curia papală. Urmașii săi au continuat încă o jumătate de secol să se autointituleze regi ai Ruteniei. (Ulterior, coroana regală va fi păstrată la Pzremysl, în Polonia, apoi, în timpul ultimului război mondial, ascunsă într-un loc rămas, până azi, necunoscut).

În 1323 mor ultimii doi descendenți pe linie masculină ai principelui Daniel. Odată cu stingerea în principat a ramurii dinastiei Rurikizilor, Galiția-Volinia și-a încetat existența: Lituania a ocupat Volinia și Kievul (marii duci ai Lituaniei și-au luat și titlul de „conducător al Ruteniei”), iar Polonia a anexat Galiția.

Peste două secole, formarea, în 1569, a federației polono-lituaniene – *Rzeczpospolita* – a creat o serioasă problemă pentru populația rutenă de rit ortodox, majoritară în estul Lituaniei și în sud-estul Poloniei. Nobilimea rutenă, pentru a-și prezerva

Dimitrie Wiśniowiecki,
nobilul polonez de origine ruteană

privilegiile, s-a convertit relativ repede la catolicism, în timp ce restul populației, mai ales țărănimea, a rămas preponderent ortodoxă. Supusă unor privațiuni și sub amenințarea de a ajunge iobagi, mulți locuitori au fugit în „stepa sălbatică”. Unii se refugiau în stepa rusă (Slobodska), în estul actualei Ucraine, aflată sub stăpânirea țaratului Moscovit, care a cunoscut două rânduri de colonizatori: moscoviți care veneau pentru construcții de fortificații și coloniști agricoli ruteni, atrași de resursele regiunii sau care voiau să scape de condițiile dure sub dominația poloneză. În aceeași regiune (în special în regiunea Harkov) se vor așeza în 1711 și boierii refugiați în Rusia, împreună cu D. Cantemir. Alții se alăturau cazacilor din sici-urile zaporojene (așezări căzăcești înconjurate de fortificații din lemn), edificate încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Numele de cazac era derivat din cuvântul turc *kuzzak* („aventurier” sau „om liber”), menționat pentru prima oară într-o cronică ruteană din 1395. *Cazaci* (*kazaklar*) se

numeau și apărătorii frontierelor din Hanatul Kazanului. Căzăciimea trăia fie din angajarea pentru apărarea frontierelor, fie din invadarea și jefuirea așezărilor din Hanatul Crimeei, de unde adesea lua ostateci, vânzuți apoi în piețele de sclavi.

IVAN SERPEGA – O LUNĂ PE TRONUL MOLDOVEI

Toți cei care veneau în sici-uri erau admiși dacă doreau să devină cazaci, cu condiția de a fi ortodocși, indiferent de naționalitate. Trimisul polonez Pyasochynsky explica Porții, în 1601, că printre cazaci se aflau „polonezi, moscoviți, valahi [documentele vremii notează existența a cinci hatmani moldoveni], turci, tătari, evrei și oameni de toate limbile”.

Majoritatea sici-urilor s-a creat în zona de șes a Niprului. Cel mai mare a fost Sici-ul Zaporojean, construit la pragurile (poroghi – în limba slavonă, de unde și numele de Zaporojie) Niprului, pe insula Hortița, de Dimitrie Wiśniowiecki (zis Baida – „Cântărețul”, în folclorul ucrainean), nobil polonez de origine ruteană (*gente Rutheni natione Poloni*). A fost caracterizat de istoricul ucrainean M. Hrușevski drept „un aventurier de stepă, nestăpănit și cu largi viziuni”, care a „pavat calea spre Moldova pentru mai mulți lideri ai cazacilor, inclusiv pentru Timuș, fiul lui Bogdan Hmelnițki”, nu înainte de a încerca propria instalare pe tronul Moldovei. Într-una dintre pauzele între incursiunile împotriva tătarilor din Crimeea, a pus ochii pe Moldova, unde a venit cu o oaste de 4.000 de cazaci să ocupe tronul. Într-o

înceleștare la Suceava (1563) cu domnitorul moldovean Ștefan al VII-lea Tomșa, a fost învins, luat prizonier și predat otomanilor, care, după ce l-au torturat, l-au aruncat în cârligele de fier de pe zidurile de coastă ale Istanbulului, unde a agonizat trei zile.

Printre cazacii zaporojeni care au bătut la porțile Moldovei au mai apărut un hatman pe nume Ivan Serpega (zis Crețu și Nicoară, poreclit „Potcoavă” din cauza forței neobișnuite a brațelor; se spunea că îndoia o potcoavă cu mâinile) și fratele lui, Alexandru, care pretindeau a fi, după mamă (armeană, dintr-o familie pe nume Serpega), frați cu Ioan Vodă cel Cumplit. În fruntea unei cete de 300 de cazaci, „pe unii cu făgăduințe umplându-i, pe alții cu bani ungându-le ochii” (Grigore Ureche), Nicoară a reușit să ocupe tronul Moldovei, însă pentru numai o lună (noiembrie – decembrie 1577); amenințat de otomani, a fugit în Polonia unde, la cererea sultanului, a fost decapitat.

O soartă similară a avut și fratele lui, Alexandru, care a ocupat, tot pentru o lună, tronul lui Petru Șchiopul, dar a fost prins de otomani și tras în țeapă. În Ucraina, lui Nicoară Potcoavă, celebrat ca „erou ucrainean”, i s-au ridicat monumente, iar Taras Șevcenko i-a închinat poemul *Ivan Pidkova* (1840). În România, mai puțin cunoscut pentru faptele sale în acea lună de domnie, și-a câștigat o anume faimă prin romanul cu același nume al lui Mihail Sadoveanu, apărut în 1952, în care este prezentat ca vajnic luptător moldovean împotriva invadatorilor otomani.

(Va urma)

THEODOR PÂSLARU DEZAMĂGIRILE LUI NEAGU-NEGULESCU

TRAIAN D. LAZĂR

Ștefan, unul dintre prietenii cu care peregrinase prin Rusia în 1917 – 1918, i-a înlesnit lui Theodor Pâslaru, în 1924, la Constanța, o întâlnire cu Iuliu Neagu-Negulescu, după cum am văzut în numărul precedent al revistei. Pâslaru nu știa – sau nu consideră necesar să menționeze – că Neagu-Negulescu participase la Congresul de înființare a Partidului Comunist din România, a fost arestat odată cu delegații care votaseră aderarea noului partid la Internaționala a III-a Comunistă, deținut la Văcărești, dar eliberat după puțin timp (decembrie 1921).

În discuția ce urmează, Theodor Pâslaru află și ne relatează situația acestuia. A fost arestat din nou, probabil în 1922, după ținerea unei conferințe, la Ploiești, cu idei contra ordinii existente. Condamnat la cinci ani de închisoare, a fost grațiat după executarea a trei ani și i s-a fixat domiciliu obligatoriu.

Nemulțumit de modul în care conducerea partidului se manifestase după congresul din 1921, față de sine, dar și în problemele conducerii organizației, I. Neagu-Negulescu s-a distanțat de partid, de comunism, și a publicat, în 1923, volumul *Arimania* sau *Țara Bunei înțelegeri*, în care a expus, pentru prima dată în România, ideologia anarho-sindicalistă. Informația inedită din text este aceea că, în timp ce se afla cu domiciliu obligatoriu la Constanța, Neagu-Negulescu și-a scris memoriile. „Am înfierat în memoriile scrise ca român pe toți trădătorii clasei muncitoare din România.” Pe conducătorii de atunci ai mișcării comuniste el îi considera „vânduți, oameni de nimic și coruptibili”. A arătat celor prezenți cele 1.500 pagini și le-a citit unele pasaje. Se pare că volumul nu a fost tipărit și nu apare în bibliografia operei lui I. Neagu-Negulescu.

Această evoluție politică l-a determinat pe C. Titel-Petrescu (1888 – 1957) să scrie: „Printre cei mai înflăcărați adepți ai afilierii (la Internaționala a III-a, în 1921), în afară de câțiva vechi militanți, sugestați de spiritul grandios al revoluției ruse, se găseau mulți neofiti și câțiva agenți provocatori, bănuți ulterior a fi în solda Siguranței Generale: Rusch, G. Gheorgian, I. Neagu (Negulescu) etc.”

Organul de presă al Partidului Socialist din România relatează desfășurarea lucrărilor Congresului din mai 1921

Doream să aflu mai multe despre situația sa (a lui Neagu-Negulescu). Înainte de aceasta, îl întreb pe tovarășul Ștefan: „Nu cumva casa aceasta în care locuiește tovarășul Neagu-Negulescu e supravegheată de copiii Siguranței de aici? Sau poate chiar proprietarul e vreun agent plătit de Siguranță pentru a-i informa de orice mișcare ar face, să știe ei totul? Dacă e așa, uite ce facem, tovarășe Ștefan. Îți dau un bilet mic către tovarășul Neagu-Negulescu în care îl rog de a veni aici. Dumneata îți biletul în palmă, între degete. Iei o căldare în mână, pentru apă. Vecinii te cunosc. E ora două și jumătate, cred că se odihnesc. Așa sunt oamenii bătrâni, după masă, unu-două ceasuri, dorm. Odaia unde stă el o știi. Intri în curte, mergi direct acolo. Dacă nu te-a simțit nimeni îi dai biletul și îi spui încet: «Ești așteptat de tovarăși de la Ploiești. Sunt la mine, vis-à-vis.»

Noi, cei trei, ne-am dus în grădina casei tovarășului Ștefan. Acolo avea o bancă. Ne-am urcat pe ea. Se vedea foarte bine în curtea vecinului și cum procedează tovarășul Ștefan. Eram între pomii umbroși, feriți de privirile altora.

Ștefan a intrat în curte și s-a dus direct la geam. Acesta era deschis. A întins mâna și i-a dat biletul tovarășului Neagu-Negulescu și i-a spus ceea ce l-am învățat/i-am cerut. „Eu stau vis-à-vis, vă așteptăm să veniți, tovarășe profesor“. „Vin imediat, în urma dumitale!“ Ștefan nu și-a mai luat apă în căldare, nici nu a fost simțit de cei bătrâni. Așa că acest truc s-a prins de minune.

A venit tovarășul Ștefan și ne-a spus ce a făcut. El nici nu știa că noi văzusem totul, căci ne întorsesem și ne așezasem pe scaune, la masă, sub cireș. Când a revenit, Ștefan lăsase poarta întredeschisă.

După câteva minute a sosit și tovarășul Neagu-Negulescu. După ce intră, se uită puțin pe poartă, să observe dacă nu cumva l-a zărit cineva de pe acea stradă. Sigur, ca omul urmărit. Noi ne-am sculat de la masă ieșindu-i în față. Când mă vede pe mine, sărmanul de el, mă întâmpină cu strângeri de mâini și îmbrățișări frățești. Ne pupăm, apoi îi recomand pe rând pe toți tovarășii

Grup de activiști ai P.C.R. în 1922; printre ei: Gheorghe Stoica (x), Nicolae Popescu-Doreanu (xx) și Elena Filipovici (xxx)

de lângă mine, pe gazdă și copiii pe care i-a îmbrățișat, ca pe nepoții cei dragi ai lui. L-am poftit să ia loc pe scaun și l-am întrebat dacă dorește a lua o gustare cu noi. „Cu plăcere! Eu am stat la masa de prânz, însă nu vă voi refuza de a lua câte ceva, dar nu imediat. Momentan, bucuria mea e mare la vederea unor scumpi și neuitați tovarăși, ce mi-au făcut mult bine la nevoi. Apoi începem discuțiile“.

Eu îl întreb: „Când ai scăpat și cât timp ai stat închis?“ „Tovarășe Pâslaru, uite cum stau lucrurile. Eu am ținut o conferință la Ploiești, în luna aprilie [1922, probabil – n.n.], în sala Eliseu, pe Bulevard. A venit atunci multă lume, între care și profesori mulți. Printre aceștia s-a strecurat și șeful Siguranței Generale a Statului și un șambelan al Palatului Regal. Cine-i putea cunoaște? Și chiar dacă i-aș fi cunoscut, conferința trebuia s-o țin! Acest șambelan, un neamț, lacheu, Buholtz, a stenografiat cuvânt cu cuvânt cele vorbite de mine și apoi i-a dat (textul, notele) lui Bârzescu, șeful Siguranței din Ploiești, să nu mă scape din ochi și să mă aresteze. Ceea ce a și făcut! Apoi m-a dus la București. M-a cercetat acolo. Eu am spus adevărul și m-a pus să le fac un memoriu de cele vorbite. Nu am ascuns nimic. Dar ei au luat în considerație că am spus și cuvinte subversive ca, după zece zile, să mă trimită înapoi la Ploiești, după cum știi și dumneata. Apoi, după deținerea de acolo, m-au trimis aici spre judecare. Tot atunci, la câteva zile (distanță), îl mută pe Bârzescu la Constanța să mă țină de mână la procesul meu!

Dacă ar fi fost la Ploiești sau București, ar fi fost război mare, cu martori, dar aici la

„Comunismul”, broșură de propagandă
tipărită în aprilie 1921

Constanța n-a avut cine [să depună mărturie în favoarea acuzatului – n.n.] și s-a judecat aproape cu ușile închise. Eu m-am apărut singur, spulberând acuzațiile aduse de ei. Mi-au dat cinci ani de închisoare. Trei i-am făcut, mai aveam doi de ispășit. M-au grațiat de acești doi ani, însă cu domiciliu obligatoriu, de a nu părăsi acest oraș și a face viza la Siguranță în fiecare săptămână. Acum sunt ca o pasăre căreia i-ai tăiat aripile, să nu poată zbura, sau ca un cal împiedicat.“

„Am înțeles tovarășe Neagu! Dar acum, ce faci și cu ce te ocupi?” „Sunt funcționar la o agenție de export, engleză”. „Ești plătit mai omenește?” „Aș fi, dar e cheltuială în două părți. Soția și doi nepoți sunt la Iași, trebuie să-i întrețin, deși are și soția leafă, e profesoară, însă sunt două cheltuieli!” „Cât ai fost închis, ai fost ajutat de cineva?” „De colegii mei de la Iași.” „Dar din partea partidului? [comunist, întrucât fusese la congresul de înființare din 8 – 12 mai 1921 – n.n.]”

„Nimic! Nu vezi cum s-au destrămat toți? Singurul care a rămas ca stegar al ideilor marxiste este Alexandru Dobrogeanu-Gherea. E urmărit și el și, dacă nu pleacă din țară, va păți și el, ca și mine. Restul sunt vânduți, oameni de nimic și coruptibili! Unde sunt tovarășii din Comitetul Central: Popovici, Cristescu, Moscovici, Bălineanu, Marian, Flueraș, Jumanca, Grigorovici, Nestor și alții, se mai aude ceva de

ei? Au intrat la apă. Iată, panglicăria lor a dat finit. Muncitorimea a rămas ca o turmă de oi fără păzitor. Deși am fost închis ca un martir al unei cauze sfinte, nu-mi pare rău de acest sacrificiu, dar am înfierat în memoriile scrise ca român pe toți trădătorii clasei muncitoare din România și aș dori să vă arăt la toți unele pasaje scrise.“

„V-au îngăduit să scrieți?” „Da! Aveam celula mea separată și cu flori la fereastră.” „Noi, scumpe tovarășe Neagu, am înțeles totul.“

Dumnealui s-a sculat și s-a dus să-și aducă de acasă memoriile scrise [în închisoare – n.n.]. Până să vină el, le spun tovarășilor, ce am rămas cu ei: „Uitați-vă la el, om bătrân de peste 60 de ani, cum i se potrivește, cel puțin acestui om inteligent, cu zâmbet tineresc, uimitor și spontan, cu o privire sinceră și parcă întrebătoare, cu fața veselă și o manieră cuceritoare [acțiunea – n.n.] de a vorbi și de a asculta. Atenția cu care a urmărit răspunsurile noastre, a fiecăruia dintre noi, și însuși cercul întrebărilor sale, foarte precise, rapide și clare, pentru că el cunoștea mentalitatea fiecăruia și vădea o deplină înflorire a intelectului, vastitatea preocupărilor și concepțiilor. O curiozitate de om! Deși bătrân, părea în floarea vârstei, uneori chiar tânăr, [imagine – n.n.] accentuată de o autentică înțelepciune. Așa i se cere unui învățat și pătruns cărturar. Tovarășul Neagu-Negulescu are un cap cărunt, dar mai mult înălbit. Asta nu face decât să-i sublinieze strălucirea ochilor săi, stridenți și pătrunzători, care ne-au uimit pe toți. Zâmbetul său zglobiu, vioiciunea vorbirii sale cu pătrunderea celor expuse!” Ne-a uluit râsul său! Râdea molipsitor, cu capul puțin dat pe spate, făcând puțin haz și încrețindu-și nasul, așa cum fac copiii hazlii câteodată! Am observat la mai mulți intelectuali că așa știu să râdă ei. Dar mă refer la oamenii foarte buni, spontani, cu sufletul tânăr, uman și prietenos.

Eu i-am observat toate mișcărilor sale și orișice gesturi făcea mai deosebite, ca să-mi pot da seama [să-l cunosc – n.n.] mai bine, din trecutul de odinioară și din acest prezent. Acum, tovarășii cititori, poate ați fi curioși să aflați de ce am fost atât de atent la gesticulațiile lui la vorbire și la orișice gest făcut de el cu mâna sau cu capul? Acesta e un mare lucru pentru un om trecut prin școala vieții! Să observ ca nu cumva să aibă vreo mică deviere la bilă/cap din cauza surghiunului suferit prin diferite închisori. Acest motiv,

*Liderii comuniști
Gheorghe Cristescu
(stânga)
și C. Popovici
(dreapta),
în 1932*

tovarăși, a fost ca mai înainte solid și stăpân prin criteriul său. Își avea hotărârea în cuvintele sale bine chibzuite, clarvăzător al timpurilor ce vor veni mai înainte.

A sosit la noi cu manuscrisele sale, o capodoperă. Ne-a citit câte ceva din cele scrise de el în timpul deținerii în închisoare. Tot timpul ne-am simțit foarte bine. Într-o atmosferă degajată, simplă, veselă s-a stabilit contactul psihologic în cazul de față. Convorbirile s-au desfășurat cu participarea tuturor.

„Și acum, tovarăși dragi, nu doresc decât să mai trăiesc și să pot a-mi publica aceste memorii și altele, ce voi mai scrie. Acestea, toate, sunt de un real folos clasei muncitoare pe care o iubesc și fac parte din ea, fiind om [înstărit – n.n.] acum, dar din părinți și rude sărace din județul Iași [corect din județul Buzău – n.n.]. Demult doresc și nutresc de ani [speranța de a – n.n.] vedea aceste manuscrise scrise la mașină, peste

1.500 de pagini, să le pot publica într-un roman ce-i va zgudui pe toți și trezi din toropeala în care se află mulți, când vor citi cele scrise și pe înțelesul tuturor. Aceasta mi-a fost munca mea în acei ani tenebroși: opiniile despre artă, toate prin câte am trecut, tot ce-am înțeles în viața mea, concepția mea despre o lume nouă, umanitară. Nu aș fi vrut să trec prin viață fără să fi scris despre toate.“

Am avut o discuție între noi, lungă și veselă și sinceră. Toți eram bine dispuși. Ora s-a făcut șapte seara. Gazda, soția lui Ștefan, foarte primitoare, ne-a servit cu diferite dulciuri și prăjituri de casă, cu câteva sifoane și acum prepara pentru a ne servi cu masa de seară. Am rugat-o respectuos să nu se deranjeze. Avem mașină la ora opt, când vom pleca înapoi, la sanatoriul Clement Popescu [din – n.n.] Techirghiol. Și acest bătrân tovarăș [Clement Popescu – n.n.] este tot din Iași. El a donat [statului – n.n.], pentru muncitori, acest sanatoriu zicând: „Cu muncitorii l-am făcut, lor le las. Mie nimic nu-mi folosește, căci eu plec din această viață trecătoare.“

„Nu știi dacă-l cunoașteți, tovarășul Neagu și Ștefan! Dacă nu, vă rog poftiți de azi într-o săptămână, dumneavoastră cu toți, la noi, care cu toți vă așteptăm.“ Am mulțumit cuviincios tuturor de buna primire și am plecat satisfăcuți sufletește.

Techirghiol, Sanatoriul Ministerului Muncii (Clement Popescu)

(Va urma)

NAE IONESCU – MENTORUL GENERATIEI '27

MARIUS VASILEANU

În continuarea celor scrise în articolul precedent, voi stăruir aici asupra altor câțiva (potențiali) discipoli ai profesorului Nae Ionescu care s-au coagulat ulterior în gruparea Rugul Aprins.

Profesorul Nae Ionescu la biroul de acasă

Cu neputință de ignorat *atmosfera* în care s-au format și și-au trăit tinerețea membrii Rugului Aprins. Bună parte dintre aceștia fac parte din ceea ce, dacă nu mă înșel, scriitorul Dan C. Mihăilescu a numit generația '27. Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Constantin Noica, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mihail Sebastian și nenumărați alții fac parte din generația '27.

În privința lui Sandu Tudor (*Magazin istoric*, nr. 12/2017), avem o problemă, căci este născut în anul 1896, astfel încât intră la limită în această generație. Cu atât mai apăsător, în privința Mi-

tropolitului Tit Simedrea (*Magazin istoric*, nr. 8/2019), născut în anul 1886.

O IDEE CARE PLUTEA ÎN AER

Personalitate despre care am mai scris aici, Mitropolitul Tit Simedrea a fost cu adevărat un creștin autentic a cărui amprentă, de cele mai multe ori discretă, a fost esențială pentru Biserica Ortodoxă Română din veacul XX. Încă din anii 1926 – 1935, când era episcop vicar de București, Tit Simedrea a avut o activitate prodigioasă, dedicată în special tinerețului. Fiind îndrumător spiritual al A.S.C.R. (Asociația Studenților Creștini Români), episcopul Tit Simedrea s-a atașat în mod firesc la bună parte din activitățile acesteia.

*De la stânga la dreapta:
Emil Cioran,
Eugen Ionescu
și Mircea Eliade*

Spre exemplu, fără a fi în legătură directă cu asociația, câțiva membri ai acesteia care colaborau la ziarul *Cuvântul*, seria condusă de Nae Ionescu, s-au implicat într-o dispută publică foarte serioasă, numită „problema pascaliei”. Este vorba despre aducerea la zi a calendarului bisericesc, fapte și dezbateri aprinse petrecute cu precădere în anul 1929, ceea ce a atras câteva probleme canonice delicate, inclusiv stabilirea datei sărbătoririi Paștelui. Spre deosebire de ierarhii Sf. Sinod care au trecut cu o anume lejeritate peste subiect, intelectualii revistei *Cuvântul*, grupați în jurul lui Nae Ionescu, au făcut o adevărată campanie de presă, reclamând excesul de *aggiornamento* (înnoire) spre care era pe cale să alunece Biserica Ortodoxă Română a acelor ani, în siajul catolicismului. Adaptarea calendarului a fost doar una dintre probleme. Au scris despre aceasta în *Cuvântul* și viitori membri ai Rugului Aprins precum Sandu Tudor, Paul Sterian și Mircea Vulcănescu (*Magazin istoric*, nr. 11/2020). Replica Sfântului Sinod nu a întârziat să apară prin același episcop Tit Simedrea. Publicat în aceleași numere ale ziarului *Cuvântul*, articolele de răspuns ale lui Tit Simedrea se remarcă prin rafinament, prin eleganță și, mai ales, prin inteligență spirituală. Nu întâmplător, mai ales în mediile intelectuale ale acelor ani, lumea vedea în Tit Simedrea viitorul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

A fost Tit Simedrea un discipol al lui Nae Ionescu? Nicidecum. Erau în relații amicale, poate chiar prieteni – ceea ce nu era deloc puțin lucru. Astăzi se vorbește adesea despre influența pe care Tit Simedrea a avut-o la rândul său asupra mai tânărului său confrate Sandu Tudor. Și despre posibilitatea ca acesta să-i fi dat poetului și gazetarului Sandu Tudor ideea coagulării de la Mănăstirea Antim, care avea să poarte numele *Rugul Aprins al Maicii Domnului*.

În realitate, era o idee care „plutea în aer”, nu se poate stabili cu exactitate, cum am tot scris aici, cui îi aparține paternitatea. Cert este că și Sandu Tudor și Tit Simedrea au trăit în atmosfera generației '27, au și participat la o parte dintre activitățile acesteia, ceea ce este în mod clar un beneficiu reciproc: pentru fiecare în parte dintre aceste personalități, dar și pentru activitatea „generației” – termen asupra căruia s-a glosat și s-a scris îndelung în acei ani, mai ales grație lui Mircea Eliade.

Constantin Noica (stânga)
și Emil Cioran

RELATIE CU TOTUL ATIPICĂ

Un caz aparte este reprezentat de poetul, sociologul, economistul, filosoful Paul Sterian, despre care am scris cândva câteva pagini aici (*Magazin istoric*, nr. 5/2018). Acesta a fost un reprezentant de seamă al generației '27 și, totodată, un discipol clar al profesorului Nae Ionescu. În rubricile sale din *Cuvântul* a scris filosofie, sociologie, proză, a polemizat, a făcut recenzii etc. Ulterior, Paul Sterian, grație geniului său administrativ-economic, a fost trimis de statul român în postul de consul la Washington și New York.

Bun prieten cu Mircea Vulcănescu, au decis împreună ca între filosofie, literatură și artă – pentru care erau realmente dăruți, amândoi – și științele economice, să aleagă economie pentru că România avea nevoie exact de astfel de oameni calificați în acei ani. Și au performat ca economiști, amândoi.

Rezultă mai ales din cele două volume dedicate vieții și operei profesorului (Dora Mezdrea,

Nae Ionescu, biografia, Editura Muzeului Literaturii Române, 2015) relația foarte apropiată dintre Paul Sterian și Nae Ionescu. Luau masa împreună uneori, se întâlneau acasă la profesor, la restaurante ori în redacție.

De altfel, putem deschide o paranteză aici pentru a preciza că relația dintre Nae Ionescu și discipolii săi, majoritatea, membri ai generației '27, era cu totul atipică. Cum avea să procedeze și Constantin Noica cu Școala de la Păltiniș, relația dintre profesorul Nae Ionescu și discipoli era una de prietenie. Astfel, dincolo de științele economice, prietenul său mai tânăr, Paul Sterian, s-a remarcat de-a lungul vieții ca poet, prozator, gazetar și pictor. Paginile de filosofie scrise de Paul Sterian sunt puține și abia niște încercări. În pofida faptului că mentorul său era profesor de filosofie.

Ceea ce vreau să demonstrez prin această ultimă remarcă este că Nae Ionescu știa să plămădească în ucenicii săi exact talantul (potențialul) cel mai valoros. Este ceea ce remarcă și Mircea Vulcănescu în volumul său dedicat profesorului, *Nae Ionescu, așa cum l-am cunoscut* (Editura Eikon, 2009): „iscodirea posibilului închis în lucruri, adică împingerea lucrurilor la extrema lor limită de rezistență, trecerea lor de la ceea ce sunt la ceea ce pot fi, ori nu pot să fie“. Aceeași tendință spre explorarea ultimelor limite observă M. Vulcănescu și în cazul discipolilor pe care Nae Ionescu îi avea. Nu îndeajuns studiat, acest fenomen, care poate fi asimilat antropologiei religiei, îi aducea pe discipolii lui Nae Ionescu la explorarea

și, pe alocuri, chiar extinderea limitelor proprii. De aici și performanțele uriașe la care au ajuns bună parte dintre aceștia.

Chiar dacă în ultimii ani ai vieții profesorului, relația dintre acesta și Mircea Vulcănescu s-a mai răcit, Vulcănescu este unul dintre discipolii săi cei mai străluciți. Așa cum am mai subliniat, nu mă ocup aici de aspectele vieții politice – spațiu periculos în care,

din păcate, excesele și greșelile profesorului Nae Ionescu s-au oglindit ulterior în derivatele politice ale ucenicilor.

În aceeași lucrare dedicată profesorului, Mircea Vulcănescu mai notează: „Ambianța a jucat totdeauna, la Nae Ionescu, rolul de filtru al posibilităților în stare să le treacă-n stare de eveniment, de act. Analiza lui împingea fiecare lucru la maximum în direcția lui proprie. Și astfel, oameni, evenimente erau nu numai descoperiți irezistibil în resorturile lor, ci erau și împinși la actualizare, la faptă, în sensul epuizării tuturor virtualităților care zăceau într-însele. Pentru câți oameni n-a jucat, oare, Nae Ionescu rolul acesta de revelator al lor înșiși, de descoperitor de vocații ascunse, sau de retezător iremediabil de aventuri lipsite de vocație! Pentru câți n-a fost stâlp de îndreptar, și pentru câți n-a fost piatră de poticnire“.

O MODALITATE OPTIMĂ A DESPĂRȚIRII

Rămâne o pasionantă temă de istorie culturală această cercetare a ecourilor și reflexelor

declanșate de profesor în parcursul fiecăruia dintre discipoli. Cert este că în ceea ce privește aceștia câțiva, discipoli direcți sau doar apropiați și prieteni, precum viitorii membri ai Rugului Aprins (importanți, precum Tit Simedrea, Sandu Tudor, Paul Sterian și marginali, precum Mircea Vulcănescu și Octav Onicescu), amprenta naționalească este destul de vizibilă.

Dar vorbeam mai sus despre atmosfera anilor 1920 – 1930, adică acei ani în care s-au format viitorii membri ai Rugului Aprins. Ei bine, nenumărați alții dintre cei care aveau să ia calea Rugului Aprins – Alexandru Mironescu poate fi un exemplu – s-au format și au trăit atunci, cu excepția studenților Rugului Aprins, care abia se nășteau (precum Andrei Scrima, născut în 1925). Ceea ce vreau să spun este că indirect, chiar dacă nu au fost discipoli direcți, precum Al. Mironescu (*Magazin istoric*, nr. 1/2018), însuși faptul că au trăit în acei ani atât de puternic marcați de personalitatea lui Nae Ionescu a creat ecouri, valuri, de ordin spiritual, cultural, politic, care i-au amprentat. Fie și prin faptul de a respinge, de pildă, acțiunile

și activitatea politică plină de greșeli și gafe a lui Nae Ionescu.

Oricum, conștient de relativitatea oricărui demers, fie acesta și metafizic, profesorul subliniază undeva la un curs modalitatea optimă a despărțirii de maestru (reprodus de M. Vulcănescu la finalul volumului sus-amintit): „Fiecare dintre înaintașii noștri este un om mort pentru noi și nu ne poate sluji cu nimic. Când privim lupta metafizică, suntem singuri. Nimic din ceea ce a fost înaintea noastră nu ne ajută [...] Domnilor, să nu vă faceți iluzii, să nu credeți că dacă sunt de acord cu d-voastră acum suntem definitiv înțeleși. D-voastră, în măsura în care sunteți oameni vii, mă veți depăși pe mine și acordul de astăzi dintre noi – care poate să fie și din vecinătatea plăcută pe care o aveți, și din căldura de aci, și din lipsa de ocupație de afară, și din puținele preocupări lăuntrice –, acordul de astăzi este un acord factice; mâine nu va mai exista. Mâine mă veți depăși pe mine, chiar aveți datoria să mă depășiți, întrucât sunteți vii și întrucât eu trebuie să ajung la soluția absolută a felului meu de a vedea și trebuie să mor deci înaintea d-voastră”. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 noiembrie 2022, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

– Care era numele pietrarului plătit în 1550 de orașul Sibiu pentru a ridica un nou stâlp al lui Roland?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din august 2022 este:

„*Armata Roșie*”

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Marius-Vasile Bichis**, din **Sibiu**, jud. Sibiu.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2023.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

TUNETUL ȘI FULGERUL ÎN IMAGINARUL POPULAR

Dr. GEORGETA ROȘU

Fulgerele și tunetele sunt fenomene ale naturii care prin forța lor i-au speriat și uimit pe oameni de-a lungul istoriei și au stat la baza a numeroase legende și mituri păstrate în imaginarul popular. Ele au ca loc de desfășurare cerul nesfârșit și erau considerate dovezi ale existenței puterii divine, folosite de Dumnezeu în lupta cu Diavolul, duhurile rele sau oamenii care păcătuiesc.

Una dintre legende vorbește despre rivalitatea dintre Soare și Diavol, menționând că atunci când Diavolul îl supăra pe Soare, acesta îl frige cu puterea căldurii sale, scăpărând de mânia adunată, tunând și fulgerând. Când era prea tare ars de Soare, Diavolul arunca spre miazăzi nori groși și aducea apa din mare cu un ciur uriaș, ca să se răcorească. Așa apărea și ploaia pe pământ. În lupta cu Diavolul, Soarele a fost ajutat de Sf. Ilie. Acesta i-a tăiat cu spada cele 24 de aripi, în timp ce Palie, vizitiul său, îl ardea cu fulgerele (*Legende populare românești*, 2002). De aceea orice tunet și fulgerătură erau decodate de oameni ca lovituri date Necuratului. Altă legendă mărturisește că Dumnezeu era tot mai necăjit de ceea ce făceau Diavolul și duhurile rele și s-a apucat să răvășească întreaga natură pentru a-i găsi și pedepsi. A adunat norii negri pe cer și a dezlănțuit tunetele, iar cu fulgerele îi săgeta.

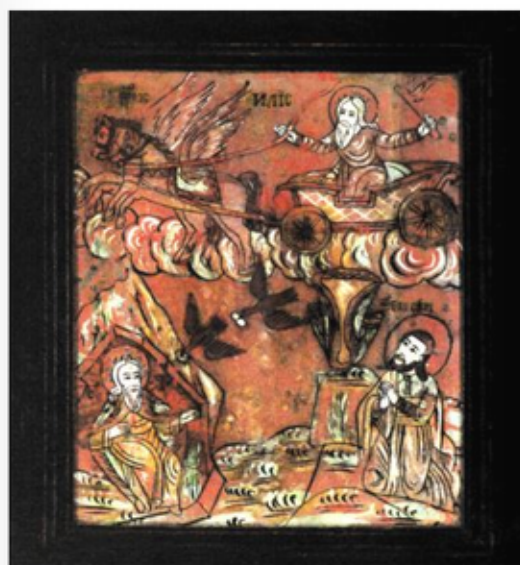
La Tecuci se credea că tunetele proveneau din țipetele acestora. Tot acolo se considera că fulgerul are mai multe limbi de foc cu care erau căutați păcătoșii în ascunzătorile lor, pentru a fi pedepsiți (Artur Gorovei, *Obiceiuri, credințe și*

La 3 iunie 1902, la ora 21.20, fulgerul a lovit Turnul Eiffel din Paris; este una dintre cele mai vechi fotografii care surprinde acest fenomen meteorologic în spațiul urban

superstiții ale poporului român, 1995). În același oraș se spunea că puterea acestor limbi de foc era atât de mare, încât trecea și prin pereții caselor „și l-au găsit pe un om sub pat și acolo l-au pedepsit”.

Omul din satul tradițional era speriat atât de puterea tunetului, cât și de lumina fulgerului. Se credea că fulgerul este „o săgeată care stă în pământ nouă ani și semăna cu un ciob de sticlă. Cine ar fi găsit-o o putea folosi pentru alinarea durerilor la naștere. Gravidei i se dădea să bea apa în care stătuse acest ciob pentru a naște iute ca săgeata” (Vasile Cărăbiș, *Tradiții și obiceiuri pe Valea Jaleșului*).

*Sfântul Ilie, icoană pe sticlă
din secolul al XIX-lea din Sebeș, Alba
(Colecția Muzeului Național al Țăranului Român)*

În sate din Moldova oamenii se închinau când tuna și fulgera și aprindeau lumânarea de la Paști, pentru a fi feriți ei și gospodăria lor de foc. În Tecuci se spunea că dacă tună și fulgeră toamna, Sf. Ilie se întoarce victorios din lupta sa cu Diavolul, însoțit de căruțele pline cu recolte de porumb.

Imaginarul popular a păstrat un calendar al prezenței și simbolisticii acestor fenomene naturale. Dacă tuna primăvara la Vaslui, era semn că ogoarele vor rodi și hambarele vor fi pline toamna. Dacă tuna și fulgera toamna la Iași, era socotit semn că primăvara va fi secetoasă.

Când cerul era brăzdat de fulgere și tuna iarna, oamenii erau îngrijorați, pentru că urma un an agricol secetos și foamete. În Bucovina, oamenii spuneau că dacă tună și fulgeră când încă nu s-a topit zăpada, va cădea grindină și vor fi distruse recoltele ogoarelor și livezile. Se mai credea că acela care aude primul tunetul trebuie să culeagă de pe jos câteva paie, cu ochii închiși. În Galați aceste paie erau bune să fie afumate pentru persoanele care aveau dureri de cap. În

*Fulger reprezentat
pe o monedă din bronz, Siracusa,
317 – 289 î.H.*

*Icoană inspirată din Vechiul Testament
și din tradiția românească,
Brașov, 1868; are în centru pe Sfântul Ilie,
care stă într-o trăsură trasă de doi cai de foc
(Colecția Muzeului Național al Țăranului Român)*

unele sate din Moldova se spunea că dacă tună și fulgeră de Sf. Gheorghe și Sf. Apostoli Petru și Pavel, se făceau recolte bogate de nuci („nuci fulgerate”; Simion Florea Marian, *Mitologie românească*, 2000).

În Teleorman oamenii credeau că dacă ploaia era însoțită de tunete și fulgere, dura mult și astfel pământul se răcorea și recoltele erau abundente.

Cine visa tunete și fulgere în Suceava era semn că va avea parte de o mare bucurie și veselie în casă. Tot în Suceava se credea că Sf. Ilie se plimbă pe cer cu carul său cu roți zimțate și că după ce tuna prima dată, melcii își schimbă cochilia (A. Gorovei). Dacă tuna și fulgera la începutul lunii februarie era semn că oamenii nu vor putea să facă în liniște arăturile de primăvară. Când ploua în luna mai, „se făcea mălai și ogoarele rodeau din plin” (Ion Ghinoiu, *Calendarul popular*).

Mentalul popular a păstrat numeroase proverbe și ghicitori despre tunete și fulgere. Se zice că: un cer senin nu se teme de fulgere; o toamnă cu multe tunete și fulgere prevestește o iarnă blândă; este mai bine să ai puțin tunet în gură și fulger în mâini; zgomotul ce ne vestește că ploaia acum sosește – tunetul; săgeata împăratului sparge casa dracului – fulgerul. ■

EXPUGNABILUL MAREȘAL VAUBAN ȘI INEXPUGNABILELE LUI FORTĂRETE

FLORENTINA DOLGHIN

În noiembrie 1896, aflat la Câmpina, la castelul Iulia Hasdeu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, filologul practicant al spiritismului, își nota: „Individul omenesc se renaște din timp în timp pe aceeași planetă, apărând ca o nouă persoană, tot mai perfectă și iarăși mai perfectă, dar conservând în eternitate aceeași monadă, aceeași chintesență, aceleași trăsături fundamentale“. Admirator al regelui Carol I, Hasdeu, „fără a da târcoale pe lângă Palat“ (ține să precizeze), se întreabă „care să fi fost oare personalitatea cea anterioară a providențialului nostru rege?“. Ea nu poate fi decât cea a mareșalului Vauban – crede el –, inginerul militar francez stins din viață de aproape 200 de ani. „Ce fel de om fost-a Vauban? Între Vauban și regele Carol este oare o conformitate de două persoane în aceeași linie individuală caracteristică? Pot fi ei oare una și aceeași individualitate? Ca ostaș, Vauban a fost cel mai mare fortificator al Franței. Ca om politic, Vauban se preocupa mai cu seamă de economia statului și de libertatea religioasă. Ca particular Vauban era independent și iertător totodată, independent față de îngâmfatul Ludovic al XIV-lea; el permitea propriilor lui subalterni de a-i vorbi cu francheță, deși cei mai mulți, caractere mici, nu cutezau din servilism, disprețuiți de el însuși; iertător pentru dușmanii personali, el uita vrăjmășia [...] Am uitat a mai adăuga că el era foarte cumpătat și știa totdeauna a lucra la timp, înțelept și rece ca datoria.“

Portretul lui Sébastien Le Prestre de Vauban (1633 – 1707), mareșal al Franței (pictură anonimă, școala franceză)

Născut la 15 mai 1633, la Saint-Léger-de-Fourcheret (departamentul Yonne, din centrul Franței), azi Saint-Léger-Vauban, în familia unui mic nobil, Sébastien Le Prestre de Vauban are un parcurs de viață așezat, cuminte. Luptă inițial, în 1651, în armata prințului de

Condé, în timpul Frondei, contra suveranului francez. Robust și plin de viață, cu replici rapide și inspirate, este remarcat de ministrul Jules Mazarin, și el de origine modestă, și, doi ani mai târziu, tânărul Sébastien trece de partea Regelui Soare. Definitiv, până la moarte.

MAI MULT PRAF DE PUȘCĂ, MAI PUȚIN SÂNGE

Este deosebit de înzestrat pentru matematici, drept care vreme de 15 ani, sub autoritatea cavalerului Louis Nicolas de Clerville (1610 – 1677), inginer

și profesor de matematici, dar și comisar general al fortificațiilor, învață meserie. În 1655 obține brevetul de inginer al regelui, apoi organizează cu inteligență toate asediile întreprinse de Franța. La 25 de ani Sébastien Le Prestre are deja trupul brăzdat de multiple răni, vitejia și competențele lui pe câmpul de luptă atrăgând aprecierea și respectul lui Mazarin, omul cu atât de multă influență asupra lui Ludovic al XIV-lea. În august 1667, Lille-ul asediat este în numai nouă zile în mâinile suveranului. Grație inginerului său, în principal, care dă o lovitură de maestru, conduce singur asediul, după planul propriu. De altfel, durata asediilor este preocuparea centrală a lui Vauban. El vrea să cruțe viețile oamenilor, ceea ce înseamnă asedii scurte, de numai câteva zile, concepute în detaliu. De atunci inginerul experimentează cu succes noi metode tehnice de atac pentru a organiza numai asemenea asedii. „Ardem mai mult praf de pușcă, vărsăm mai puțin sânge“, obișnuiește să scrie în cărțile lui de artă militară.

La moartea lui Clerville,

*François Michel Le Tellier,
marșal de Louvois,
ministru de Externe
(1672 – 1689),
adeptul unei diplomații
în forță*

Lille, regina fortărețelor, opera inginerului

Vauban, la 44 de ani, devine mareșal și comisar general al fortificațiilor. Sub ordinele marchizului de Louvois, organizator al armatei franceze, secretar de Stat pentru Război, dar din 1672 și ministru al Afacerilor Externe, repară și înalță numeroase bastioane la toate frontierele terestre ale Franței, din nord până în Franche-Comté și Pirinei, iar sub îndrumarea lui Jean-Baptiste Colbert, secretar de Stat al Marinei din 1669, la toate frontierele maritime ale țării, pe malurile Mării Mânecii, Atlanticului, Mediteranei. După moartea și a lui Colbert (1683), și a lui Louvois (1691), rămâne interlocutorul direct în materie de fortificații al lui Ludovic al XIV-lea, un rege care pe patul de moarte recunoaște că „a iubit prea mult războiul“. Vauban răspunde singur în fața suveranului. Când englezii atacă coastele Britaniei, în 1694, și

Flandrei, în 1706, inginerul le opune o apărare de nepătruns. În 1703 este făcut mareșal al Franței, distincție ce îl impune la Curte.

De-a lungul întregii cariere, 25 de ani numai în calitate de comisar general al fortificațiilor, mareșalul inginer militar conduce 48 de asedii (atâtea își revendică el, dar există autori care îi atribuie 53), dintre care 20 (sau 30, după unii) în prezența monarhului. De opt ori este rănit grav. Pentru Franța secolului lui Ludovic al XIV-lea, Vauban rămâne personajul emblematic în materie de artă militară, așa cum în dans este Lully (*Magazin istoric*, nr. 9/2022), în comedie Molière (*Magazin istoric*, nr. 5/2022), în tragedie sunt Corneille și Racine, în fabulă La Fontaine, în arhitectură Mansart, în arta peisagistică Le Nôtre.

ÎN LUNG ȘI-N LAT PRIN ȚARĂ

Inginerul, constructorul care a înconjurat regatul cu o „centură de fier“, strategul, reformatorul, consilierul regal Sébastien Le Prestre de Vauban este însă și el om. Arhivele nu

Marly, reședința regelui Ludovic al XIV-lea, a cărei construcție a început în 1680

ni-l dezvăluie cu generozitate, pentru că scrisorile lui private sunt foarte rare, iar agendele rămase rețin parcimonios îndeosebi audiențele la rege. Altfel foarte dese. Adnotările personale lipsesc. Ceea ce nu înseamnă că nu se pot emite aprecieri despre ce fel de om a fost: un gentilom atașat valorilor nobilimii tradiționale, ne spune ferm Michèle Virol, o autoare franceză, profesoară de istorie modernă, semnatară unui volum intitulat *Louis XIV et Vauban* și a foarte multor articole consacrate vieții mareșalului.

Inginerul disprețuiește viața de Curte, jocurile frivole practicate acolo, ipocrizia, intrigile, neseriozitatea. Anturajul regal este un mediu steril, anost, în care femeile își arogă poziții pe care nu le merită. Vauban pare de-a dreptul misogin. Este căsătorit, din 25 martie 1660, cu Jeanne Le Pelletier d'Aunay, care avea 20 de ani când au întemeiat familia (el 27) și era orfană de mamă. Este femeia pe care inginerul o socotește demnă de rangul de soție, dar el manifestă un oarecare interes, chiar sentimente tandre, și pentru alte doamne de la Curte, alături de care îl putem găsi uneori în saloanele pariziene. Așadar, nu este

deloc o cetate inexpugnabilă, ca fortărețele sale.

Ce-i drept, la largul lui se simte mai ales pe șantier, în tranșee, și mai puțin în anticamerele de la Versailles. Este obișnuit cu viața în condiții de călătorie și de război. Adesea, cum singur spune, „își face tabără de noapte sub boscheți“, dar preferă precaritatea, improvizarea, acest etern nomadism momentelor când trebuie să-și îmbrace ținutele de Curte, să-și pună perucile, pe care le găsește prea lungi, să-și suporte dantelele, care, după părerea lui, ar trebui supuse unor taxe. De la Nancy, în aprilie 1673, îi scrie lui Louvois că timpul lui se consumă alergând de pe un șantier pe altul, întocmind schițe peste schițe la lucrările în construcție, îndrumându-i pe cei care urma să le pună în aplicare.

Asediul Naumur-ului, din iunie 1692 (ulei pe pânză, de Jean-Baptiste Martin, 1659–1735; se află în Castelul Versailles)

Însoțit de opt până la zece apropiați, inginerul, pentru a-i construi fortificațiile terestre și maritime, străbate în lung și lat regatul, din Alsacia în Alpi, de la Mediterană la Pirinei, de la Atlantic în Flandra, trecând adesea prin Capitală. Și pe la Curte. Unde femeile i se par a avea întotdeauna și dintotdeauna un rol nefast. La senectute le recomandă nepoților „să se ferească de vin și de femei, ca de cele două mari obstacole ale vieții, cele mai primejdioase. Femeile îți duc la ruină trupul, sufletul, starea de bine“.

În cele două reședințe preferate ale lui Ludovic al XIV-lea, Versailles și Marly (la 7 km de Versailles), unde este adesea convocat și invitat, cel mai tare îl irită pe sobrul inginer rivalitatea dintre metresele regelui. Nu acceptă ca politica statului să fie influențată de aceste animozități. Consideră femeile prea impulsive, prea impresionabile pentru a interveni în arta guvernării. „Nimic nu este mai inoportun și mai periculos decât femeile, uneltesc continuu sau cer, și Dumnezeu știe dacă cererile lor sunt îndreptățite, dar în mod cert știu să folosească toate mijloacele pentru a-și atinge scopurile, nu fac economie la a-și etala farmecul în fața celui pe care vor să-l câștige“.

Oricum el este profund atașat instituției căsătoriei, nevoii de a avea „o femeie pe placul tău“. Pentru un bărbat, spune el, cinci lucruri sunt importante: sănătatea, pâinea coaptă, libertatea, prietenii buni și femeia pe placul lui. Dar femeia al cărei spirit să nu aibă nicio tangență cu puterea, cu politica.

Castelul de la Bazoches, în Burgundia, construcție din secolul al XII-lea (modificată și amenajată de Vauban între 1675 și 1707) și cabinetul de lucru din castel al inginerului

RECOMANDĂ CĂSĂTORIA

Antoine Dupuy-Vauban, nepotul marelui Vauban, primește la 2 octombrie 1704 o scrisoare, în ajunul zilei când devine mai mare peste orașul Béthune, scrisoare care conține și învățăminte despre ipocrizia căsătoriilor. Vauban îl îndrumă pe Antoine cum trebuie să-și caute viitoarea aleasă a inimii. Cu rațiune și măsură. Sunt cele două principii pe care i le sugerează. Nu mult mai târziu el își complimentează nepotul pentru alegerea făcută: „Ai o soție drăguță, care are mai multă rațiune decât am crezut. Îmi pare foarte cinstită și atentă cu sarcinile pe care le are de îndeplinit.” Dar nu uită să-i atragă atenția tânărului că

trebuie să aibă grijă să separe spațiul domestic, unde femeii trebuie să i se ceară sfatul, de cel al funcției sale oficiale, unde „nu trebuie lăsată să se amestece pentru nimic în lume”. Care este indicat a fi modul ei de comportare, în opinia marelui Vauban? „Să fie dulce, onestă, amabilă și civilizată cu oamenii care vin să o vadă; să nu-și etaleze orgoliul, suficiența; să fie agreabilă cu oamenii de calitate, de caracter, mai ales cu femeile, animale dificile, care nu iartă nimic”.

S-ar zice că domnul Vauban cunoaște structura feminină. De la soție, înainte de toate. Jeanne d'Aunay, verișoară cu el, dar îndepărtată, nu frecventează Curtea. Își îndeplinește cu artă desăvârșită îndatoririle menajului, știe să facă față momentelor când trebuie să-și reprezinte soțul, gentilomul de țară, la ceea ce constituie viața religioasă a comunității, reuniunile pă-mântului, sărbătorile agricole, administrează măiestru castelul familiei și celelalte proprietăți, arbitrează conflictele dintre oameni, strânge dările, dă sfaturi

la bine și la necaz. Are trei copii cu Vauban, dar numai două fete supraviețuiesc. Un băiețel moare. De când familia se instalează în castelul din Bazoches (în Bourgogne), viața lor comună dacă ajunge să aibă o durată de vreo 20 de luni. Jeanne e suferindă, nu poate călători. E prea obositor. În castelul Bazoches a și murit.

Deși corespondența dintre soți nu s-a păstrat defel, se poate intui că discreta doamnă a fost cu adevărat pe placul lui Vauban. Nu au încheiat o alianță nesăbuită. „Femeie bine făcută și de moravuri bune, mai de-

Marie-Angélique Guérin de Tencin (c. 1674 – 1736), „frumoasa Angélique”

grabă decât dota ei”, asta trebuie să aleagă un bărbat, îl sfătuiește el pe un tânăr în prag de mariaj, o femeie care să compenseze defectele morale sau fizice ale mirelui, să fie o bună gospodină, capabilă să crească copiii și să administreze bunurile casei.

Deci Vauban nu este un misogin. El crede în conviețuirea lungă cu o femeie, recomandă căsătoria pentru coloniștii din America, pentru soldați, care astfel nu mai dezertează pentru a fugi la familii și nu mai strică menajul gazdelor.

„FRUMOASA MEA REGINĂ“

Și acum altă fațetă a marelui. Un codicil secret la testamentul lui, întocmit la 24 martie 1702, cu cinci ani înainte să moară (s-a stins de pe urma unei vechi bronșite cronicizate) menționează numele a cinci femei care afirmă că au avut un copil cu Vauban. Mareșalul nu tăgăduiește, dimpotrivă, pentru a-și simți conștiința curată, alocă sume egale de bani fiecăreia dintre ele. Mamele sunt o văduvă, o domnișoară Poussin, pe care a frecventat-o la Paris în 1685 și 1686, o doamnă de la Motte, soție a unui căpitan de infanterie care lucrează la fortificații la recomandarea inginerului și pentru care intervine și pe lângă rege să fie înnoobilat (agendele lui depun mărturie), domnișoara Baussant, din strada Saint-Vincent din Paris, unde locuiește și el din 1701, și o doamnă irlandeză, doamna Districh, care trăia în Franța „părăsită de soț“.

Este viața unui om care și-a petrecut mult mai mulți ani la Paris și la Lille decât în familie. O anume doamnă de

Lannes, soția unui ofițer din Compiègne, este și ea sedusă de inginerul militar. Numele ei se păstrează în arhive. Ea se plânge că îl iubește și că a fost abandonată pentru o altă femeie, care nu este decât „victima ambiției d-voastră“, scrie doamna. Această dragoste a lui Vauban aparține cercurilor de la Curte, iar doamna de Lannes știe că agitația de acolo nu este un mediu propice pentru un om de știință, pentru un constructor, care are nevoie de liniște pentru a-și face corect meseria. La un moment dat, după moartea soției, Doamna de Maintenon îi sugerează mareșalului o partidă pentru căsătorie, pe frumoasa domnișoară de Villefranche. Ultimei metrese a lui Ludovic al XIV-lea cei doi i se par potriviți.

Vauban nu vibrează deloc la ideea acestui mariaj. În mintea lui este o altă femeie, „frumoasa Angélique“, din familia Guérin de Tencin, pe care o cunoaște la Grenoble în 1692, când ea avea doar 18 ani. Când Angélique se căsătorește, în 1696, cu un anume Augustin de Ferriol, acesta o lasă liberă să se instaleze la Paris. Vauban îi face acolo multe vizite, se mută chiar

în apropierea locuinței ei din Montmartre, iar corespondența dintre ei, aflată la Biblioteca Municipală din Lille și pusă la dispoziția istoricilor de aceeași autoare, Michèle Virol, atestă o mare dragoste a inginerului pentru această doamnă, cu 40 de ani mai tânără decât el. La 12 octombrie 1701, aflat la Fontainebleau (are deja 68 de ani), „cerșeste“ vești despre ea, numind-o „frumoasa mea regină“.

Există și o complicitate intelectuală între cei doi, dovadă cadourile pe care le alege pentru ea. Îi oferă o lucrare a academicianului Antoine de Furetière, *Dictionnaire universel* (1690), care îl concurează pe cel al Academiei Franceze. O anunță chiar că va primi cele 82 de volume ale lucrării *La République des Lettres*, un rezumat istoric a tot ce se petrece pe lume. Acesta este „un mic dar“, îi scrie el. Scrisorile doamnei de Lannes lasă să se înțeleagă și că mareșalul a avut mare succes la cele despre care spune că ruinează bărbații, „trupul, sufletul, starea lor de bine“. Nepoții au primit sfaturi de la un bunic dolidora de experiențe personale. ■

ATAC FULGER (Criptografie: 10, 6, 5, 6)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului MIHAIL KOGĂLNICEANU, din nr. 9/2022

PROPASIREA-LEGI-ATAT-I-EVE-
EVITATA-VOTURI-APUS-NL-GOGA-
-ADI-AUA-INCA-O-TSA-YT-SRD-
-ZIARE-ECE-A-MEC-IR-UNIC-E-
-HURMUZAKI-UNIRE-CATEA

Soluția jocului CAVALEREASCĂ, din nr. 9/2022

ÎN BĂTĂLII ÎNVING CUIRASIERII
(IN-BA-T-A/L-II-IN-V-IN-G/CU-IR/
A-SI-ER-II)

UN FOTOGRAF AMBULANT PRINTRE SUDIȘTI ȘI NORDIȘTI

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

*Georgie, fotograf de front, se întreține cu fotograful de studio
(foto: Adrian-Silvan Ionescu; A.S.I.)*

Campania 1862 – pardon, 2022 – din Războiul Civil american sau Războiul dintre State, ori Războiul pentru Independența Sudului (termeni preferați de sudiști), care s-a derulat, ca de obicei, la Walldürn, în Baden-Württemberg, în vacanța de înălțare, a fost un nou eveniment care a prilejuit întâlnirea vechilor prieteni îndrăgostiți de istorie, de vremurile apuse și de reconstituirea lor în cele mai mici amănunte.

După un drum lung și obositor, am poposit într-o după-amiază pe întinsa pajiște unde fusese stabilită tabăra. Ne-am prezentat sergentului responsabil cu încartiruirea și ne-a arătat unde să ne așezăm. Se însera, așa că ne-am grăbit să ne ridicăm cortul și să ne aranjăm culcușul. Ne-am bucurat că am găsit o mare cantitate de paie, nu ca în alți ani, spre a ne umple sacii pe care aveam să dormim, ca moi și calde saltele.

Un frumos apus de soare înroșea zarea, iar focurile pâlpâiau, vesel, în câteva părți ale taberei. Nu departe, sub un mare umbrar, sclipeau felinare

și lumânări și se auzeau glasuri voioase. Acolo se afla „inima” taberei, punct de întâlnire și de înfrățire al soldaților în repaus: taverna! Înarmați doar cu recipientele de tablă, câni sau ibrice, cu un volum de 500 ml – echivalentul unei halbe de bere –, ne-am alăturat restului trupelor care se bucurau de vedere, indiferent de culoarea uniformei și de grad. Acolo nu mai erau colonei, căpitani, sergenți majori sau soldați de rând, ci doar prieteni care ciocneau stacanele și își povesteau noutăți din vremea de când nu se mai întâlniseră.

Noi, valahii, eram patru la număr: doi veterani ai multor

campanii (inclusiv Gettysburg; *Magazin istoric*, nr. 3/2014) și doi recruți care îmbrăcau prima dată uniforma gri a Confederației. Niciunul dintre ei nu era însă un „puf”, adică recrut abia sosit la unitate, pentru că aveau deja experiența altor conflicte armate, din alte epoci, în care luptaseră cu bărbăție, dar pentru Războiul Civil erau încă „greenhorns”. Noi, veteranii, nu mai încetam să le dăm explicații. Le arătam unde trebuie puse, pe centiron, cutia pentru capse și baioneta, cum se fixează banduliera cartușierei la spate, pe dreapta, sub centiron, iar traista de merinde și plosca pe șoldul stâng. La

instrucție i-am îndemnat să-și tragă ciorapii de lână peste pantalon pentru ca, în marș, să nu intre în bocanci pietricele sau nisip și scaieți.

Componența companiei noastre din Regimentul 7 Georgia era schimbată față de anii trecuți. Nu mai aveam aceiași subofițeri și ofițeri. Și nici dintre vechii camarazi nu am mai întâlnit prea mulți. Unii se mutaseră în alte unități, alții trecuseră în retragere, pentru vârstă sau pentru invaliditate. Dar, sub drapel, îți faci repede noi prieteni. Lângă noi își pusese cortul doi olandezi simpatici. Mai încolo era Bruno, un soldat înalt, cu mutră nostimă, surâzătoare, hâtră, într-un amestec de Buffalo Bill și Till Eulenspiegel – cu plete, mustață în furculiță și barbișon blonde –, ce purta o pălărie cam obosită, cu bor ridicat în față și decorată cu o panglică de piele pe care erau ținute monete, nasturi și *conchos* strălucitoare și în care erau înfipite o pană mare de gâscă și una de corb. Pusese pe coama cortului său o placă de lemn cu textul „Red Monkey. The Tavern in the field”. Desenase deasupra chiar o maimuțică roșie spre a fi cât mai explicit.

A doua zi, la orele 07.00, un sergent a dat deșteptarea bătând cu o lingură într-o cratiță de tablă. În câteva minute s-a auzit comanda: „Seventh Georgia... roll call [apelul]!” Din corturi s-au arătat soldații, în ținute neglijente, cu chipuri somnoroase, frecându-se la ochi. Unii

Inspeția corturilor (foto: B. Iorga; B.I.)

erau în cămași, alții cu pătura sau mantaua pe umeri și cu boneta de noapte, în culoare stridentă, pe cap. Ne-am așezat după înălțime și sergentul a făcut apelul. Apoi i-a dat raportul locotenentului, care sosise și el. Ni s-a comunicat programul: la orele 08.30 adunarea pentru instrucție de companie, apoi o pauză urmată de instrucția de batalion și, după prânz, plecarea la luptă. Ni s-a dat timpul necesar să ne facem toaleta și să luăm un mic dejun frugal. La 08.20 sergentul a strigat, imperativ: „Seventh Georgia... fall in [adunarea]!” Toți am alergat, cu întregul echipament și armament. Am fost încolonați și scoși pe câmp, la instrucție. Am avut norocul unei temperaturi potrivite, nici prea cald nici prea răcoare, cer acoperit, care

nu permitea razelor să ne pârlească, nemilos, ca altădată. Am deprins „școala soldatului”, apoi s-a făcut instrucție de tragere. După o oră de pauză s-au făcut manevrele de batalion; am primit ordinele chiar de la noul comandant, un tânăr locotenent-colonel, înalt, cu ochii albaștri și chip deschis, prietenos. Ordinele erau

date în engleză, după regulament, dar dialogurile, explicațiile și comentariile cu subalternii se duceau în germană.

După aceea, întreaga cânt și confederați – a fost adunată pentru a ne fi făcută demonstrație de focul devastator al artileriei. Un tun a fost încărcat cu mitralii și s-a tras asupra unui manechin din cârpe, umplut cu paie, așezat la vreo 50 m distanță. Când s-a ridicat fumul de după executarea focului am constatat că manechinul fusese pur și simplu spulberat: zdrențe din cămașă și mănunchiuri de paie erau răspândite peste tot în jur. Între timp, începuse să burnițeze. La terminarea demonstrației ne-am refugiat sub cort, să ne ferim de averse. Aceasta nu a durat mult,

dar umezeala deja ne pătrunsese. Am auzit însă chemarea „Seventh Georgia... fall in!” și a trebuit să ne încolônăm pentru a merge la luptă. Soarele apăruse și o briză alungase norii. Era iar timp frumos!

Am avut vreo trei ciocniri cu trupele nordiste, care s-au încheiat nedecis. Lupta s-a

Taverna (foto: A.S.I.)

terminat tocmai când nori groși, negri, se apropiau de câmpul nostru, amenințatori. Au început să cadă stropi grei, rari, apoi din ce în ce mai deși. Dar locotenentul nostru, imperturbabil, nu a schimbat ritmul marșului de întoarcere în tabără. Mai mult, odată ajunși, a trebuit să facem front în fața lui și abia după aceea ne-a dat ordinul de rupere a rândurilor. Aceasta este adevărata disciplină militară chiar și pentru soldații de duminică!

Afost doar o ploaie scurtă, de vară. După ce s-a oprit a ieșit un soare torid. Iar noi ne-am apucat să curățăm armele, fiindcă pulberea neagră corodează oțelul. Cu apă caldă, frecaam interiorul țevii cu bucățele de cârpă prinse de vergea până ce pe pânza albă nu mai apărea niciun pic de negreală de la praful de pușcă. Sergenții ne-au inspectat armele spre a se asigura că sunt curate. Apoi, comandantul de batalion, însoțit de ofițerii subalterni și de subofițeri, a făcut inspecția corturilor. Ne străduisem să facem ordine în interior, să ascundem sub saci orice articol al vieții moderne (genți de voiaj, sticle cu apă minerală, hârtie igienică, îmbrăcăminte contemporană). Pe pătură erau aranjate toate efectele și echipamentul militar suplimentar. Locatarii stăteau de-o parte și de alta a intrării, cu arma la umăr, și salutau pe superiori când aceștia se apropiau. Foaia cortului fiind ridicată, comisia își arunca privirea înăuntru și comenta corectitudinea și ordinea aranjamentului sau... o critica.

Acesta a fost ultimul moment oficial al zilei. Erau orele

*Inspecția
focului
(foto: B.I.)...*

17.00 așa că ne-am pregătit masa cerând voie camarazilor care aveau grijă de focul de la capătul alciei noastre să ne încălzim niște conserve de fasole, deșertate într-un ceaun. Lângă noi, la același foc, un camarad mult mai riguros în reconstituirea vieții soldatului de acum 160 de ani, își prăjea într-o tigaie înnegrită și slinoasă niște făină amestecată cu apă și câteva bucățele de slănină. Aceasta era alimentația simplă și deloc hrănitoare a trupe...

Apoi ne-am alăturat întregii suflări la „clubul” taberei, sub umbrarul tavernei. Acolo am întâlnit mulți prieteni vechi pe care nu-i văzusem în seara anterioară. Raymond Rammeloo, fostul nostru sergent din urmă cu 10 ani, avansat între timp locotenent, a venit să ciocnească o halbă cu noi. Aflând că unul dintre recruții valahi,

Chris, este muzician și a adus o tobă cu el, s-a oferit să-l învețe semnalele specifice bătând cu degetele în blatul mesei. Camaradul nostru, cu ureche fină, le-a deprins imediat și a doua zi le-a reprodus, absolut corect, spre bucuria tuturor.

Dimineța următoare a fost însoțită și senină, foarte potrivită pentru luptă. Era planificat să ilustrăm o mică înclăștare din Virginia, din anul 1862, bătălia de la Stafford, rămasă indecisă. Ajungând la liziera unei păduri, ni s-a ordonat să ne strecurăm printre arbori și măcăniș. De acolo, am surprins din flanc pe inamic și am deschis focul. Nordiștii au ripostat, cu energie, și a trebuit să ne retragem, căci începuseră să avanseze spre desiş.

Puşca Enfield mi s-a blocat de vreo câteva ori. Se înfunda lumina (dispozitiv pe care se

*... și instrucție
de front
(foto: A.S.I.)*

*În așteptarea
dușmanului*

fixează capsă de aprindere a prafului de pușcă), dar am reușit să o desfund cu un ac de siguranță. Din grabă, din neatenție sau din excitația produsă de luptă – neobservând că o dată nu luase foc –, am turnat pe țevă o încărcătură în plus de praf de pușcă. Bubuitura a fost extrem de puternică, la fel și reculul care mi-a produs o vânătăie de circa 10 cm pe umăr și braț, exact de forma patului armei. După aceea am fost plasați în rezervă și am stat vreo două ore la umbră.

Apoi liniștea a fost ruptă de câteva salve de artilerie. Bateria se afla chiar lângă noi. Federalii ne-au luat cu asalt poziția. Ne retransasem în spatele unor garduri de lemn. A trebuit să ne retragem și am ocupat o nouă poziție în pădure. Dintre arbori, iar am surprins pe inamic cu focul nostru rapid și l-am obligat să se retragă.

Lupta s-a terminat pe la orele 14.00 cu asaltul federalilor asupra unei redute cu pereții foarte abrupti unde se concentraseră sudiștii. Înclinația fiind atât de mare, mulți nu s-au putut cățăra acolo, mai ales cei corpolenți. Fortificația a fost cucerită până la urmă, cu urale, de nordiști.

Cu toții eram extenuați. Efortul fusese destul de mare cu atâtea manevre, cu pas alergător, răspândirea pe câmp în tiraliori, adăpostirea după accidentele naturale ale terenului sau pătrunderea în desișurile pădurii, printre tușiuri cu ghimpi și măcănișuri ce-ți lăsaus amintiri usturătoare crestate în pielea mâinilor și a obrazilor. După ce ne-am tras puțin sufletul, prăvăliți pe taburete sau pe sacii cu paie, am decis să mergem, cu armament cu tot, la un fotograf care auzisem că-și ridicase cortul în

zona „comercială” a taberei, lângă tavernă și vivandiere.

Am găsit locul. Era un cort mai amplu, cu laborator bine izolat pentru prepararea plăcilor în întuneric total. „Studioul” era amenajat în spatele cortului, în aer liber, între corzile care întindeau pânza, pentru a beneficia de lumină naturală. Un scaun era așezat în dreptul unui desig care oferea un fundal neutru, întunecat. De sub cort a apărut un tinerel excesiv de slab, cu plete până pe umeri și o pălărie cu bor larg. Ținea în mână o placă de sticlă pe care s-a apucat să o degreseze, cu alcool. Folosea procedeul colodiuului umed, iar clișeul trebuia să fie perfect curățat înainte de a fi acoperit cu soluția fotosensibilă. Aici se executau ambrotipii: negativul obținut nu era copiat pe hârtie fotografică, în mai multe exemplare, ci era oferit clientului, așezat pe o bucată de hârtie sau de catifea neagră, astfel imaginea căpătând calitățile unui pozitiv.

Cu multă solitudine și volubilitate, tânărul fotograf s-a scuzat că are alte solicitări, deja programate, și ne-a rugat să revenim după 45 de minute. El nu ținea seama de culoarea uniformei sau de statutul modelului: nordiști și sudiști, ofițeri și soldați erau serviți în egală măsură. Ne-am mai plimbat pe la tarabele din preajmă și ne-am refăcut, cu o bere, hidratarea scăzută de efort. Apoi, până să ne vină rândul, am privit pe clienții de dinaintea noastră, cum erau aranjați în poză și cum maestrul stabilea claritatea, ascuns sub o draperie neagră, privind prin obiectivul camerei de mari dimensiuni, așezată pe

*Fotograful
la lucru
(ambele
foto: A.S.I.)*

trepied. Apoi le spunea celor din poză să nu se miște, iar el dădea fuga în cort și se întorcea, tot alergând, cu clișeul plasat într-o ramă pe care o introducea în aparat și apoi îndepărta, pentru câteva clipe, capacul de pe obiectiv, numărând, în gând, secunde necesare expunerii. Extrăgea rama, bine

acoperită spre a nu voala imaginea latentă ce se formase pe suprafața fotosensibilă a sticlei, și dădea fuga în cort spre a o developa. După câteva minute, reapărea, cu aer victorios, vânturând în mână bucata de sticlă, de pe care curgeau picăturile apei cu care fusese spălată, și o așeza pe o pânză neagră, pe masă, spre admirarea beneficiarilor fascinați. Toți se buluceau să vadă rezultatul și să laude măiestria tânărului. Camaradul nostru valah, Georgie, care în timpul confruntărilor armate își făcuse meseria de fotograf de front – semănând destul de bine ca talie și desime a bărbii cu Alexander Gardner, celebrul autor al iconografiei Războiului Civil –, s-a întins la vorbă cu tânărul și silful confrate pe teme tehnice. Noi l-am grăbit să-și încheie dialogul, fiind nerăbdători să fim imortalizați în ținutele noastre de campanie.

În sfârșit, ne-a venit și nouă rândul. Am luat poza potrivit: eu, ca mai vârstnic, așezat, iar cei trei camarazi, în picioare, cu mâinile sprijinite pe arme. Tinerelul a zorit pasul între cort și aparat, fluturându-și pletele în vânt. Dar rezultatul nu a fost prea reușit: imaginea era subexpusă, unul dintre camarazi avea chipul total întunecat,

Noroc cu aparatele moderne de fotografiat!

ca un militar de culoare din Armata Confederației, deși nu era cazul. Meșterul și-a recunoscut greșala și ne-a invitat mai târziu, spre a relua ședința de poză.

Pe la orele 18.30, când soarele strălucea în nuanțe oranj la o suliță deasupra orizontului, ne-am reîntors la fotograf. Nu ne mai luasem armele, doar cartușierele și baionetele, iar Chris toba, cu care se mândrea. Meșterul mutase „studioul” pe un dâmb din afara taberei, unde avea mai multă lumină. Tocmai avea drept clienți un cuplu tânăr: fata se așezase, comod, pe scaun, iar băiatul în picioare. Le-am atras atenția că, în codurile de poziționare ale secolului al XIX-lea, *totdeauna* bărbatul era așezat, iar femeia în picioare, cu mâna pe umărul său. Râzând stânjenți de ignoranța lor, cei doi s-au conformat și au schimbat locurile.

În sfârșit, nu mai erau alți clienți, așa că meșterul s-a putut ocupa de noi. Neavând puștile, lăsate în cort, eu am scos din teacă marelui „Bowie knife” pe care toți soldații îl aveau la brâu ca armă de autoapărare în lupta corp la corp, Chris își avea toba, iar Little Mike împrumutase barda

pentru spart lemne a fotografului pe care o ținea pe piept, ca un tomahawk indian, arborând o expresie feroce, în vreme ce Georgie, cu zâmbet afabil, își pusese mâna la piept, în celebra poză a lui Napoleon. Am rămas împietriți până ce fotograful a făcut du-te-vino, în pas alergător, între

aparat și cort, pe apreciablea distanță de vreo 50 m. Placa a fost impresionată și el a fugit în laborator să o developeze. Am coborât de pe deal și am așteptat developarea. Dar și de data aceasta rezultatul nu a fost satisfăcător: ambrotipul așezat pe fond negru avea zone clare și zone tulburi, precum și umbre ireale pe chipurile noastre. Făstăcit de un nou eșec, tinerelul s-a scuzat și ne-a invitat a doua zi, pentru că intensitatea luminii de după-amiază târzie deja scăzuse. Am plecat dezamăgiți de acest nou rateu și ne-am zis, ca Jacques Fatalistul al lui Rousseau, că „era scris în stele” să nu avem un ambrotip de pe câmpul de luptă.

Am pornit, cam triști, spre tabără. Dar, pe drum, ne-am întâlnit cu sergentul Fred Petermichl și camarazii săi, alături de care luptasem în antioarele campanii. Ne-am îmbrățișat cu afecțiune și, aflând că de câteva zile intrasem într-al șaptezecilea an de viață, a ținut să ne cinstească din mica sa ploscă de buzunar. Ne-am recăpătat buna dispoziție între prieteni atât de calzi și îndatoritori. Ne-am așezat la povești până s-a lăsat întunericul. Era doar ultima noapte în tabără. ■

MENIU DE INTELECTUAL

Am studiat hrana exprimată în calorii ce necesită diferitelor categorii de oameni sănătoși, am văzut diferențierea ce există între un sedentar (intelectual) și un muncitor cu palmele ori cu o muncă excesivă; rămâne de stabilit că pentru muncitori nu numai că necesită o hrană abundentă, dar, mai ales abundentă în carne – carnea este aceea care dezvoltă musculatura individului, forța, energia, violența chiar: ceea ce, din contra, e puțin favorabilă culturii, aptitudinilor artistice ori științifice.

Intelectualului îi trebuie o hrană bogată în legume verzi, dulciuri, fructe coapte, pâine, puțin vin și ca nutriție 150 – 170 gr carne, pește, carne de păsări, ouă, lapte și alte alimente cu digestie ușoară; morcovi, carote [morcovii fragezi și mici – *n. red.*], orez, cartofi, conopide, sparanghel. Ciupercile ori legumele în grăunțe (fasole, bob, mazăre) în mai mică porție. Câteva condimente aromatice: cafea, ceai, vanilie.

Această cumpătare este cu atât mai necesară, cu cât acești oameni care zilnic lucrează cu spiritul ori cu imaginația nu fac în general niciun exercițiu fizic. Ca regulă generală pentru nutriția categoriei intelectualilor este să se evite tot ceea ce se digeră greu – cămurile prea abundente, legumele prea amidacee [cele care conțin amidon – *n. red.*].

Din punct de vedere intelectual, regimul vegetarian favorizează lucrările de imaginație și de meditație [...].

Dăm mai jos o listă de mâncare pe o zi de vară:

Dimineața: cafea cu lapte, cu trei cuburi de zahăr și două cornuri sau pâine albă prăjită ori neprăjită (intelectualilor și celor care digeră greu le merge mai bine cu pâine neagră).

Instalația inventată de Atwater pentru studiile privind metabolismul la efort

La ora 10 a.m.: o cafea neagră sau nimic. (Această băutură a intelectualilor are multă activitate asupra sistemului nervos deșteptându-l, e contrarie alcoolului care amortește, adoarme; ea e o contra a beției; lucrează deopotrivă asupra inimii și mușchilor, mai e și digestivă, dar numai luată caldă, după masă).

La prânz: supă de vacă – o farfurie adâncă, până la cercul calotei sale; ochiuri făcute în unt, pe pat de spanac; friptură de pui cu salată de castraveți, pâine, prăjituri uscate (biscuiți; pentru lenți și intelectuali, zahărul are o influență aparte asupra creierului; indiscutabil că mai toți intelectualii apreciază dulciurile și, din acest punct de vedere, se apropie de copii); vin (prin cercetări științifice, Atwater [Wilbur Olin Atwater, 1844 – 1907, reputat chimist nord-american, recunoscut pentru studiile privind nutriția umană, creatorul așa-numitului „system Atwater“, prin care se calcula energia degajată de fiecare aliment în parte – *n. red.*], stabilește că într-o alimentație bună, alcoolul în mici doze are putere preservativă asupra albuminoaselor; în doze moderate, vinul e aliment reparator, o băutură tonică, un excitant nervos; Liebig [Justus Freiherr von Liebig, 1803 – 1873, om de știință german, studiile sale au avut impact major în chimia organică, supranumit părintele industriei fertilizării – *n. red.*] susține că alcoolul este un aliment analog cu zahărul, care se arde în digestie; fructe.

Cină: șuncă cu muștar sau o bucată de vițel rece; omletă cu ierburi (făcută cu unt și pătrunjel); schweitzer; pâine; vin; un măr.

(Lucreția Dumitrescu-Aldem,

Curs de gospodărie, în conformitate cu programele în vigoare pentru clasa a IV-a, București, Tipografia Națională Jean Ionescu, 1926)

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

POTRIVNICILE EXILULUI

Continuăm prezentarea raportului trimis regelui Mihai privind activitatea Comitetului Național Român la 25 octombrie 1962. Documentul (Magazin istoric, nr. 9/2022) face parte din fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ca de obicei, mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a-l oferi cititorilor noștri.

Președintele Guvernului canadian, dl Diefenbacher John; a fost prim-ministru între 21 iunie 1957 – 22 aprilie 1963), s-a arătat dispus să ia inițiativa în această problemă, dar consultările preliminare pe care le-a avut cu diferite guverne și, desigur, în special cu Guvernul Statelor Unite, nu au constituit pentru d-sa o încurajare. Totuși, dl Diefenbacher persistă în dorința sa și sperăm că, în curând, o delegație a noastră va fi primită de prim-ministrul canadian, pentru a încerca să găsească împreună o formulă potrivită pentru prezentarea în fața Națiunilor Unite a problemei Națiunilor Captive pe baza principiului de autodeterminare.

Supun această informație Majestății Voastre în momentul în care măsurile ordonate de președintele Kennedy împotriva înarmării Cubei de către Rusia Sovietică sunt puse în vigoare.

Poate că această înăsprire a relațiilor între Statele Unite ale Americii și Rusia Sovietică, precum și complicațiile la care vor da loc în viitor să-l facă pe domnul Kennedy să reactiveze politica americană privitoare la Națiunile Captive.

Măsurile pe care președintele Statelor Unite le-a luat dovedesc că speranțele sale de înțelegere cu Rusia Sovietică nu s-au realizat și această amară experiență pe care dl Kennedy o face nu va rămâne, poate, fără consecințe în politica sa viitoare.

În timpul sesiunii Națiunilor Unite, ca în fiecare an, activitatea Comitetului Național

Român în cadrul Națiunilor Europene Captive este îndreptată mai ales asupra problemei esențiale menționată mai sus, cât și asupra altor probleme particulare, care vin în dezbaterea Națiunilor Unite ca, spre exemplu, drepturile omului, libertatea informațiilor, persecuțiile religiilor etc.

În toate aceste probleme, memoriile comune sunt elaborate la Adunarea Națiunilor Europene Captive și prezentate diferitelor delegații la Națiunile Unite.

O nouă problemă este deschisă acum în fața Națiunilor Unite cu ajutorul organizațiilor muncitorești și anume aceea a prizonierilor politici.

Organizațiile muncitorești, care au statut consultativ în Națiunile Unite, au început, în colaborare cu Adunarea Națiunilor Europene Captive, o campanie cu scopul de a obține alcătuirea unei comisii de anchetă, care să examineze și în țările captive situația prizonierilor politici, care zac în temnițele comuniste sau în lagărele de concentrare.

Organizațiile muncitorești sunt foarte puternice și au o reală influență asupra Guvernului american și asupra guvernelor din alte țări, așa încât inițiativa și stăruința lor în această problemă pot duce la rezultate efective.

O altă informație pe care o supun Majestății Voastre este privitoare la ancheta asupra situației din țările captive pe care a întreprins-o de curând o Comisie a Camerei Reprezentanților.

(Va urma)

CAROL CEL MARE

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Conducător militar franc, ce a pierit în luptă în timpul expediției lui Carol cel Mare în Peninsula Iberică, în 778, la trecătoarea Roncevaux, și care a devenit apoi un personaj emblematic al literaturii medievale occidentale, protagonistul unui *Cântec* ce-i poartă numele – Siglă pentru „Berkeley Software Distribution”. 2) Astfel a devenit statutul lui Carol cel Mare de împărat când a fost încoronat de Crăciun, în anul 800, de Papa Leon al III-lea – Diftong latin. 3) Traian Furmea – Locul unei bătălii din sudul Franței, din 10 octombrie 732, unde bunicul lui Carol cel Mare, Carol Martel, a învins o armată musulmană mai numeroasă, punând capăt expedițiilor de cucerire ale acestora la nord de Munții Pirinei. 4) Calif abasid a cărui domnie este considerată drept începutul Epocii de Aur Islamice, care a primit o ambasadă a lui Carol cel Mare, în urma căreia i-a trimis regelui franc cadou un elefant pe nume Abul-Abbas și un ceas mecanic (Harun al-; 786–809) – Sinonim pentru rege, cuvânt ajuns în limba română pe filieră slavonă, derivat în aceste limbi și în

alte familii lingvistice europene de la numele lui Carol cel Mare. 5) Fluviu aflat astăzi în Germania și Cehia, pe care l-a trecut Carol cel Mare în fruntea armatelor sale în 789, obținând apoi supunerea triburilor slave din regiune – Siglă pentru „Grizodubova Air Company”. 6) Pumnal medieval francez, adoptat preponderent de pedestrași din veacul al XIII-lea – Element din heraldica Papei, ce simbolizează autoritatea primită de la Sfântul Petru și, indirect, primul papă, argument utilizat în epocă pentru a justifica încoronarea lui Carol cel Mare din anul 800. 7) Oraș din China – Ion Toderașcu – Pseudonimul scriitoarei britanice Ellen Henrietta Ranyard (1810–1879). 8) Acest (reg.) – Divinitate lunară în mitologia melaneziană. 9) Siglă pentru „Europe Trust Netherlands” – Siglă pentru „Organizația Mondială a Sănătății” – Ioan Ursu. 10) Constantin Esarcu – ... *Regni Francorum*, cronică atribuită cărturarului Eginhard, slujitor al lui Carol cel Mare, o sursă ce descrie istoria regalității france din 741 până în 829.

VERTICAL: 1) Fiică a lui Carol cel Mare cu a doua sa soție, Hildegard, scoliță de cărturarul anglo-saxon Alcuin de York, care a poreclit-o cu afecțiune Columba, cu care a întreținut o corespondență și la maturitate, după ce ea s-a călugărit, aceasta încurajându-l să scrie un comentariu al Evangheliei lui Ioan – Emil Condurachi. 2) Rege al regatului anglo-saxon Mercia (757–796), care a corespondat cu Carol cel Mare prin intermediul lui Alcuin de York, primind drept cadou o parte a prăzii dobândite de franci în urma campaniilor împotriva avarilor, și care a bătut monede ce imită exemplarele carolingiene – Această funcție a ocupat Drogo, un fiu ilegitim al lui Carol cel Mare cu concubina sa, Regina, odată ajuns la Abația Luxeuil, după ce a fost obligat să se călugărească de fratele său ajuns împărat, Ludovic cel Pios. 3) Unitate de măsură chinezească, cu diverse valori de-a lungul mileniilor, în general între 300 și 600 m – Conte de Bordeaux care și-a primit titlul de la Carol cel Mare în anul 778, regele franc dorind în acest fel să submineze puterea bascilor din regiune și să le prevină eventualele răscoale. 4) Element animalier în heraldica europeană ce simbolizează regalitatea, fiind asociat cu Imperiul Roman, și adoptat drept simbol al Sfântului Imperiu Roman în veacul al XV-lea, stat creat în urma destrămării Imperiului Carolingian. 5) Nicolae Iorga – Dan Berindei – Râu în Franța. 6) Așa a fost elefantul Abul-Abbas lui Carol cel Mare – A fost *Capitulare de villis*, document dat de Carol cel Mare pentru a organiza administrația moșiiilor sale, utilizat apoi ca o bază a jurisprudenței medievale – Marius Nasta. 7) Sat din județul Mureș – Aceste elemente arhitectonice masive din palatul lui Carol cel Mare din Aachen au fost realizate din bronz, iar din acest motiv au fost apreciate de cronicarul Eginhard în biografia pe care a scris-o despre împărat (sing.). 8) Comitat din Peninsula Iberică, al cărui prim conte a fost vizigotul Borrell (797/799–820), integrat de Carol cel Mare în 798 în Marca Spaniei, o zonă de tampon creată pentru a preveni incursiunile musulmane. 9) Termen medieval european ce-l desemna pe musulmani – Id est. 10) Ultimul rege al Regatului Longobard, a cărui fiică, Desiderata, fusese dată în căsătorie lui Carol cel Mare, stat care însă a fost apoi cucerit de regele franc, moment în care domnitorul său a fost luat prizonier și obligat să se călugărească.

Dictionar: DAGA, EBU, LNR, UL, LI, ITON, LOC.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

CINSTIREA TRECUTULUI

Domnul CONSTANTIN VĂCĂREANU, din Hirschberg, Germania, ne scrie: Locuiesc de opt ani în Germania și este pentru prima dată când nu îmi este rușine că sunt român. Chiar sunt mândru de asta, având în vedere comportamentul românilor și atitudinea României cu privire la ajutorarea refugiaților ucraineni din calea unui război crud și barbar, condamnarea fermă a agresiunii Federației Ruse și ajutorului acordat de statul român Ucrainei, care se apără eroic în fața invadatorilor ruși, înregistrând numeroase victime în rândurile populației civile nevinovate.

Poporul român a avut întotdeauna compasiune pentru cei năpăstuiți de soartă și a sărit în ajutorul acestora. Cititorii dumneavoastră cunosc aceste situații pentru că, patrioți fiind, își iubesc istoria și au respect pentru neam și țară.

România a primit și ajutat refugiații din teritoriile ocupate din Ardeal și Basarabia, copiii

orfani de război din Coreea (împreună cu care am trăit în tabăra de la Siret în perioada în care tatăl meu a funcționat ca director al acesteia), refugiații și aurul polonez, refugiații comuniști greci (Tabăra de la Ploiești), elevi și studenți vietnamezi în timpul războiului dintre Nord și Sud și, în aceste zile, refugiați din calea războiului din Ucraina.

Sunt patriot, îmi iubesc țara și poporul, iubesc istoria noastră, fără cunoașterea căreia ne pierdem identitatea, mai ales în această perioadă. România a mai trecut prin astfel de situații, când sovieticii au vrut să ne pierdem identitatea și să creeze la noi omul nou socialist.

Generația mea (am 73 de ani) a trăit multe perioade grele și vă spun că sunt patriot în bună măsură datorită educației voastre. În vara anului 1968 (august) am fost militar în termen. La invadarea Cehoslovaciei știam că, dacă ar fi fost nevoie, ne-am fi apărat țara cu prețul vieții, pentru că așa am jurat. În anul 1971, am lucrat ca voluntar la refacerea, după inundațiile din

1970, unui cartier afectat din Satu Mare. În anii 1977 – 1978, după absolvirea Facultății de Construcții, am lucrat voluntar la refacerea Capitalei în cadrul unui șantier de voluntari din Brașov.

Acum locuiesc în Germania la nepoata mea, pe care o ajut la creșterea și educarea strănepoților mei de 4 și 8 ani. Deși născuți aici, au învățat de la noi și vorbesc limba română. Îi voi învăța să iubească tot ce înseamnă România, român și românesc.

Vă felicit și vă mulțumesc pentru profesionalismul și dăruirea cu care, în paginile *Magazin istoric*, țineți vie istoria neamului și amintirea marilor patrioți care, așa cum spunea atât de frumos Nicolae Iorga, „mor cu adevărat numai atunci când sunt uitați”.

În mod deosebit, aș dori să amintiți cititorilor și, prin noi, tuturor, deviza de mare simțire patriotică a lui Eugeniu Carada, fondatorul Băncii Naționale a României: „Pentru România oricând, oricum, alături de oricine, împotriva oricui”.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Clădirea Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) King Ferdinand Proclamation at the Coronation, Alba Iulia, October 1922 ● **I. Scurtu** The preparations and political disputes behind King Ferdinand and Queen Maria's Coronation at Alba Iulia in October 1922 (II) ● **M. Ioniță** The Coronation Cathedral and its architect, Victor G. Stephănescu ● **I. Giurcă** The role of the Army in the Coronation ceremonies ● **A. Popescu** An invitation to the Romanian Academy Library: liturgical objects from Alexandru Tzigara-Samurcaș's photo collection ● **D.-D. Iancu** An unpublished document: the liberal leader I.G. Duca warns King Carol II of the effects of the economic crisis ● **Z.-K. Pinter** Medieval justice in Sibiu's Great Square ● **M.-E. Oproiu** Daily life at Pelișor Castle (II) ● **M. Gribincea** Refugees from Bessarabia and Bukovina, 1940 – 1941; 1944 – 1945 (III) ● **M. Mitu** The National History Museum of Transylvania ● **C. Nițulescu** Romanian diplomats on missions to the United States, monitored by the Securitate (II) ● **M. Manolache** Stories of Bucharest: The Morgue Museum ● **A. Kovacs** Religious architecture in the Cucuteni settlement Trușești ● **T. Lazăr, Th. Pâslaru** An account from the early history of the Communist movement (II) ● **M. Vasileanu** Nae Ionescu – the mentor of the '27 generation (II) ● **G. Roșu** Once upon a time, there were: thunder and lightning ● **L. Dumitrescu-Aldem** A menu recommended to an intellectual ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXC VIII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Король Фердинанд Прокламация при коронации в Алба Юлии, 15 октября 1922 г. ● **И. Скурту** Коронация октября 1922 года в Алба Юлии – подготовка и политические дебаты (II) ● **М. Ионицэ** Коронационный собор и его архитектор, Виктор Г. Штефănescу ● **И. Джуркэ** Роль армии в церемониях коронации ● **А. Попеску** Приглашение в Библиотеку Академии: литургические предметы фотографической коллекции учёного Александру Тзигара-Самуркаша ● **Д.-Д. Йанку** Неопубликованный документ: лидер либералов И.Г. Дука предупреждает короля Карола II о последствиях экономического кризиса ● **З.-К. Пинтер** Средневековая юстиция на Великой Площади в Сибиу ● **М.-Е. Опрою** Ежедневная жизнь в замке Пелишор (II) ● **М. Грибинча** Беженцы из Бессарабии и Буковины 1940 – 1941; 1944 – 1945 (III) ● **М. Миту** Национальный исторический музей Трансильвании ● **К. Ницулеску** Дипломаты, работающие на территории США, преследуемые Секуритате (II) ● **М. Манолаке** Истории Бухареста: Музей Морга ● **А. Ковач** Культовая архитектура в кукутенском поселении Трушешти ● **Т. Лазэр, Т. Пыслару** Страницы начальной истории коммунистического движения (II) ● **М. Василян** Нэе Ионеску, ментор поколения 27 года (II) ● **Дж. Рошу** Жили-были: Гром и молния в народном воображении ● **Л. Думитреску-Алдем** Меню для интеллектуала ● Румынские документы в Гуверовском Институте (CXC VIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

5 948384 040081 2 2010